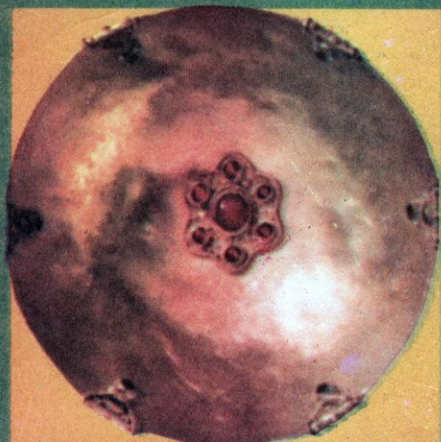
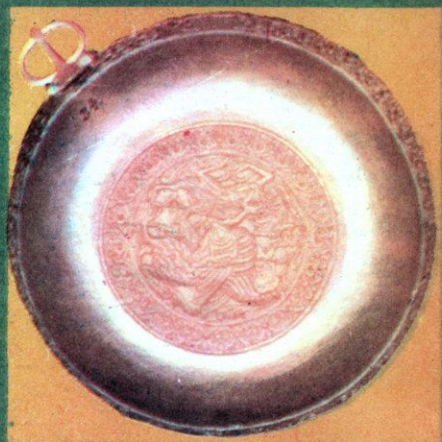

magazin istoric

ANUL XIX NR. 8 (221) AUGUST 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 8 (221)
august 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVITA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Moment de glorie a științei și culturii românești:

<i>Ștefan Ștefănescu</i>	2
AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE	
• 1980-1985. De la București la Stuttgart: <i>Ștefan Pascu</i>	5
• Creația artistică și istorică românească — focar de cultură și civilizație: <i>Virgil Căndea</i>	7
• În dialog cu istoriografia internațională: <i>Răzvan Theodoreșcu</i>	10
• Colaborarea istoricilor — contribuție la buna înțelegere: <i>Hélène Ahrweiller, Serghei L. Tihvinski, Frederick William Deakin, Cristian Popișteanu</i>	12

ÎN ZILELE LUI AUGUST'44

• Ostași, muncitori, țărani pe frontul revoluției: <i>Ion Dumitrache...</i>	14
• Pe pământul dobrogean: <i>Stoica Lascu...</i>	17
• Navele au rămas în port: <i>Nicolae Koslinski...</i>	19
• Jurnal do Brasil. România alături de Națiunile Unite — prima mare lovitură în Balcani: <i>Gh. Zaharia...</i>	22
• Pe urmele strămoșilor (II): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
• Poporul italian nu vrea războiul!: <i>Horia Brestoiu...</i>	24
• Odiosul Diktat de la Viena: <i>Mircea Mușat...</i>	25
• Delegații români consemnează: <i>M. Manoiilescu...</i>	26
• Un principiu iluminist pe tronul țărilor române — <i>Nicolae Mavrocordat: Matei D. Vlad...</i>	36
• Sensuri profunde ale unei noțiuni istorice (III): <i>Ștefan S. Gorovei...</i>	40
• Continuitate și unitate istorică românească: <i>Radu Popa...</i>	42
• Însemnările lui Grigore Gafencu (II): <i>Cosmin Murgescu, Ștefan Lache...</i>	45
• În București, acum 50 ani... 50	
• Documentele secolului XX. Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VII)... 54	
• O celebră colecție numismatică: <i>Gabriel Iliescu...</i>	58
• Vatra Dornei — la obârșia legendelor: <i>Vasile Smărăndescu...</i>	60
• Poșta Magazin istoric...	62

COPERTELE NOASTRE

(14) Domnia lui Nicolae Mavrocordat în ambele principate române (desfășurată între anii 1709-1730) s-a ilustrat prin remarcabile realizări pe plan economic, social și cultural, continuând revirimentul brîncovenesc. Coperta 1: facsimil de pe un document miniat, cu stemele alăturate ale celor două principate (sus); leu sculptat în piatră de pe balustrada pridvorului clădirii Stavropoleos din București, încadrat de două bijuterii de epocă. Coperta 4: usa de la intrarea lăcașului amintit, cu splendide sculpturi în lemn; imaginea încastrată reprezintă portretul domnitorului din fresca de la paraclisul Patriarhiei române și miniatură de pe un document de epocă (Un principiu iluminist pe tronul țărilor române — Nicolae Mavrocordat, p. 36)

(23) Valori culturale românești în marile muzee ale lumii. Coperta 2: vas de aur din tezaurul de la Siniciolaul Mare (Kunsthistorisches Museum din Viena) și piesă de aur din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Muzeul național ungar din Budapesta); amforă de argint din tezaurul de la Concești (Muzeul Ermitaj, Leningrad). Coperta 3 sus: fragment dintr-o broderie medievală (Muntele Athos) și vas de argint aurit, dăruit de Gheorghe vodă Ștefan (Ierusalim); mijloc: cîrjă aurită dăruită de domnitorul Mihai Șuțu (insula Patmos-Grecia); jos: miniatură de pe un manuscris (mănăstirea Studenita — R.S.F. Iugoslavia) și fragment dintr-un relief variu aflat la Istanbul (Creația artistică și istorică românească — focar de cultură și civilizație, p. 7)

①

④

②

③

HOTĂRÎREA
Academiei Republicii Socialiste România
privind alegerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu,
secretar general al Partidului Comunist Român,
preşedintele Republicii Socialiste România,
în calitate de membru titular
şi preşedinte de onoare al Academiei

Adunarea Generală a Academiei Republicii Socialiste România exprimând dorinţa fierbinte a membrilor Academiei, a oamenilor de ştiinţă, a tuturor celor ce muncesc pe tărîmul cercetării ştiinţifice şi tehnologice, al învăţă-

mîntului, culturii şi artei, cu conştiinţa îndeplinirii unui act solemn, de cea mai mare importanţă în istoria Academiei Române, a ştiinţei şi culturii din patria noastră, hotărăşte în unanimitate

alegerea tovarăşului

NICOLAE CEAUŞESCU

în calitate de

Membru titular al Academiei Republicii Socialiste România

încredinţindu-i conducerea supremă a celui mai înalt for

ştiinţific şi cultural al ţării, în calitate de

Preşedinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România

MOMENT DE GLORIE

A ȘTIINȚEI ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU,

membru corespondent al Academiei R. S. România

Am participat cu deosebită emoție și bucurie la lucrările adunării generale a Academiei Republicii Socialiste România care s-au materializat prin adoptarea în unanimitate a hotărârii privind alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca membru titular și președinte de onoare al celui mai înalt for științific și cultural al țării și am avut înalta cinste și onoare de a face parte din delegația care i-a prezentat această hotărâre. Am trăit, apoi, momentele emoționante, de adîncă stimă și prețuire pentru personalitatea care de două decenii conduce cu atîta înțelepciune destinele României pe drumul socialismului și comunismului, cînd, în cadrul sesiunii solemne a Academiei — dîndu-se curs voinței unanime a obștii celor mai de frunte oameni de știință și cultură ai țării — tovarășului Nicolae Ceaușescu i-au fost conferite înaltele titluri academice.

11 iulie 1985 a fost o zi de mare sărbătoare în istoria de aproape 120 ani a înaltului for

academic românesc, zi în care știința și cultura românească au dat expresia supremă prețuirii pe care slujitorii lor — alături de întregul popor — o poartă prodigioasei și vastei activități teoretice și practice desfășurată de secretarul general al partidului, președintele țării. Alegerea sa ca membru titular și președinte de onoare al Academiei în anul aniversării a două decenii de la istoricul Congres IX — moment care a marcat începutul celei mai luminoase epoci din întreaga existență a poporului nostru — face ca acest eveniment științific să capete bogate semnificații istorice. Hotărîrea înaltului for științific reprezintă înaintea de toate o nouă și ilustrativă recunoaștere a faptului că toate realizările materiale și spirituale obținute de poporul român în acești 20 ani — pe care cu mîndrie îl numim Epoca Nicolae Ceaușescu — poartă amprenta personalității de excepție a secretarului general al partidului, președintele României socialiste, cîtorul vre-

murilor noastre mărețe, personalitate proeminentă a vieții politice internaționale, gânditor și om de acțiune a cărui operă este pusă în slujba nobilelor idealuri ale păcii și progresului umanității. În acest context istoric, actul din 11 iulie 1985 se înscrie în linia celor mai nobile tradiții ale Academiei Române, animată, încă de la înființarea sa, de respectul și prețuirea marilor valori ale culturii și științei, puse în slujba patriei și poporului.

Așa cum se subliniază în Hotărîrea Academiei, știința și cultura românească se mîndrește cu faptul că gloriosul conducător al partidului și statului nostru este, în același timp și în egală măsură, un cugetător de mare cuprindere, rigoare și profunzime, un om de știință, care, puternic angajat în dezvoltarea creației a materialismului dialectic și istoric, deschide în permanență științei noi orizonturi, un imens front de lucru în direcții originale. Izvorită din cunoașterea profundă a tuturor mecanismelor vieții economice și social-politice ale lumii contemporane, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se caracterizează prin profunzimea demersului științific, dublat de capacitatea de penetrare spre esența fenomenelor. Ea se opune rutinei, dogmei, șablonului, este ostilă oricăror închistări și idei preconcepționate. Deschisă permanent noului și înnoirii, ea ilustrează strălucit capacitatea partidului nostru de a aplica în mod creator legăturile general valabile la condițiile concret istorice ale României. Partidul nostru — cum arăta secretarul general în cuvîntarea rostită sub cupola Academiei — și-a însușit acest mod de a gândi „în condiții cînd, pe plan internațional, se insistă mult pentru a se menține socialismul în căsuțe, care îl împiedicau să-și pună în valoare forța și capacitatea sa”. Înțelegînd materialismul dialectic și istoric, socialismul științific ca științe de acțiune, P.C.R. a descătușat „energiile poporului nostru, a contribuit la afirmarea prestigiului și forței socialismului în întreaga lume”.

În toate marile înfăptuiri dobîndite de poporul român în construcția socialismului se află încorporate cuceririle științei și tehnicii, promovate cu deosebită consecvență de partid, de secretarul său general. Relevînd rolul tot mai important pe care știința, tehnica îl au în realizarea marilor planuri de continuă înflorire a țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în cuvîntarea rostită în aula Academiei: „Viitorul poporului nostru — ca și al altor popoare — este strîns legat, determinat de felul cum vom și să acționăm pentru a ridica la un nivel superior întreaga activitate de cercetare științifică”.

Nu există domeniu important al vieții politice, economice sau culturale în care să nu se fi simțit înîmbrarea binefăcătoare a îndrumărilor, indicațiilor și orientărilor de mare valoare teoretică și practică date de secretarul general al partidului. Ca reprezentant al frontului istoriografiei pot afirma că această orientare s-a manifestat cu o deosebită amplitudine și în domeniul istoriei, al îndrumării cercetărilor științifice a trecutului pe făgașul adevărului, al aprofundării problemelor fundamentale ale

evoluției societății românești, al înțelegerii fenomenelor în interdependență și legitatea lor. Cu o viziune profund patriotică și practică, izvorită dintr-o temeinică cunoaștere a trecutului țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu a repus în drepturile sale firești istoria noastră cea adevărată, a relevat forța creației neapleurătoare a poporului: „O națiune, un popor nu pot exista fără o istorie, fără o cultură și o limbă proprie! Aceasta — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — constituie chează și forța fiecărui popor — și, așa cum am menționat, poporul nostru însuși a creat, de-a lungul mileniilor, limba, cultura românească”.

Investirea istoriei patriei cu rolul fundamental de știință fără de care nu poate fi concepută educația patriotică, socialistă a generațiilor de astăzi, constituie una din cele mai prețioase cuceriri ale Epocii Nicolae Ceaușescu și ea își are obârșia, dezvoltată și în strălucita cuvîntare pe care secretarul general al partidului a rostit-o la Sesiunea solemnă a Academiei R.S. România, în însăși marea trecutul nostru: „Avem o istorie minunată, ne putem mîndri cu ceea ce au înfăptuit poporul român, înaintașii noștri! Avem datorită să cunoaștem și să clarificăm cît mai bine toate momentele importante din istoria formării și dezvoltării poporului și a națiunii noastre, cu aît mai mult cu cît chiar și astăzi, mai sînt unii, peste hotare, care încearcă să pună în discuție, să minimizeze istoria și lupta poporului nostru. Faptele, realitățile sînt de asemenea natură încît ne permit să respingem orice încercare de a diminua rolul poporului român, al națiunii noastre în dezvoltarea omenirii, a culturii mondiale. Și avem mîndria să afirmăm acest lucru, deoarece mulți oameni de știință și din alte domenii ale culturii românești au dat, nu numai pentru poporul nostru, dar și pentru întreaga omenire, cuceriri care vor rămîne veșnice”.

O viziune de mare complexitate umanistă, ale cărei dimensiuni cresc în chip deosebit, acum, cînd frontul istoriografic din România se află în fața celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, avînd datorită să confirme și să sporească reputația dobîndită la precedenta reuniune mondială a istoricilor, găzduită, cum se știe, cu cinci ani în urmă, de capitala României socialiste.

Apreierile despre istoria noastră cuprinse în cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu, despre cultura și știința românească, despre aspirațiile ce au însuflețit pe oamenii noștri de știință, despre îndatoririle mari și nobile ale tuturor celor ce lucrăm în domeniul culturii și științei ne însuflețesc și ne deschid noi perspective. Luînd ca îndreptar aceste idei de mare valoare teoretică și practică, indicațiile și tezele formulate cu atîtea și atîtea prieluri de secretarul general al partidului, inspirîndu-ne din năzuințele generoase de care au fost animați precursorii, dar mai ales din nobilele idealuri ale societății contemporane românești, știința istorică — asemeni tuturor celorlalte discipline umaniste — își va întări eforturile pentru a reda în întreaga frumusețe, bogăție de conținut și complexitate gloriosul trecut de muncă și luptă al poporului.

De la
București
la Stuttgart

Acad. ȘTEFAN PASCU:

O NOUĂ REUNIUNE A ISTORICILOR DIN ÎNTREAGA LUME

● Spiritul de la București ● 6 rapoarte generale, 11 coraportori, 4 mese rotunde și peste o sută de comunicări ● 33 asociații, comisii, federații și comitete ● De la antichitate până la contemporaneitate ● Prezența activă a istoriografiei românești

Au trecut cinci ani de când istoricii din toată lumea și-au dat întâlnire în capitala României, la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice. Timp de șapte zile, 2 715 istorici din cinci continente ale lumii, din aproape 70 țări, și-au confruntat părerile, au schimbat idei și au formulat concluzii în numeroase probleme spre progresul științei, patronate de muza Clio.

Speranțele oamenilor de știință, prezenți la București acum cinci ani, au fost pe deplin satisfăcute, deoarece al XV-lea Congres internațional de științe istorice, din august 1980, a rămas în mintea și inimile participanților acoperit de frumoasa și semnificativa caracterizare: „spiritul de la București” spre folosul popoarelor și buna înțelegere între oamenii de știință. Aprecieri măturisită verbal de foarte mulți observatori obiectivi și de tot atît de mulți așternută pe hîrtie,

ca un memento pentru alte asemenea forumuri științifice internaționale.

Asupra istoricilor prezenți la Congresul de la București a produs o foarte puternică impresie mesajul care le-a fost adresat de președintele României, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În anii care au trecut, frontul istoric românesc a depus toate eforturile pentru a răspunde cu noi și valoroase lucrări încrederii arătate de președintele Nicolae Ceaușescu cînd spunea atunci, în august 1980: „În cadrul întregii politici a statului nostru socialist, acționăm ca cercetarea istorică națională să servească neabătut cauza înțelegerii și buneii vecinătăți, a prieteniei și colaborării popoarelor, a păcii și securității internaționale. În acest sens, pornim de la necesitatea de a pune cît mai deplin în lumină procesele obiective, deosebit de complexe, care au avut loc în

această parte a Europei și care au dus la formarea și dezvoltarea poporului nostru, ca și a popoarelor vecine, au determinat conviețuirea, influențarea reciprocă și întrajutorarea lor de-a lungul veacurilor”.

Putem aprecia după ceea ce cunoaștem pînă la această oră că „spiritul de la București”, afirmat cu generozitate atît în dezbaterile de acum cinci ani cît și în chemarea adresată istoricilor lumii se va regăsi și în programul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, ce va fi găzduit de orașul Stuttgart (R.F. Germania), între 25 august și 1 septembrie din acest an.

Pentru informarea cititorilor revistei asupra semnificației reuniunii științifice de la Stuttgart, ne-am adresat academicianului Ștefan Pascu, președintele Comitetului național al istoricilor din România, președinte al Secției

de științe istorice a Academiei R.S.R., cu rugămintea de a răspunde la câteva întrebări:

— *Ce ne puteți spune despre tematica cum se va desfășura dezbaterile?*

— Programul viitoarei reuniuni a istoricilor a fost judicios configurat de Biroul C.I. S.H. (Comité International des Sciences Historiques) și este structurat pe mai multe secții: *Mari Teme, Metodologie, Cronologie* (cu cele patru epoci istorice: antichitatea, evul mediu, epoca modernă și epoca contemporană) și cele 33 *Organisme afiliate* (asociații, comisii, federații și comitete).

Programul Congresului se completează, de data aceasta, cu o serie de *Mese rotunde*, în jurul cărora se vor dezbate probleme pe cât de importante pe atât de actuale.

La secția *Mari Teme — Importanței istorice a Oceanului Indian* i se alătură *Imaginația celui alt (străini, minoritari, marginali)* și acestora o a treia, nu mai puțin importantă: *Rezistența împotriva fascismului, nazismului și militarismului japonez*. Această temă are o deosebită rezonanță în anul celei de a 40-a aniversări a victoriei popoarelor asupra fascismului și încheierii celui de-al doilea război mondial.

Nici cea de a doua secție, *Metodologie*, nu este mai puțin interesantă decât cea dintâi prin problemele înscrise în programul Congresului; se vor dezbate *Metodologia istoriei* la Max Weber (120 ani de la naștere, 65 ani de la moarte), *Arheologie și istorie*, *Film și istorie*. După cum se vede, istoricii cuprind în sfera lor de analiză mereu alte și alte domenii ale creației contemporane.

Secția *Cronologie* continuă tradiția congreselor internaționale și, mai ales, a celui de la București, înscriindu-și teme din cuprinzătoarea și complexa sferă a civilizației umane, din toate timpurile, din cele mai depărtate până în contemporaneitate și, de asemenea, din toate zonele geografice, cu pondere mai mare asupra celor europene.

A patra secție, care însușește cele 33 asociații, comisii, federații și comitete, și-a înscris numeroase teme, într-o gamă diversificată, situație pe deplin justificată prin compoziția ei: probleme social-economice, social-politice, instituționale, culturale etc.

În sfârșit, *Mesele rotunde* completează avantajul temelor cu subiecte privind pacea, ecologia, metoda de publicare a izvoarelor istorice, etc.

— *În ce va consta participarea științelor istorice românești?*

— Într-o asemenea cuprinzătoare panoramă istoriografică, istoricii români s-au înscris la locul cuvenit, potrivit cu valoarea școlii istorice românești contemporane și, de asemenea, cu prestigiul dobândit prin organizarea celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București. Președinția a cinci comisii, secții și sedințe de dezbateri a fost încredințată istoricilor din țara noastră, ca și o serie de corapoarte și comunicări. Toate importante, toate angajante. Fie că ne referim la Comisia de demografie istorică, la Asociația internațională de studii sud-est europene, la Secția cronologică (antichitate), ori la Comisia de istorie militară sau la Asociația internațională de istorie contemporană a Europei sau la Comisia de aplicare a metodelor cantitative în istorie.

Participarea istoricilor români la lucrările Congresului de la Stuttgart se va materializa nu numai prin numărul mare de comunicări înscrise în program ci, mai ales, prin însemnătatea problemelor analizate: la toate secțiile, de la Metodologie la Cronologie, de la Organismele afiliate la Mesele rotunde. Și această participare confirmă prestigioasă înscriere a istoriografiei române în problematica istoriografiei universale, prin domeniile cercetate, prin concepțiile și metodele utilizate. Unele dintre ele, în ultima vreme, dobândindu-și statutul de științe sau discipline științifice, îmbogățind paleta științelor social-umane: demografia istorică și geografia

istorică, istoria structurală, istoria cantitativă și ecologia, istoriologia și istoria civilizațiilor etc.

Însemnătatea participării românești la lucrările celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice se dovedește și prin abordarea unor teme de mare actualitate, fie de istorie mai vechi și medievală, fie de istorie modernă și contemporană, de istorie militară și istorie instituțională, istorie socială și istorie culturală, istorie diplomatică și științe auxiliare ale istoriei etc. etc. — până la cel de-al doilea război mondial și urmările lui, la eforturile omenirii zilelor noastre pentru salvarea păcii binefăcătoare și întronarea liniștii creatoare.

— *Din cele menționate pînă acum, putem vorbi deci despre istoriografia noastră în problematica istoriografiei universale.*

— Desigur, chiar și numai enumerarea, cu titlu de exemplu, a unor teme cu care istoricii români vor îmbogăți programul celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice din acest an, poate fi concludentă pentru aprecierea aportului istoriografiei românești contemporane la istoriografia universală: supraviețuirea civilizației romane și mutații etno-demografice în perioada marilor migrații: autohtoni și migraatori; rolul statelor românești medievale între Balcani și Europa centrală și rolul Bizanțului între Europa centrală și Mediterana în evul mediu; modernizarea statelor mici din Europa răsăriteană și procesul de formare a statelor naționale în Europa de sud-est; „cultura comună” și cultura populară și rolul țărilor române în viața popoarelor balcanice și din Orientul Apropiat; colaborarea militară româno-aliată în primul război mondial și parlamente și partide politice în aceeași perioadă; securitatea în Balcani, inițiative românești în sud-estul Europei pentru consolidarea păcii și rolul României în apărarea statutului Societății Națiunilor; rezistența românească împotriva fascis-

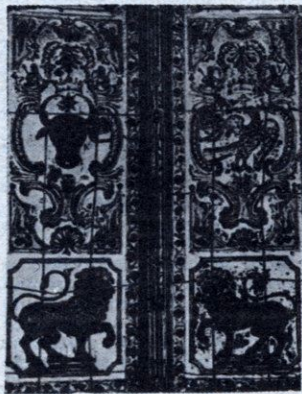
(Continuare în p. 9)

CREAȚIA ARTISTICĂ ȘI ISTORICĂ ROMÂNEASCĂ — FOCAR DE CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE

VIRGIL CÂNDEA

Există, în numeroase țări ale lumii, zeci de monumente de arhitectură datorate generozității voievozilor români; se află, în mai toate marile muzee de pe glob, în colecții particulare și în instituții de cultură sute și sute de opere de artă: broderii și țesături, manuscrise miniaturate, stampe, gravuri, sculpturi și picturi, piese de orfăvrie, podobe și arme meșteșugit lucrute, cărți rare; arhivele și fondurile documentaristice, bibliotecile din numeroase orașe cuprind mii de documente și cărți privind istoria românilor și relațiile lor cu alte popoare. Este cu neputință de evocat, doar în câteva exemple, varietatea și multitudinea acestor valori. Suficient însă să amintim că printre ele se numără operele majore ale unor miniaturisti și calligrafi de talia unui Gavril Uric sau a unui Teodor Mărișescu, că manuscrisele unor scrieri fundamentale ale lui Dimitrie Cantemir ori Nicolae Milescu Spătarul se află în biblioteci și arhive de prestigiu universal, că broderii și țesături lucrute în atelierele medievale de la noi sînt răspindite în toată Peninsula Balcanică și Europa Orientală, că tezaure de aur și argint ca acelea de la Sinnicolaul Mare, Apahida și altele se înscriu printre cele mai valoroase exponate ale unor vestite instituții muzeale.

Opere de vîrf ale spiritualității și civilizației românești se află, așadar, în instituții de cul-

Țările române au întreprins, de-a lungul întregului ei mediu, o vastă acțiune de ajutorare materială și culturală a popoarelor vecine, din sud-estul Europei, așa cum o dovedesc de altfel numeroasele obiecte de valoare aflate în patrimoniul diferitelor instituții de cultură din lume: în imagine stemele Moldovei și Țării Românești aflate la unul din multele așezăminte de la Athos care au beneficiat de sprijinul țărilor române

tură din diferite culturi ale lumii — la British Museum și Luvru, la Metropolitan Museum și Ermitaj, la Vatican, Beaubourg sau Kunsthistorisches Museum din Viena și în multe alte locuri — numărîndu-se printre valorile lor durabile. Printre valorile acestor instituții, dar și ale noastre. Căci — aparținînd muzeului, țării, colecționarului care le deține în prezent — toate aceste creații nu încetează de a fi, înainte de toate, românești, de a constitui parte integrantă a patrimoniului spiritual și de ci-

vilizație al poporului nostru. Și nu vom avea niciodată o imagine completă a trecutului poporului nostru, a virtuților lui creatoare, a contribuției sale la cultura și civilizația umanității, fără să întregim patrimoniul existent pe pămîntul străbun cu inventarul valorilor de sorginte românească aflate azi în alte părți ale lumii, dar pentru care „dreptul de autor”, de „proprietate artistică” sau „intelectuală” rămîne, definitiv, al poporului român.

După cum este imposibil de studiat și de scris istoria României fără utilizarea informației cuprinse în zeci și zeci de mii de documente aflate în arhivele și bibliotecile din străinătate. Noțiunea de bun cultural românesc aflat peste hotare este, așadar, deosebit de cuprinzătoare, iar o încercare de a stabili un inventar general al acestor bunuri (încercare căreia autorul acestor însemnări îi consacră perseverente eforturi și preocupări de mulți ani de zile) nu poate neglija nici una din categorii.

Cunoașterea acestor bunuri și valori culturale se profilează, așadar, ca una din cele mai de seamă îndatoriri, nu numai patriotice, ci și științifice. O necesitate de care erau conștienți istoricii noștri încă din veacul trecut. „Noi știm cu bună seamă — scria Bălcescu, în 1845, în paginile *Magazinului istoric pentru Dacia* — că o mulțime altele [era vorba de cronicile și

izvoarele istoriei românilor] se află... prin bibliotecile și arhivele publice ale Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Vienei, Moscovei, Petersburgului și Stockholmului". Și tot gînditorul și tribunul revoluției de la 1848 preconiza „o societate istorică care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părți pentru asemenea descoperiri". În numele acestei îndatoriri, un Marcu Beza, un Marcel Romanescu, un Emil Turdeanu și mulțimi alții au cercetat arhive și biblioteci, muzee și colecții, lăsîndu-ne valoroase lucrări de sinteză asupra prezențelor culturale românești din diferite zone ale lumii. Li se alătură sumedenie de însemnări și mențiuni risipite în cărți și publicații, mai cu seamă în ultimele decenii, prin intensificarea eforturilor de depistare de noi izvoare istorice, de obținere de reproduceri și valorificarea a informațiilor cuprinse în aceste izvoare. Înscrisă în preocupările constante ale politicii noastre de stat, beneficiind de orientările și indicațiile date de președintele Nicolae Ceaușescu, activitatea de cunoaștere și punere în valoare a patrimoniului aflat peste hotare a căpătat în această perioadă dimensiuni impresionante. Astfel, specialiștii Direcției generale a Arhivelor statului, au microfilmă și adus în țară din Franța, Anglia, S.U.A., R.F.G., Italia, Austria, Turcia, R.S.F. Iugoslavia etc. sute de mii de documente și informații privind cele mai diferite aspecte ale istoriei noastre, de la epoca feudală pînă la cea contemporană. În această privință, de punere în valoare a unor bunuri culturale românești din colecții străine, precum și de semnalară de noi documente și mărturii, *Magazinul istoric* a făcut unul din cele mai prețioase servicii culturii țării.

Firește că un asemenea efort de cunoaștere și reconsiderare se cerea sistematizat, adunat la un loc, prezentat unitar. Sînt considerentele ce au determinat întocmirea unui repertoriu (aflat într-o fază avansată de elaborare), care să cuprindă înfățișările noastre *actuale* despre valorile culturale românești, aflate în străinătate.

O asemenea lucrare — unică din cîte știu în istoriografia

mondială — îndeamnă la cîteva reflecții. Mai întîi, din cuprinsul ei vom înțelege adevăratele dimensiuni ale culturii românești. Dimensiuni ample în timp și spațiu, decurgînd din mobilurile care au inspirat crearea unor bunuri culturale destinate răspîndirii lor în lume. După cum se știe, timp de secole, arta și priceperea meșterilor români, erudiția cărturarilor, o bună parte din avutul țării s-au revărsat în donații pe cît de valoroase pe atît de generoase, pe o vastă arie, înglobînd, dîncolo de sud-estul european, regiuni pînă în Asia Mică și Africa. Cu deosebire s-a manifestat această acțiune în Peninsula Balcanică, acolo unde existența unor popoare și civilizații erau grav amenințate de primejdia unei dominații străine. În această lungă perioadă, de peste o jumătate de mileniu, supraviețuirea centrelor de cultură ce existau în această parte a lumii s-a datorat în bună măsură ajutorului românesc. Citind cu atenție hrisoavele de dănie, păstrate azi în arhivele acestor așezăminte, înțelegem marea idee de solidaritate care a însușit acțiunile ctitorilor și mecenajilor români. Acționînd astfel, ei păstrau în minte imaginea ideală a unei lumi de cultură și de civilizație pe care înțelegeau să o apere de primejdia dispariției. Ei știau că în așezămintele pe care le ajutau cu atîta dărnicie erau cultivată cercetarea originilor popoarelor din Balcani, era continuată creația lor de valori spirituale, era întreținută flacăra conștiinței de sine, care trebuia să lumineze lupta de eliberare și de refacere a statelor zdrubite de dominația străină. În felul acesta, ctitorii și donatorii români au reușit să ușureze și popoarelor vecine prietene din Peninsula Balcanică o evoluție către eliberare, către renașterea și refacerea statului lor național. Toate acestea conturează *adîncul umanism* și marea clarviziune politică ce se degajă din fapta culturală a românilor în evul de mijloc, devotamentul cu care au știut să apere o cauză ce nu era numai a lor, ci și a umanității. Se luminează astfel dintr-un unghi cu deosebire relevant rolul politic și cultural al țării române în contextul

geografic sud-est european și al Orientului Apropiat.

Acest umanism reiese nu numai din valorile propriu-zis românești, destinate acestei lumi și răspîndite azi pe o arie mult mai largă, ci dîintr-un efort ce viza *direct* supraviețuirea culturală a popoarelor din această parte a lumii. Valori culturale românești sînt, din această perspectivă, și prima tiparniță a Georgiei (trimisă în această țară de Constantin Brîncoveanu pentru a tipări în limba gruzină cărți destinate acestui popor) și primele cărți arabe tipărite la Snagov și București, răspîndite în Siria, Liban sau Egipt, și tot valoarea culturală românească este și prima carte în limba bulgară, tipărită la Rimnicu Vilcea, în 1806. Desigur, s-a subliniat, și nu o singură dată, faptul că o bună parte din acest proces s-a desfășurat în aria permanentelor civilizații bizantine, sub semnul marelui fenomen pe care N. Iorga l-a definit atît de inspirat drept „Bizanț după Bizanț”. Format prin aluviunile demografice latine în matca străveche dacică, poporul român s-a dezvoltat și organizat, timp de peste un mileniu în orbita Imperiului roman de răsărit, devenit ulterior bizantin. Nu numai spiritualitatea lui, dar multe dintre creațiile inspirate de el, de la litere și artă pînă la relațiile umane au fost inspirate de cultura Mediteranei orientale, ceea ce a reprezentat un excelent teren de dialog și cooperare cu toate popoarele din această parte a lumii. Ar fi însă greșit să credem că creația românească a copiat aïdoma formele bizantine sau că a constituit o simplă sinteză istorică și culturală. Ca parteneri majori ai fenomenelor de cultură și civilizație din zona Mediteranei orientale, românii s-au afirmat cu prestigiu, originalitate și autoritate în viața spirituală a acestei părți a lumii. În tezaurul culturii noastre este firesc să aflăm pînă azi reflecția unui străvechi chip al poporului nostru, perpetuat prin creațiile lui de arhitectură și pictură, prin opere literare, manuscrise miniaturate, orfervărie, broderii — toate iradiînd o profundă *originalitate*.

O originalitate dublată permanent de valoarea și calitatea artistică a operei realizate cu

semnificația de unicatitate. Multe din creațiile la care ne-am referit cereau luni sau ani de muncă meșterilor caligrafi, miniaturisti, argintari sau ineztratelor țesătoare din atelierele noastre.

Desăvârșirea artistică, talentul și munca pe care le înglobează explică îndeajuns prezența la Oxford a *Tetraevangelului de la Neamț* din 1429, a orarului (broderie liturgică) lui Radu Paisie la Victoria and Albert Museum din Londra sau a unui manuscris de inestimabilă valoare, ferecat de Alexandru II Mircea, în colecțiile Universității din Chicago.

Grija cu care sînt conservate, prețuirea ce li se acordă, numărul mare de studii ce li se consacră, sînt tot atîtea dovezi ale valorii lor. Aceste opere reprezintă tot atîția ambasadori spirituali ai culturii noastre și din felul în care sînt receptate și protejate înțelegem că acești ambasadori își îndeplinesc bine menirea de a înfățișa valențele noastre creatoare, idealurile noastre, contribuția poporului român la tezaurul de valori al umanității.

Sînt totodată prilejuri de cunoaștere și de întărire a prieteniei între popoare. Prin studiile pe care le incită din partea unor cercetători străini, bunurile culturale dintr-un muzeu sau altul, dintr-o bibliotecă sau alta deschid ferestre spre cunoașterea, în respectivele țări, a spiritualității românești, a modului propriu poporului nostru de a gândi și exprima frumosul. Pe această cale contribuim, așadar, la o lărgire a contactelor, a înțelegerii între oameni.

Ambiția de a obține o imagine cît mai cuprinzătoare a patrimoniului cultural național prin completarea valorilor din țară cu cele care, de secole, călătoresc în lume — ambiție care a generat ideea „Repertoriului” evocat mai sus — a putut fi realizată în România datorită concepției luminoase promovate în această țară despre cunoașterea, ocrotirea și valorificarea tezaurului creațiilor spirituale. Această concepție a dus la Legea Patrimoniului cultural național din 1974, a declanșat programe de cercetări, eforturi de restaurare, numeroase ediții de documente sau ediții critice de opere lite-

rare, istorice, științifice, multe nevalorificate în trecut. Dar aceeași concepție umanistă, generoasă este afirmată de România pentru creațiile spirituale ale întregii omeniri. Ocrotirea tezaurului mondial de valori culturale este o preocupare la fel de puternică pentru țara noastră ca și ocrotirea patrimoniului cultural național.

Inspiratorul legii din 1974, președintele Nicolae Ceaușescu, sublinia în fața Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură rolul păcii și al cooperării internaționale în progresul culturii, în ocrotirea patrimoniului spiritual mondial:

„Angajată într-un amplu efort pentru dezvoltarea, odată cu baza materială a societății, a științei, culturii și învățămîntului, pentru stimularea largă a creației spirituale și ridicarea nivelului de cultură al întregului popor — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, România acționează, totodată, pentru extinderea cooperării internaționale în aceste domenii, atît de importante ale vieții sociale, în slujba păcii și destinderii. Creația spirituală a omenirii, știința, arta, cultura nu pot progresa și înflori decît într-un climat de pace, de înțelegere și colaborare între popoare. În zilele noastre, cultura este atît o premisă, cît și o consecință a păcii”.

La baza angajării de azi a cooperării culturale stau creațiile valoroase de ieri: operele orfevrii, manuscrisele caligrafiate cu trudă în scriptorii...

După ce și-au împlinit, timp de secole, menirea de mesageri ai culturii și prieteniei noastre, creațiile culturale românești, păstrate în diferite colecții, continuă să fie elemente de apropiere și cooperare. Cercetarea lor, valorificarea lor științifică și artistică este opera întreprinsă în comun de cercetători români și străini, din diferite părți ale lumii. Iar mai presus de toate, fiecare din aceste creații a devenit un simbol al cunoașterii și înțelegerii reciproce, al unei contribuții nu numai la frumosul universal, ci și la pacea lumii, al unei solidarități și cooperări intelectuale care face parte integrantă din modul istoric de a trăi și gândi al românilor.

O NOUĂ REUNIUNE A ISTORICILOR DIN ÎNTREAGA LUME

(Urmare din p. 6)

mului și situația minorităților naționale din România interbelică; rolul României în războiul antifascist și inițiative românești în favoarea păcii mondiale; istoriologie, istoriografie și ecologie etc. etc.

Realizările și, ca urmare, valoarea istoriografiei românești materialist-istorice contemporane vor fi dovedite neîndoișor și prin roadele cercetărilor din ultimii cinci ani, cuprinse într-un masiv volum (al 6-lea) al *Bibliografiei istorice a României*, pe care delegația istoricilor români o va prezenta Congresului, împreună cu alte lucrări și cu publicații destinate acestuia: al VII-lea volum din *Nouvelles études d'histoire, Culture și civilizație, Revue roumaine d'histoire, Revue des études sud-est européennes* etc.

Un rol important pentru formarea celor intereseși în cunoașterea mișcării istoriografice universale a îndeplinit în această perioadă *Magazin istoric*. Revistă urmărită și citită de zeci de mii de oameni de toate profesiunile, *Magazin istoric* a popularizat, în toți acești ani care au trecut de la Congresul XV, ideile și rezultatele Congresului internațional de științe istorice care a avut loc în 1980, la București, sub înaltul patronaj al președintelui Nicolae Ceaușescu. Revista a întreținut în actualitate acest congres, publicînd, număr de număr, de atunci și pînă în luna noii reuniuni mondiale a istoricilor, opiniile a sute de participanți străini despre Congresul de la București. Ceea ce înseamnă, în fond, o nobilă popularizare a științei istorice românești și universale și a eforturilor istoricilor români de a îmbogăți patrimoniul științific-istoriografic universal.

Ioana URSU

ÎN DIALOG CU

ISTORIOGRAFIA INTERNAȚIONALĂ

RĂZVAN THEODORESCU

Dacă în această lună, la Congresul de la Stuttgart, vreun studios ș-ar lua osteneala să reflecteze ce a însemnat, după congresul de acum cinci ani de la București, ceea ce Karl Dietrich Erdmann numea cu acel prilej „comunitatea oecumenică a istoricilor”, poate că din amplul șir de întâlniri și confruntări internaționale, desfășurate sub semnul tutelar al Muzei Clio nici una nu s-ar desprinde cu atita pregnanță drept creatoare de stil și spirit, precum aceea din capitala României. „Spiriul Bucureștiului”, devenit aproape o emblemă a cercetării istorice de atunci încoace a fost, să ne amintim, o sintagmă de nu puține ori rostită de cei care au venit în România la cel de-al XV-lea Congres al istoricilor — manifestare științifică de semnificativ prestigiu, desfășurată sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, tcvarășul Nicolae Ceaușescu.

Acest spirit prelungea și sporea, de fapt, ceea ce, încă din zorii veacului nostru, comunitatea mondială a istoricilor își propunea ca suprem deziderat al întâlnirilor sale.

Prezent la cîteva dintre aceste congrese, în prima parte a secolului, Nicolae Iorga remarcase, pe marginea celei de-a V-a întâlniri mondiale a istoricilor, ținută în 1923 la Bruxelles, în epoca deloc ușoară ce a urmat primei conflagrații ce costase atît de scump umanitatea: „Congresul a fost plin de viață..., într-o atmosferă de o solidaritate [s.n.] hrănită de amintiri recente care se in-

Coiful geto-dacic de la Porțile de Fier, splendidă creație a orfevrilor strămoșilor noștri aflată în prezent în colecțiile Institutului de arte din Detroit (S.U.A.)

teindau și asupra altor domenii decît al științei”.

Aproape o jumătate de veac mai tîrziu, într-un climat internațional din care, iarăși, tensiunile nu lipseau, capitala țării care a dat istoriografiei lumii pe același Iorga adăpostea un congres unde tocmai conlucrarea sinceră a istoricilor demni de acest nume a fost firul roșu al numeroaselor dezbateri. Am în minte cuvintele de riguroasă constatare și intelectuală simpatie spuse în acel moment de către un distins invitat, medievistul polonez Alexander Gieysztor, actualul președinte al Comitetului internațional de științe istorice: „Congresul de la București a fost o mare reușită din toate punctele de vedere... Rezultatele celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, din august 1980, se vor reflecta în producția istoricilor anilor ime-

diat următori, ca un stimulent intelectual și moral, național și internațional. Menirea acestui congres — alături de marea încărcătură de noi idei și noi informații, pe care le-a adus în dezbateră — constă, de asemenea, și în a ne face să reflectăm asupra rolului, răspunderii și sarcinilor istoriografilor față de popoarele lor și față de cultura umană. Colaborarea istoricilor din toate țările și continentele a devenit în prezent o condiție necesară a cultivării, atît a istoriei naționale cît și a celei universale”.

Timpul scurt ce a trecut de la congresul bucureștean pare a fi validat în bună parte acest punct de vedere. „Spiriul de la București” — care s-ar traduce prin prietenie, colaborare, dorința sinceră de conlucrare în folosul progresului științei — evident pe întregul parcurs al evenimentului din august 1980 nu este însă o pecete specifică numai acestui eveniment. El a fost evident și în întâlnirile internaționale anterioare, ținute la București și atîngătoare de capitole și domenii istorice legate de civilizația noastră mai veche sau mai nouă: Congresul de bizantinologie din 1971, cel de studii sud-est europene din 1974, cel de tracologie din 1976 sau cel de epigrafie din 1977, fiind de fapt încununarea unei deschideri largi și constante a istoriografiei noastre din 1965 încoace. „Spiriul de la București” s-a resimțit, cu intensitate crescîndă, în confruntările științifice consecutive celei din 1980 — în primul rînd marele congres de istoria științei din 1981

— deslășurat sub semnul acelelcrăși idealuri ale înțelegerii colaborării și păcii. Și aceeași atmcșferă s-a regăsit în colccvniile internaționale de istorie și istoria culturii, în întâlnirile bilaterale (româno-britanică, româno-sovietică, româno-polonă, româno-germană ș.a.m.d.). Toate aceste prilejuri au indicat locul pe care, treptat dar ferm, l-au dobândit istoricii români în ultimii 20 ani. Au fost ani de deschidere — după ceapă cpacă a epocii imediat postbelice, după atitea dogmatisme, după incinerări de care nu am fost scutiți mulți dintre noi —, au fost ani în care cărțile și revistele românești de istorie, scrise cu osteneala specialiștilor din toate generațiile, au reînncdat cu marea tradiție a istoriografiei românești. Au fost, practic, ani în care, istoriografia română a ieșit distinct în arena internațională. Nu numai atunci cind calitatea de gazde le-o cereau. Anual — din 1965 înceace — istoricii români participă la zeci și zeci de întâlniri internaționale în cadrul cărora, în spiritul adevărului și științei, și-au expus deschis păreriile asupra domeniului istoric în discuție. O asemenea abordare a fost evidentă în timpul lucrărilor programului „Război și societate”, a cărui ultimă ediție a fost găzduită în septembrie anul trecut de țara noastră, dar ea a fost evidentă și în alte simpozioane și colocvii internaționale: la Ankara, la Strasbourg, la Montpellier.

Această atitudine profund științifică, deschisă, demnă a istoricilor din țara noastră și-a găsit fireasca reflectare în receptarea tot mai insistentă, pe plan internațional, a cărții românești de istorie. În dubla ei ipostază. Pe de o parte tot mai multe lucrări semnate de autori români apar de sub teacșurile unor edituri străine. În Statele Unite, Marea Britanie, Italia, R.F.G., dar și în alte țări precum India, Portugalia au apărut în acești ani importante scrieri avind ca autori pe Ștefan Pascu, Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, Ilie Ceaușescu, Virgil Căndea, Cornelia Bcdea, Alexandru Duțu; sau pentru a mă cpri și asupra domeniului meu de predilecție, voi aminti că lucrările

colocviului de la București despre barcul în sud-estul Europei, publicate în întregime într-una din cele mai prestigioase reviste de specialitate, *Baroque*, editată la Montauban în Franța.

În mai multe țări ale lumii — R.P. Chineză, Japonia, Italia, Statele Unite, Iugoslavia — a fost publicată *Istoria poporului român*, iar enciclopedia *România*, editată în cinci limbi de largă circulație de editura italiană Calendario del Pcpolo, a întrunit unanime aprecieri. De asemenea, nu este lipsit de interes să amintim în această ordine de idei, acum, în preajma celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice că participații la precdentul congres se vor afla în posesia tuturor lucrărilor reuniunii de la București, de acum cinci ani tipărite prin grija Ccmitetului național al istoricilor români și cu sprijinul UNESCO.

În același timp însă, constatăm atenția mereu sporită pe care istoricii de peste hotare o arată evenimentelor istorice românești și iarăși aș semnala, în această direcție, valoroasele volume ale lui Keith Hitchens, (S.U.A) autor al mai multor lucrări asupra mișcării naționale a românilor din Transilvania, il minimului românesc ș.a.: ale Barbarei Jelavich (S.U.A.) despre viața politică în Balcani, ale lui Gerald Bobango (S.U.A.) despre domnia lui Cuza Vodă, ale lui Mathias Bernath (R.F.G.), Georges Castellan (Franța). În R.P. Polonă, sub redacția lui Mieczyslaw Jaworowski a apărut *Istoria poporului românesc*, după ce tot în această țară, în 1970, apăruse o *Istorie a României*, avind ca autor pe Julius Demel, iar în R.P. Bulgară, Veselein Traikcv este și el autor al unei apreciate lucrări despre tradițiile comune româno-bulgare.

Într-o cultură în care istoria a fost mai mult decit o disciplină asiduă cultivată, în care ea a însemnat „cheia de boltă” în edificarea civilizației moderne și a spiritualității românilor din veacul ce stă să se încheie, în care fiecare patriot a fost și un istoric, în care nu puține scrieri istorice au devenit manifeste ale iubirii de țară; orice scădere a demnității științei noastre și a slujitorilor ei a

putut fi (și a fost o vreme, din fericire depășită) o pierdere grea, cu ecouri în ființa întregului popor. După cum, înțelegerea locului istoriei românești — a unei istorii concepute larg, dincolo de eveniment, în sensurile și semnificațiile ei profunde, ca descriere a unui străvechi neam romanice aflat la aceste porți mereu deschise ale Europei — a conferit științei noastre dimensiuni noi și adinci, sensul unei admirabile unelte de modelare a minților și sufletelor, receptive la tot ce este lecție a trecutului.

Împrejurarea s-a ogindit cu limpezime în dialogul purtat de istoricii români cu lumea înccnjurătoare, atunci cind de o parte și de alta se află consensul bunei credințe științifice, al respectului de sine și de celălalt. Există aici, în cultura românească, o venerabilă și înaltă tradiție. Îndepărtații înaintași iluștri ai științei noastre, care au fost umaniști și cărturari călători pe alte meridiane — Olahus și Petru Movilă, Milescu și Cantemir — și-au confruntat cu erudiție, demnitate și talent punctele de vedere cu alte medii culturale, extrem de diferite, din Țările de Jos ale vremii lui Erasmus, pînă în Parisul jansenist și Istanbulul epocii „lalelelor”.

Marii cttori ai istoriografiei române moderne — de la A.D. Xenopol și Nicolae Iorga, la Vasile Părvan și Gheorghe Brătianu — și-au spus răspicat opiniile, fie în materie de istorie națională, în zone nu o dată spinoase, asupra cărora nu exista un consens intern sau internațional, atunci cind nu era vorba de voite deformări, fie în chestiuni de istorie și teorie a istoriei universale. În sfîrșit, profesorii generației mele au știut, la rîndu-le, să reia dialogul cu știința internațională, îndeosebi în climatul propice studiului și cercetării științifice inaugurat după 1965. Și voi aminti aici contribuțiile istoriografice ale mult regretaților P.P. Panaitescu, Constantin Daicoviciu, Andrei Opțeta, Ion Nestor, Constantin C. Giurescu, Mihai Berza. Toate aceste nume îndărăt cărora se află cursuri universitare, cercetări sau volume ce au făcut epocă, studii fundamentale, ipoteze îndrăznețe care au defrîșat căi neumbrate încă sau prea puțin bătute,

din domeniul arheologiei la cel al istoriei culturii europene, jalonează, pas cu pas, ceea ce numim de obicei integrarea istoriei românilor în istoria cea mare a lumii.

Și de fiecare dată, aproape, această integrare a luat formele adecvate fenomenului studiat, fără stridente și redundanțe, făcându-se nuanțele cuvenite înțelegerii unei sinteze de civilizație cum a fost aceea de la Carpați, Dunărea de Jos și Mare.

Acesta a fost și a rămas spiritul în care istoricii români și-au înțeles menirea lor, înaltele comandamente ce le călăuzesc activitatea. Cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres de studii bizantine ce a avut loc la București acum un deceniu și jumătate — după ce, tot aici, cu cincizeci de ani mai înainte, se adunaseră pentru înființarea, din inițiativa istoricilor români, specialiștii acestei vaste zone de spiritualitate modernă —, mesajul adresat participanților de către președintele Nicolae Ceaușescu s'blăna un adevăr pe care comunitatea istoricilor îl regăsește în toate demersurile ei, atunci când sint autentice, animate de pasiunea pentru disciplină aleasă: „Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigație cu caracter strict documentar a trecutului, este în bună măsură — așa cum o arată și viața — o știință a prezentului”.

Iar acest prezent ne străduim, după puteri și talent, ca prin descoperirile și interpretările noastre să însemne, dincolo de aportul firesc la cunoașterea trecutului — în litera și spiritul documentului arheologic sau diplomatic, epigrafic sau artistic, etnografic sau juridic — un plus de căldură umană, de înțelegere a devenirii celui alt, în numele respectului pentru fiecare popor. În ultimă instanță, a respectului pentru istorie.

În dialogul istoriografic contemporan, solii științei românești aduc, în acel „spirit al Bucureștilui” ai cărui făuritori au fost, acum o jumătate de deceniu, îndemnul la conlucrarea între culturi și poare. Căci, o dată mai mult, se cade a nu fi uitată maxima cea veche, care ne lasă să știm, că învățătura vieții este tocmai istoria.

Al XVI-lea Congres
internațional de științe istorice

Prof. dr. HÉLÈNE AHRWEILER (Franța)

Acad. SERGHEI L. TIHVINSKI (U.R.S.S.)

Sir FREDERICK W. DEAKIN

(Marea Britanie)

COLABORAREA ISTORICILOR

contribuție

la buna înțelegere

În preajma celui de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, de la Stuttgart, ne-am adresat citorva membri ai Biroului Comitetului internațional de științe istorice și ai Biroului Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial cu rugămintea de a împărtăși cititorilor Magazinului istoric o seamă de gânduri legate de pregătirile acestui congres și de colaborarea cu istoricii români în anii care s-au scurs de la Congresul de la București. Interlocutorii noștri — vechi colaboratori ai revistei Magazin istoric — încununează astfel prin declarațiile lor din 1985, serialul interviurilor publicate de revista noastră începând din 1980, cu istorici din lumea întreagă.

Prof. dr. Hélène Ahrweiler, președintele Universității franceze Sorbona I, președintele Consiliului Rectoților din Franța, secretar general al Biroului Comitetului internațional de științe istorice:

În perioada care s-a scurs de la acel remarcabil succes constituit de cel de-al XV-lea Congres internațional, care la invitația Comitetului național al istoricilor din Republica Socialistă România, s-a ținut la

București, în 1980, relațiile între Comitetul român și Comitetul internațional de științe istorice au continuat să fie excelente și să se dezvolte armonios, după cum o ilustrează, de exemplu, prezența din partea Comitetului român a profesorilor Ștefan Pascu și Mircea Mușat la Adunarea generală a C.I.S.I., care a avut loc la Paris, în zilele de 17 și 18 septembrie 1982, precum și aceea a prof. Em. Condurachi în numele Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene.

E mult timp de când Comitetul național al istoricilor din România se numără printre membrii cei mai activi ai Comitetului internațional de științe istorice, după cum a dovedit-o, în mod magnific, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Printre cele mai mult de 50 comitete naționale afiliate la C.I.S.I., Comitetul român ocupă un loc remarcabil, așa încât, în timpul mandatului meu, nu am făcut decât să mențin puternicele legături stabilite de predecesorul meu în funcția de secretar general, Michel François¹.

Singurul meu merit este de a fi îmbogățit și consolidat acest capital de încredere prin rețeaua solidă de relații privilegiate pe care le am cu un număr de medievisti și bizantinologi români, a căror prietenie mă onorează de foarte mulți ani.

Acad. Serghei L. Tihvinski, președintele Comitetului național al istoricilor din U.R.S.S., membru asesor al Biroului Comitetului internațional de științe istorice:

Prin activitatea sa din perioada de după 1980, Comitetul național al istoricilor din Uniunea Sovietică a contribuit la dezvoltarea continuă a relațiilor internaționale dintre istoricii sovietici și oamenii de știință din alte țări, atât pe baze bilaterale, cât și multilaterale.

În anii 1980-1985 s-au desfășurat întâlnirile bilaterale ale

istoricilor sovietici cu istorici din Bulgaria, Ungaria, R.D.G., Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia. Documentele acestor întâlniri au apărut în publicațiile de specialitate sau în culegeri separate.

În afară de acestea, au avut loc colocvii bilaterale cu istorici din Anglia, Franța, Finlanda, S.U.A., Spania, Portugalia, Elveția, Italia, Japonia, India, Afganistan.

Sînt în curs de pregătire întâlniri cu oameni de știință din Austria, Grecia și Danemarca.

La rîndul lor, oamenii de știință sovietici au participat la diferite colocvii și conferințe internaționale, organizate atât de comisiile și asociațiile C.I.S.I., cit și de alte organizații internaționale.

În activitatea Comitetului național al istoricilor din Uniunea Sovietică un loc important l-au ocupat pregătirile pentru cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice. Istoricii sovietici se pregătesc să participe la majoritatea secțiilor acestui congres cu rapoarte sau comunicări. Au fost trimise la Stuttgart rezumatele raporturilor la secția Cronologie, cit și materialele pentru corapoartele la secțiile Mari Teme și Metodologie.

Am dori să publicăm, sub formă de broșuri, rapoartele oamenilor de știință sovietici.

Fără îndoială Congresul de la Stuttgart va deveni un mare eveniment internațional. Istoricii sovietici nădăjduiesc că dezbaterile vii din cadrul congresului vor releva principalele tendințe ale dezvoltării științelor istorice din lumea întreagă. Sperăm că și istoricii sovietici vor reuși să prezinte tot ce a acumulat nou cercetarea istorică sovietică în anii care au trecut de la Congresul de la București.

După al XV-lea Congres internațional de științe istorice, au avut loc cinci întâlniri între istoricii sovietici și istoricii români (ultima s-a desfășurat în aprilie 1985, în România), ceea ce dovedește caracterul periodic al întâlnirilor noastre

bilaterale. În același timp, după opinia noastră, dispunem de posibilități pentru lărgirea colaborării dintre istoricii celor două țări.

Sîntem convinși că conlucrarea istoricilor din diferite țări contribuie la consolidarea păcii și colaborării, la buna înțelegere între popoare.

Sir Frederick William Deakin, președintele Comitetului național britanic pentru istoria celui de-al doilea război mondial; vicepreședinte al Biroului Comitetului internațional de istoria celui de-al doilea război mondial:

În intervalul dintre congresul de la București și cel de la Stuttgart, comitetul nostru a desfășurat o serie de activități dintre care menționez: Conferința istoricilor din S.U.A. și Marea Britanie, ținută la Muzeul Militar Imperial din Londra, cu subiectul *Marea strategie a Aliaților în cel de-al doilea război mondial*; publicarea documentelor Colocvului de istorie anglo-japonez; prezentarea referatului istoricilor britanici la conferința organizată de Comitetul național de istorie tunisian; cel de-al treilea colocvii anglo-iugoslav; cel de-al cincilea colocvii anglo-francez; simpozionul anglo-belgian ținut cu ocazia aniversării eliberării Belgiei de sub ocupația germană; participarea mea și a istoricului britanic Elisabeth Barker la conferința de la Varșovia, consacrată analizei celor două războaie mondiale; conferința de la Londra consacrată politicii britanice și strategiei militare în Europa centrală și de sud-est, în colaborare cu istorici din Bulgaria, Ungaria, Polonia, România, Iugoslavia, Cehoslovacia, Danemarca.

Comitetul național britanic pentru istoria celui de-al doilea război mondial intenționează să participe la cel de-al XVI-lea Congres internațional de științe istorice, de la Stuttgart, prin 5 reprezentanți, urmînd să-și aducă contribuția la dezbaterile temei simpozionului *Economia de război*.

Cristian POPIȘTEANU

¹ Magazin istoric, nr. 2.8/1980.

ÎN ZILELE LUI AUGUST '44

Se împlinesc 41 ani de la victoria insurecției din august 1944, moment care a marcat începutul glorioasei Revoluții de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a poporului român. Operă a întregului nostru popor, Revoluția din august 1944, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei, la transformarea revoluționară, socialistă a României. Masele populare și-au dobândit, cu arma în mână, dreptul la libertate și neatințare, dreptul de a fi deplin stăpâne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pământul patriei cea mai dreaptă și mai înaltă orânduire socială — orînduirea socialistă și comunistă”.

Azi, după mai bine de patru decenii de la glorioasa epopee a lui August '44, apar și mai clar dimensiunile Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă pentru destinele națiunii noastre, intrată, de la Congresul IX al P.C.R., în cea mai strălucită epocă din întreaga sa existență, epocă de împlinire a celor mai îndrăznețe idealuri de dreptate socială și libertate națională. Sint, împlinirile acestei epoci pe care cu mândrie o numim Epoca Nicolae Ceaușescu, cea mai înaltă expresie a prețuirii pe care o nutresc generațiile de azi pentru faptele și lupta înaintașilor, în efortul general al națiunii noastre de dezvoltare și înflorire a patriei.

Ostași, muncitori, țărani pe frontul revoluției

General-colonel ION DUMITRACHE

24 august 1944. În fața clădirii Comandamentului Corpului de vânători de munte din Brașov oprește o mașină din care coboară un militar de statură mijlocie, dar de factură athletică, purtînd pe umeri însemnele gradului de general, iar pe piept cea mai înaltă decorație românească de război, Ordinul „Mihai Viteazul”. Este generalul Ion Dumitrache¹. În

¹ Ion Dumitrache (1889-1977) s-a născut în com. Ciorăști, din fostul județ Rimnicu Sărat (în prezent în jud. Vrancea), fiind singurul copil al unei familii de țărani mijlocași. După absolvirea școlii primare din sat, a urmat cursurile gimnaziale la Rimnicu Sărat și Focșani, iar în anul 1909 a intrat la Școala militară de ofițeri de infanterie din București. În 1911, la terminarea Școlii militare, a fost repartizat ca sublocotenent în Regimentul 38 infanterie din Brăila. A participat, avînd gradele de locotenent și căpitan, la primul război mondial. În luptele de la Mărăști și Mărășești a fost rănit în două rînduri. Pentru cetezanța dovedită în aceste mari bătălii a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” cls. III.

În anul 1919 a intrat în Școala superioară de război, după care a deținut comanda Batalionului 11 vânători

noaptea precedentă l se încredințase de către Marele Stat Major comanda Corpului de vânători de munte din Brașov.

Unitățile comandate de generalul Ion Dumitrache, în cooperare cu luptătorii din cadrul forțelor patriotice locale, mobilizați de organizația regională P.C.R. din Brașov, cărora li s-au alăturat numeroși voluntari din satele Țării Bîrsel, au luptat cu eroism pentru curățirea orașului de la poalele Timpei de germani, pentru eliberarea întregii zone. La 25 august 1944, în jurnalul său de război, Grupul german de armate „Ucraina de sud” recunoștea:

de munte din Caransebeș, iar din 1935 pe cea a Grupului 4 vânători de munte din Bistrița, cînd a și fost avansat colonel.

În toamna anului 1939 a comandat Brigada 2 mixtă munte ce ocupa un sector la Tisa — Maramureș. În septembrie 1940, în urma odiosului Diktat de la Viena, brigada s-a deplasat în zona Alba Iulia-Hațeg, cu postul de comandă la Deva. Aici, la 10 mai 1941 a fost avansat general de brigadă (general-maior).

„Orașul Brașov, propriu-zis, nu poate fi păstrat în stăpînirea noastră”.

După încheierea cu succes a luptelor de eliberare a Brașovului și a Țării Bîrsei, Corpul vînătorilor de munte a luat parte la luptele pentru dezrobirea părții de nord-vest a Țării de sub ocupația horthystă. După război, Ion Dumitrache a continuat să îndeplinească funcția de comandant al Corpului de vînători de munte pînă în septembrie 1947 cînd, după un serviciu neîntrerupt de 40 ani în armata română, s-a pensionat și a fost trecut în rezervă cu gradul de general-colonel. Pentru merite în îndeplinirea serviciului militar și pentru participarea la conducerea operațiilor

de pe frontul antihitlerist a fost decorat cu numeroase ordine și medalii, printre care Ordinul „Apărarea patriei” cls. III, Ordinul „23 August” cls. II, Ordinul „Tudor Vladimirescu” cls. II.

Spre sfîrșitul vieții, generalul Ion Dumitrache a alcătuit un volum de însemnări. Din aceste pagini inedite prezentăm cîteva fragmente care se referă la evenimentele din august 1944 din Brașov și Țara Bîrsei, oferind astfel cititorilor filmul unui episod din marea epopee a revoluției desfășurată eroic în acele zile fierbinți.

Luana POPA, Margareta SPÎNU,
Muzeul județean de istorie, Brașov

[24 august]. În zorii zilei, cînd ieșisem ca să mă uez în mașina cu care plecam din Deva [la Brașov], m-am încrucișat pe trotuar cu domnul președinte al Frontului Plugurilor, dr. Petru Groza, care se îndrepta spre cetatea Devei, plimbare ce obișnuia să o facă în fiecare dimineață.

În scurta convorbire ce am avut-o, mi-a arătat marea sa bucurie pentru evenimentele în curs și mai ales pentru viitoarea eliberare a nordului Transilvaniei, la care este chemat să ia parte Corpul de munte. Cu această ocazie și-a manifestat din nou încintarea că vînătorii de munte vor contribui la această înfăptuire. Cu deosebită însuflețire, m-a felicitat de numirea la comanda Corpului de munte și luîndu-ne rămas bun m-a îmbrățișat și mi-a urât să am noroc.

Pentru executarea misiunii Corpului de munte am luat măsuri pentru a stăpîni la Brașov [a menține orașul] și liniști populația de trei naționalități, din care două erau de același neam cu inamicul și să cerceteze atitudinea trupelor germane. Am chemat întîi, pentru ora 14, șefii celor două minorități, și anume, protopopul Mōkel și deputatul maghiar Szabo Beni, cerîndu-le să intervină și să liniștească prin convocări și presă pe conaționali lor, asigurîndu-i că vor fi respectate viața și avutul lor, dacă vor păstra ordinea și executa dispozițiile transmise de coman-

damentul Corpului de munte. Ambii delegați s-au achitat cu sinceritate de această misiune, ceea ce s-a verificat în cursul operațiunilor.

Pentru a încuraja din prima zi pe grănicieri că avem artilerie (deși nu aveam tunuri) am chemat pe ofițerul cu recepția proiectilelor de la Fabrica Tohan [inginerul Marin Năstase] și i-am ordonat să aducă 3 tunuri înapoia pădurii de la Lunca Calnicului. Începea să tragă „Bateria albastră”. Lucrătorii, deveniți acum servanți ai unei baterii pe front, au început misiunea lor de artileriști în luptă cu tot curajul; numai soțiile lor au venit în delegație să mă roage să nu-i bag în foc, fiindcă ei nu au făcut armata. Le-am liniștit că nu o să fie în pericol de moarte, deoarece i-am pus de parte de foc. În adevăr, nu au suferit nici o pierdere pînă în ziua de 27, cînd au intrat în foc bateriile de artilerie cu care Corpul de munte a fost întărit. Astfel, bateria improvizată a fost trimisă înapoi la fabrică pentru continuarea recepționării proiectilelor. Pentru însuflețirea cu care au venit pe front au fost citați prin ordin de zi pe armați dat de ministrul de război.

25 august. [După ocuparea de către români a aeroporturilor Brașov și Ghimbav]. La ora 7, cînd postul de radio Bod dădea jurnalul de dimineață s-au prezentat la direcția stației un maior și un subofițer cu un pluton german. Maiorul a ordonat oprirea emisiunii, iar subofițerul a încercat să

pătrundă cu plutonul spre a împiedica emisiunea. Garda postului a răspuns cu focuri și în urma unei lupte de 1/2 oră, plutonul german a fost respins. Lupta s-a soldat cu 2 morți și 4 răniți germani rămași pe teren.

26 august. În zorii zilei, la ora 4.30, inamicul a atacat și respins grănicierii de la postul Araci și a reușit să treacă Oltul spre Bod (postul de radio). Comandantul Batalionului 1/10 grănicieri, maiorul Avramescu Vasile, fiind informat de acest atac al unei companii germane, a trimis pe căpitanul comandant al [unei] companii, Gîrd Dumitru, la fața locului. Acesta a reușit ca, aducînd un pluton vecin de supraveghere cit și plutonul de grănicieri călări, înarmați cu multe puști mitraliere, și apropiindu-se protejați de malul Oltului, să oprească înaintarea inamicului între Olt și Bod.

În orașul Brașov, după curățirea completă a tuturor rămășițelor germane, s-a restabilit o completă încredere în posibilitățile noastre de a menține rezistența la graniță [împusă prin Diktatul de la Viena]. În urma operațiilor de curățire în oraș și interceptarea unor mici coloane în retragere s-au capturat 550 prizonieri și material de tot felul, precum și căruțe și autovehicule.

În după-amiaza zilei de 26 august au sosit în garnizoana Brașov Regimentul 1 vînători (2 batalioane), Regimentul 4 dorobanți (2 batalioane) și 1 divizion din Regimentul 6/15 artilerie, toate din Divizia 3 infanterie. În pădurea Hărman, cînd încercau a trece

¹ Pentru ușurința lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte pașele omise și care conțineau amănunte de ordin strict militar. Titlul, subtitlurile și intervențiile explicative din parantezele drepte sînt ale redacției.

frontiera, s-au capturat 4 baterii de tunuri 88 mm, din care 10 tunuri noi. S-a capturat depozitul de material sanitar de la Vulcan (aproximativ 35 vagoane), precum și depozitul de echipament de la Apața (de asemeni de câteva zeci de vagoane). S-au mai capturat gărzile germane respective.

27 august. Coloane germane în retragere pe valea Buzăului spre Sf. Gheorghe. Detașamentul nostru de la Telu, ajutat și de voluntari din satele vecine, le împiedică trecerea spre șesul Birsei. Trupe germane reorganizate se apropie de frontieră și încearcă să treacă prin punctele de la Ilieni la Dobolii, de la Vilcele la Araci, de la Aita la Apața și de la Rașcoșul de Sus spre Augustin, spre a tulbura transporturile noastre pe calea ferată din Valea Oltului. Aceste încercări nu reușesc, în nici unul din punctele menționate.

Pentru a face față încercărilor de pătrundere ale coloanelor ce treceau pe la Întorsura Buzăului spre Sf. Gheorghe, s-a întărit sectorul Grupării de est, cu Regimentul 30 dorobanți (2 batalioane), care au ocupat jumătatea sectorului din fața satului Dobolii cu PC [punctul de comandă] la Hărman. Pentru a dezarma și alte coloane au mai fost instalate detașamente cu aceeași misiune în Valea Rîșnoavei, prin grija Regimentului 19 artilerie. Acesta a trimis pe comunicația respectivă un pluton călare cu mijloace de baricadare și minare.

La Telu, o coloană de camioane cu trupe [inamice] este oprită să pătrundă în defileul Telu și, manevrată de o companie din Batalionul 3 vinători de munte, întărită cu grănicerii din zonă, este silită să se predea. Au fost dezarmați 9 ofițeri, 50 subofițeri și 420 trupă, internați la Cristian.

28 august. În oraș, viața și-a reluat cursul normal. Aici, ca și la București și în jur de Ploiești, operațiile se apropie de sfârșit.

Întrucât comandamentul german nu a reușit, cu repetatele atacuri terestre, să ajungă să distrugă postul de radio Bod, recurge și la un

24 august 1944: instantaneu fotografic în fața comandamentului Corpului de vinători de munte.

atac aerian. Către orele 12.30 un număr de 16 avioane Stukas germane bombardează în picaș postul de radio-emisiune, fără să-l lovească în plin. Au fost avariate doar clădirile administrației și la un pilon de antenă a fost întrerupt cablul subteran. Reparația se reface în scurt timp, fără ca emisiunile să fie întrerupte. Victime: 1 copil, 2 femei și 2 soldați morți.

Comandamentul [german] de la Sf. Gheorghe este tot mai agresiv. Pe întreaga linie de frontieră inamicul trece la acțiuni ofensive, susținute cu focuri de brandt (aruncătoare). Artileria noastră răspunde cu focul mai multor baterii.

29 august. După dezarmarea unei coloane [inamice] care repeta încercarea de a trece prin tunelul Telu, o altă coloană mai puternică se îndreaptă de la Întorsura Bu-

zăului către Telu. Subunitățile de grăniceri din Telu și cu ajutorul multor tineri voluntari, înarmați de grăniceri, au înconjurat prin pădure această coloană și cu focul din mai multe părți au silit-o să se oprească înaintea podului de cale ferată.

Recunoașterile executate în cursul nopții de 28/29 august și în dimineața zilei de 29 au semnalat forțe importante în zona Dobolii-Ilieni, cit și în zona Vilcele și pădurea Hetea. Comandantul Regimentului 30 dorobanți, colonelul Marcu Ulpia, a decis să atace și să cucerească satul Dobolii, care fusese ocupat de inamic în ziua de 27 august. Precedat de o puternică pregătire de artilerie, regimentul a reușit să cucerească mîchia de deal de la sud de Dobolii și să înainteze spre sat. Cînd atacul înainta și începuse încercuirea satului Dobolii, comandant-

tul regimentului a fost lovit mortal și nu a mai putut vedea succesul. Maiorul de grăniceri Avramescu Vasile, care însoțise pe comandantul regimentului cu două plutoane de grăniceri, a continuat atacul. La marginea satului Dobolii, maiorul Avramescu a fost rănit la ochi, iar un glonte i-a pătruns în piept. A fost evacuat de brancardieri. Bravul maior salvase frontiera 7 zile.

30 și 31 august. Recunoașterile trimise spre Vilecele au stabilit exact cuiburile de arme automate și intervalele dintre organizațiile inamice.

Recunoașterile de aviație au observat: incendii în orașul Sf. Gheorghe, cauzate probabil de focul artileriei noastre; mici coloane inamice între Întorsura Buzăului și Valea Mare; pe șoselele de la Sf. Gheorghe spre Feldioara și Dobolii staționează câteva tancuri și coloane de mașini.

Față de această ultimă informație, Corpul de munte cere Diviziei blindate aflate pe Valea Timișului să trimită imediat un detașament pe șoseaua Zizin-Valma Buzăului, Întorsura Buzăului, în întipinarea coloanei inamice. Detașamentul trimis să intercep-

teze șoseaua a reușit să oprească coloana de mașini germane. Această coloană atacată în spate și de un detașament întărit cu voluntari trimis de la Teliu prin Brădet a fost silită să se predea.

Pentru ajutorul curajos dat trupelor noastre în zona Teliu mulți locuitori — voluntari — au fost decorați.

Toate operațiunile pentru menținerea intactă a frontierei au fost încununate de succes și perioada defensivă a Corpului de munte a luat sfârșit odată cu victoria insurjecției armate. Ulterior se re-grupează pentru ofensivă.

Pe pământul dobrogean

STOICA LASCU

Muzeul de istorie națională și arheologie, Constanța

Documente de arhivă dobrogene conțin semnificative mărturii privind starea de spirit antihitleristă a locuitorilor din această parte de țară, a militarilor din unitățile aflate în această zonă.

În anii în care România fusese angrenată, în pofida voinței poporului, în războiul hitlerist, Partidul Comunist Român și-a intensificat activitatea în cadrul armatei, linia sa politică patriotică, antihitleristă găsind o largă rezonanță în rîndurile oștirii române, animată — de la corpul de comandă¹ și pînă la simplii soldați — de profunde sentimente ostile Germaniei naziste. Aici activau, încă înainte de declanșarea războiului, grupe de partid din care făceau parte, pe lângă numeroase grade inferioare, și unii ofițeri, în special rezerviști concentrați. Astfel, la Divizia 9 infanterie, locotenentii Sergiu Vrajbă și Victor Dușa (rezerviste, cu experiența luptei ilegale, aflat în conducerea Co-

mitetului regional Dobrogea al partidului comunist în timpul războiului, ulterior, primul prefect comunist al Constanței între 1944 și 1947) au constituit un grup de ostași antifasciști. Un alt grup activă în cadrul Flotei de hidro-aviație de la Mamaia, condus de uteciștii, Ștefan Ratcof și Vasile Silea. La Regimentul 34 infanterie se afla, de asemenea, un nucleu de militari comuniști, printre care locotenentul în rezervă Gh. Ciobanu, sergentul TR Gh. Eremia, maistrul militar N. Preda.

La sfîrșitul anului 1942 și începutul lui 1943, Comitetul regional al P.C.R. a intensificat crearea de grupuri patriotice antihitleriste în unitățile militare. La marină, în cadrul unui astfel de grup, activa și comandorul Victor (Niță) Voinescu, șeful Statului major al Forței Navale Maritime, care împreună cu alți ofițeri superiori din comandamentul marinei va lua parte la acțiunea de salvare a motonavelor românești „Tran-

silvania” și „Basarabia”, aflate la Istanbul, pe care comandamentul hitlerist urmărea să le întrebunțeze pentru transporturi militare în Marea Neagră².

În vara anului 1943, Divizia 9 infanterie s-a reîntors la Constanța. La comandamentul acesteia se afla deja un grup de ofițeri patrioți, condus de căpitanul Ion Eremia (cooptat și în biroul comitetului regional al P.C.R.), comandantul companiei de transmisiuni, locotenentul în rezervă N. Bădescu, sublocotenentul D. Manea. Acestora li s-au alăturat șeful statului major, colonelul Aurel Leonin, și chiar comandantul diviziei, generalul Costin Ionășcu.

Starea de spirit antihitleristă existentă în rîndul armatei, cît și a populației, era semnalată de o serie de documente, inclusiv cele provenite de la autorități. Astfel, într-un raport al Parchetului

² Moment relatat în articolul *Navele au rămas în port* din acest număr.

¹ Magazin istoric, nr. 6-8/1984.

din Constanța se consemna, în 1943, că „populația are impresia că [germanii] le sfidează bunul simț și jertfele ostașilor români”. Comportamentul jig-nitor și imoral, al ocupanților hitleriști stîrnea, de altfel, legitima indignare a locuitorilor. „Modul de comportare al soldaților germani față de populația din județ — se arată într-un alt document — lasă foarte mult de dorit, întrucît, în dorința lor de petreceri, se dedau la numeroase scandaluri care degenerază în bătăi și uneori în crime, oferind un spectacol dezgustător”.

Un astfel de incident — unul din cele peste 50 declarate de hitleriști și soldate care morți și răniți în rîndul populației din județ în anii 1942-1944 — s-a petrecut la Cernavoda, la sfîrșitul lunii octombrie 1942. Locotenentul în rezervă V.D. Galan din garnizoana Cernavoda — învățător, antifascist — a fost atacat de soldați hitleriști pentru că, împreună cu alți ostași români, luase apărarea unor locuitori ai orașului amenințați de ocupanți. Într-un raport de protest înaintat comendurii garnizoanei Cernavoda, ofițerul român își exprima speranța că ocupantul hitlerist va fi alungat, că va veni vremea cînd „vom avea iarăși o țară a noastră, a tuturor acelora care am rămas cu credința dreaptă”. Pentru atitudinea sa antihitleristă, la 9 martie 1943, V.D. Galan a fost condamnat la șase luni închisoare.

Ieșirea României din războiul hitlerist, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste au fost întîmpinate cu deosebită satisfacție și de populația dobrogeană, de militarii de aici.

Un caiet cu însemnări, inedite, din anii 1941-1944,

aflat în colecțiile muzeului nostru și datorat militanților comuniști Toniu Jecu și Iosif Naumov din Tulcea, conține și relatări privind evenimentele de la 23 August 1944 din Tulcea. „Actul de la 23 August 1944 s-a produs fulgerător — se consemnează în aceste însemnări — și hitleriștii n-au avut timpul necesar să mineze cheiul [Dunării]. În schimb, în noaptea de 23 august, au mi-

Nave românești și sovietice în mișcare pe Dunăre

nat depozitul de muniții de la tabăra aflată în apropierea uzinei de apă și electricitate și a numeroase locuințe muncitorești. În acest depozit erau circa 1000 vagoane muniții, material exploziv, punînd în mare pericol întregul oraș. Minarea, deși a fost făcută noaptea, a fost observată de muncitorii care locuiau prin apropiere și care aveau sarcina de a supraveghea toate mișcările hitleriștilor”.

O delegație a muncitorilor — continuă relatarea — s-a

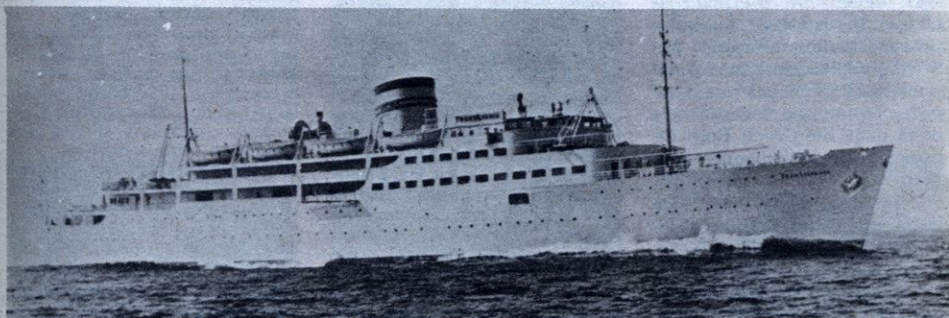
prezentat la comandantul Regimentului 33 infanterie și al garnizoanei Tulcea, colonelul N. Mateescu, înștiințîndu-l de acțiunea hitleriștilor. Imediat, acesta a luat legătura cu șeful depozitului și, apoi, cu comandantul german al garnizoanei. Hitleriștii s-au predat, ostașii români au ocupat și deminat depozitul de muniții, salvînd astfel orașul de pericolul unei eventuale distrugerii.

Între 24-29 august 1944 s-au desfășurat pe teritoriul dobrogean importante acțiuni militare pentru zdrobirea forțelor inamice. La mobilizarea comitetului regional al P.C.R., muncitorii din portul și întreprinderile constănțene, din alte localități, masele populare, s-au alăturat armatei, sprijinind-o în operațiile de lichidare a hitleriștilor. Au avut loc înfruntări cu inamicul pe litoral, la Topraisar, M. Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Negru Vodă, Hirșova, Seimeni, Mircea Vodă. Un focar important de lupte l-a constituit zona Cernavoda, podul de peste Dunăre, a cărui apărare reprezenta un obiectiv de necesitate vitală. Pentru eroismul cu care au luptat în apărarea podului amintit, trupele din garnizoana orașului au fost citate prin ordin de zi, de comandantul Diviziei 9 • infanterie, generalul Costin Ionașcu. Au fost capturați în aceste lupte 4 591 prizonieri, din care 1 general și 90 ofițeri. În luptele insurrecționale din întreaga Dobrogea au fost făcuți peste 10 500 prizonieri.

Sînt, acestea, cîteva din faptele aceluia timp eroic cînd țara și poporul luptau, cu tenacitate și eroism, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru ieșirea din războiul hitlerist, pentru alungarea dușmanului din țară, pentru Victorie.

Navele au rămas în port

NICULAE KOSLINSKI

Revoluția de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă declanșată în august 1944 a constituit cadrul istoric de exprimare a uneia din trăsăturile fundamentale ale armatei române, aceea de a fi exponența fidelă a idealurilor de dreptate și libertate națională ale poporului. Ura pe care cetățenii României o resimțeau față de dominația și exploatarea țării de către Germania hitleristă a imprimat întregii oștiri — de la simplu soldat până la Corpul de comandă — o stare de spirit de profundă ostilitate față de trupele naziste, ceea ce a ușurat procesul de coalizare a tuturor forțelor patriotice ale națiunii pe platforma revoluției din august 1944, operă, prin excelență, a voinței întregului popor.

Un amplu serial publicat de revista noastră sub titlul Corpul de comandă al oștirii române împotriva Germaniei naziste, analizează pe baza unui impresionant material documen-

tar, atitudinea generală antihitleristă a poporului nostru, activitatea eroică a Partidului Comunist Român de mobilizare și organizare a luptei pentru înlăturarea regimului antonescian, ieșirea din războiul hitlerist și alăturarea țării noastre la coaliția antihitleristă.

Factorii care au concurat la realizarea unității de voință și acțiune a națiunii, formele și mijloacele de manifestare ale rezistenței antihitleriste își au motivația în situația specifică în care s-a aflat țara noastră în acei ani¹. Articolul de față ne dezvăluie un episod inedit al opoziției armatei române față de Germania hitleristă. Protagonistii evenimentelor pe care le relatăm au fost ofițeri din corpul de comandă al marinei, care, prin atitudinea și acțiunile lor, au făcut corp comun cu întreaga oștire, cu întregul popor.

M. ȘT.

Nota de cabinet B 1/M

În martie 1944, situația frontului germano-sovietic în Marea Neagră suferea schimbări simțitoare. Trupele de uscat sovietice, sprijinite în lungul coastei de unități ale Flotei Mării Negre, izolaseră Crimeea, eliberaseră Nikolae-vul și înaintau spre Odessa.

¹ Magazin istoric, nr. 4-8/1984.

În imagine: motonava „Transilvania”, pusă la adăpost de primejdiiile transporturilor militare, și-a continuat, mult timp după război, cursele sale pașnice.

În aceste împrejurări, pentru retragerea trupelor aflate încă pe teritoriul U.R.S.S., se intensificaseră transporturile pe mare, tot mai multe convoaie părăsind Sulina și Constanța cu destinație Odessa și Sevastopol². Asupra acestor căi de comunicații acționau însă tot mai insistent vedetele torpi-

² Amănunte în legătură cu această operație, vezi în studiul *Eforturile depuse de forțele revoluționare democratice și progresiste pentru readucerea în țară a trupelor române blocate în Crimeea (noiembrie 1943-mai 1944)*, semnat de V. Mocanu și apărut în *File din istoria militară a poporului român*, nr. 5-6/1979, pp. 124-146.

loare sovietice, care își aveau baza la gurile Niprului, submarinele și unități ale aviației de bombardament.

Spre a face față necesităților mereu sporite de nave de transport de la și spre unitățile din Crimeea, comandantul naval al Mării Negre, amiralul Helmuth Brinkmann, a cerut conducerii Misiunii militare germane din România să intervină pe lângă autoritățile românești de resort pentru ca motonavele „Transilvania” și „Basarabia” — cele mai moderne nave de pasageri ale Flotei comerciale româ-

nești, fiecare atingând un tonaj net de 6700 tone — care se aflau la Istanbul¹, să fie aduse la Constanța. Această cerere fusese determinată de mai mulți factori, între care și intenția comandamentului hitlerist de a lăsa o parte din riscurile unei operații dificile pe seama autorităților românești; pe de altă parte, hitleriștii deveniseră tot mai bănuitori în legătură cu evoluția raporturilor militare și politice româno-germane și se temeau că guvernul român ar putea vinde sau închiria cele două nave, fie Crucii Roșii internaționale, fie unui stat neutru.

Cererea germană a ajuns la București, la Președinția Consiliului de Miniștri, Ion Antonescu a dat încuviințare Subsecretariatului de stat pentru marină să rezolve chestiunea, dar a cerut și un referat de specialitate unuia dintre adjutanții săi de la Președinția Consiliului de Miniștri, locotenent-comandorul Petru Popescu-Deveselu.

La 16 martie 1944, comandorul Popescu-Deveselu a întocmit *documentul intitulat *Nota de cabinet B 1/M*. În prima parte, nota rezuma scrișoarea ministrului secretar de stat pentru marină, generalul Nicolae Șova, către generalul Alfred Gerstenberg, comandantul aviației germane din România, în care se arăta că aducerea celor două motonave în porturile românești urma să se efectueze la cererea forurilor militare superioare germane. Totodată, se arăta că depasarea navelor de la Istanbul la Constanța implica pro-

bleme de apărare antiaeriană ce trebuiau studiate pînă în cele mai mici detalii.

În partea a doua, documentul alcătuit de comandorul Popescu-Deveselu atrăgea atenția asupra faptului că „*problema aducerii navelor noastre în portul Constanța pare să aibă o altă latură decât absoluta nevoie a unor transporturi în folosul trupelor din Crimeea. Ea apare ca o consecință a informațiilor ce germanii au putut culege în legătură cu [o posibilă] închiriere sau vânzare a acestor nave*”. Comandorul insistă apoi asupra faptului că, pentru statul român, esențială era problema păstrării acestor nave. În această perspectivă, „*la Istanbul, navele slau sigur și se pare că în această siguranță vor putea fi chiar pînă la sfîrșit*”. Autorul notei era de părere că „*aducerea [navelor] în porturile noastre antrenează riscuri [de] sută la sută; staționarea [lor] la Constanța se prezintă [ca] cea mai periculoasă [soluție]... În concluzie — se arăta în referat — trebuie să ferim cu toate eforturile pierderea celor două motonave...*”

Antonescu a citit referatul comandorului Popescu-Deveselu, a pus cîteva întrebări și a încheiat discuția înapoiindu-l celui care-l întocmise.

Așadar, *Nota B 1/M* propunea în esență respingerea cererii germane. Era însă greu ca această solicitare să fie respinsă direct. Trebuia găsită o cale prin care, aparent dîndu-se curs acestei cereri, în fapt să se împiedice plecarea motonavelor din portul lor de staționare.

Absența unui ordin scris

La începutul lunii mai 1944, subsecretarul de stat pentru marină, generalul N. Șova, a convocat la București pe amiralul Horia Măcelaru, comandantul Forței Navale Maritime Române (F.N.M.), și pe șeful statului major al F.N.M., comandorul Victor (Niță) Voinescu; la discuția care a avut

loc, a participat și un reprezentant al Misiunii militare germane din România. Cu acest prilej, comandorul Victor (Niță) Voinescu a primit ordinul să plece la Istanbul, pentru a aduce cele două motonave care urmau a fi utilizate în scopul evacuării trupelor din Crimeea. În prezența comandorului Voinescu, generalul N. Șova a dat dispoziție contraamiralului August Roman, secretarul general al ministerului, să anunțe Ministerul de externe pentru a telegrafia ministrului român la Ankara, Alexandru Crețeanu, rugîndu-l să dea tot concursul comandorului Victor Voinescu în îndeplinirea formalităților pentru plecarea navelor de la Istanbul. Semnificativ este însă faptul că delegatului român nu i s-a înmînat nici un fel de ordin scris cu privire la misiunea ce o avea de îndeplinit!

La 4 mai, comandorul Voinescu a ajuns la Istanbul și a luat legătura cu Arnold Beller și Petre Dumitrescu — comandanții celor două nave. A luat apoi contact cu atașatul naval român la Istanbul, căpitan-comandorul Ion Economu, care, la rîndul său, l-a anunțat pe atașatul militar român de la Ankara, colonelul Traian Teodorescu. Comandorul Voinescu a rămas însă surprins, deoarece toți declarau că nu știau nimic despre misiunea lui. „*Ajuns vineri seara [4 mai] la Istanbul — relata el într-o lungă scrisoare către comandorul Popescu-Deveselu, trimisă la 18 mai, după întoarcerea sa în țară — atașatul militar colonel Teodorescu ia la telefon pe Noni [atașatul naval, căpitan-comandor Ion Economu] sîmbătă dimineață și-l întreabă ce caut eu acolo, dacă am ordin scris, de la cine îl am, căci el nu știe nimic. D-nul ministru [al României în Turcia] Crețeanu vorbește la telefon cu [consulul român la Istanbul, Mircea] Teohari pe un ton foarte ridicat și-i spune că el nu știe nimic, că el nu are nici o dispoziție în acest sens și că eu, în loc să fi venit fără vize, mai*

¹ Construite în 1938, în Danemarca, cele două nave continuaseră, în anii de pace, tradiția vaselor de pasageri românești care făcuseră în Orient, încă de la începutul secolului, renumele Serviciului Maritim Român. Cum începerea ostilităților în Marea Neagră, în iunie 1941 — ca și războiul din Mediterana — întreruseră traficul român de pasageri prin Strimțori, cele două motonave stăteau acostate de trei ani în golful Cornul de Aur, cu echipaje de întreținere la bord. Conform unor reglementări internaționale, pentru ședere lor la Istanbul se plătea autorității portuare respective o taxă de staționare.

bine veneam cu ordine scrise. El nu are nici un amestec și să nu care cumva să produc vreun conflict diplomatic cu această chestiune".

Niță Voinescu a început să bânuiască că era vorba despre un abil joc diplomatic și că, după propria-i expresie, se afla „între ciocan și nicovală”.

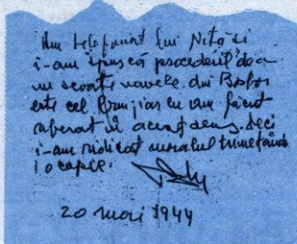
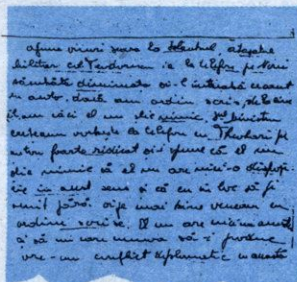
Pentru a urmări mai ușor firul evenimentelor, trebuie spus că misiunea comandurului Voinescu la Istanbul avea loc tocmai în perioada în care opoziția din România căuta soluții pentru ieșirea țării din alianța cu Germania hitleristă,

Locotenent-comandorul P. Popescu-Deveselu

bazându-se pe sprijinul Aliaților și stabilind în acest scop contacte cu reprezentanții acestora la Cairo. Ministrul român în Turcia, Al. Cretzeanu, era la curent cu toate aceste tratative. Pe de altă parte, în ultimul timp se produsese o apropiere tot mai accentuată a Turciei față de Aliați, aceștia făcând în continuare presiuni diplomatice la Ankara pentru a determina guvernul turc să intre în acțiune de partea lor. Pornind, poate, de la aceste realități, comandanții motonavelor, ca și consulul român la Istanbul, Teohari, au atras atenția comandurului Voinescu că era posibil ca autoritățile turcești să nu permită plecarea celor două nave românești spre a fi folosite de germani în Marea Neagră. Perspectiva unei ieșiri a României din alianța cu Germania îndreptăța și ea faptul ca cele două motonave să fie ținute în continuare în afara operațiilor militare care,

și așa, pricinuiseră pierderea celei mai mari părți a parcului de nave comerciale maritime românești. (Din septembrie 1939 și pînă la mijlocul lunii mai 1944, marina comercială română pierduse 10 nave de transport din 13, toate trei petrolierele și 2 din cele 5 nave de pasageri.)

Facsimil după o pagină din scrisoarea trimisă de comandurului Voinescu, la 18 mai 1944, comandurului Deveselu și adnotarea acestuia din urmă purtând data de 20 mai

Situația a devenit și mai complicată în ziua de 6 mai, cînd comandorul Niță Voinescu, primind, din partea atașatului naval german din Istanbul, o comunicare de a grăbi plecarea, a luat măsuri în vederea pregătirii de marș a celor două nave. În acele momente, însă, informate (nu știm pe ce cale) asupra misiunii comandurului Voinescu, autoritățile turcești au reacționat cu promptitudine.

„Noaptea la ora 1 — relatea comandurul Voinescu în amintita scrisoare către comandorul Popescu-Deveselu — am venit la bord cîte 15 polițiști [turci] armați, au ocupat navele și nu au permis nimănui să facă vreo mișcare, cerînd să imobilizăm navele. Comandanții [navelor] s-au opus și i-au trimis la mine. Eu, la fel, m-am

opus și am cerut să fie adus la bord consulul nostru. Căpitan-comandurul turc care venise [cu polițiștii] mi-a răspuns că el are ordin să execute [misiunea] cu forța și nu are timp să aducă consulul”.

Comandurului Voinescu i-au venit atunci în minte cuvintele ministrului Cretzeanu „conflict diplomatic”, fapt ce trebuia neapărat evitat. Temîndu-se însă ca polițiștii să nu deterioreze motoarele, a dat ordin mecanicilor să demonteze cîteva tubulaturi și să le depună pe uscat, ceea ce

Căpitan-comandorul Victor (Niță) Voinescu

a liniștit pe reprezentanții autorității portuare turcești care, după terminarea operației, au plecat de la bord. „Nu știu dacă statul român a protestat pentru acest lucru [intervenția poliției], dar știu că pînă la plecarea mea — circa 10 zile — ministrul Cretzeanu nu promisesse nimic. În timpul cît am [mai] stat acolo, cu mecanicii am făcut așa fel ca motoarele să nu poată fi întrebuințate, dacă cumva navele vor fi luate de turci”.

1 O reglementare internațională permite unei autorități portuare să interzică la bordul unei nave comerciale staționate în portul respectiv.

2 Perspectiva eşării misiunii sale pare să nu-l fi îngrijorat prea mult pe comandurul Voinescu. Din documente depistate prin cercetări recente, rezultă că la data cînd primise misiunea de a aduce cele două nave de la Istanbul, el avea legături stabile cu un grup de patrioți civili și militari atrași de comuniștii dobrogeni în mișcarea de rezistență anti-hitleristă — n.r.

La 15 mai, comandorul Voinescu se afla la București, raportînd superiorilor dezdărmîntul misiunii sale la Istanbul. A fost admonestat sever, întîi de comandantul marinei, contraamiralul Ion Georgescu, apoi, de ministrul subsecretar de stat, dar — spre surprinderea lui — nu, așa cum se aștepta, pentru că nu adusesse navele, ci... pentru că lăsase să fie încălcată „suveranitatea românească”, supunîndu-se dispozițiilor autorităților portuare turcești (!?). În mod cu totul surprinzător, a fost învinuit și de faptul că își depășise atribuțiunile (?). În rest, nimic...

Este de la sine înțeles că Niță Voinescu, ca militar, nu putuse invoca în apărarea sa nici un fel de motivări de natură politică ce depășeau caracterul misiunii sale, dar care făcuseră imposibilă îndeplinirea ei. El nu-și putuse permite să discute nici atitudinea reprezentanței diplomatice românești din Turcia (a atașilor militari, a consulilor și mai ales a ministrului Al. Cretzeanu) și nici faptul că

fusesse trimis la Istanbul fără a i se înmîna un ordin scris din partea guvernului.

După întoarcerea din misiune, comandorul Victor (Niță) Voinescu și-a reluat postul la Constanța, dar nu i s-a mai încredințat și funcția de comandant al escadrilei de distrugătoare în care urma să fie numit. Ceva mai tirziu, a suferit chiar și o mutare disciplinară: din șef de stat major al Forței Navale Maritime Române a fost trecut ca șef al unui depozit al marinei de la Tîndărei. Această măsură nu poate fi judecată decît ca o încercare a autorității militare superioare românești de a da într-un fel satisfacție germanilor și de a masca și mai bine caracterul pur formal pe care îl avusesse misiunea încredințată comandurului Voinescu. Că așa au stat lucrurile o ilustrează și faptul că, imediat după 23 August 1944, toți cei care avuseseră tangențe cu acțiunea de asigurare a celor două moto-nave au fost promovați în funcții de mare răspundere:

contraamiralul Georgescu a devenit subsecretar de stat pentru marină, iar generalul Nicolae Șova a primit comanda Corpului 7 armată (21 septembrie 1944-7 februarie 1945) care s-a acoperit de glorie în timpul luptelor pentru eliberarea Budapestei; comandorul Victor (Niță) Voinescu a devenit șef de stat major al Forței navale fluviale, ale cărei monitoare au acționat cu toată energia în urmărirea, capturarea sau nimicirea navelor germane ce se retrăgeau pe Dunăre, între 25 și 31 august 1944.

Odată terminate operațiunile militare în Marea Neagră, în octombrie 1944 cele două moto-nave au fost aduse la Constanța. Conform prevederilor Convenției de armistițiu din 12 septembrie, una dintre ele a fost cedată U.R.S.S.; „Transilvania” a deservit, începînd din 1945, linia de trafic nou înființată Constanța-Marsilia și a transportat în continuare călători, mărfuri și turiști români și străini în Mediterana și în Marea Neagră încă 35 ani.

JORNAL DO BRASIL

România alături de Națiunile Unite — prima mare lovitură în Balcani

Cum am arătat în nenumărate rânduri în paginile revistei noastre, veștile despre Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă din august 1944 au străbătut cu repeziciune spațiile ajungînd pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. În China, cum aminteam cu alt prilej, ziarul *Takongbao* (Imparțialul), de exemplu, își informa cititorii, la 25 august 1944, despre faptul că „România s-a retras

din Axă și a acceptat condițiile de pace ale Aliaților”, că „între armatele române și cele germane au avut loc lupte”. În Argentina, ziarul *La Prensa*, din 25 august, făcea aprecieri în legătură cu consecințele evidente ale situației schimbate din România, prevăzînd „prăbușirea ocupației germane în Balcani”. Ziarul își argumenta raționamentul prin faptul că „bariera dificilă a Carpaților a dispărut în mod practic”, că „la sud-vest de România se întinde Iugoslavia

împînșită de partizanii care și-au continuat în șah garnizoanelor germane. Mai departe se află Adriatică, dominată de adversarii lor. În mod virtual, este creată, astfel, o barieră continuă în nordul Balcanilor, care va implica pierderea tuturor forțelor germane din Grecia, Marea Egee și Creta”.

Recent, ne-au parvenit unele extrase din știrile și comentariile publicate de presa celei mai mari țări de pe con-

tinentul latino-american, Brazilia, printre care cele apărute în *Jurnal do Brasil*, ce a urmărit cu consecvență operațiile militare de pe frontul rășăritean din Europa, acordând multă atenție și evenimentelor politice și militare din România. Astfel, în numărul din 25 august a apărut, împreună cu o hartă a regiunii geografice în care se găsește România, sub titlul general *Prima mare lovitură în Balcani*, un comentariu în care se aprecia că alăturarea țării noastre la coaliția antihitleristă reprezintă, din punct de vedere militar și economic, „un factor de cea mai mare importanță, chiar mai mare decât recentele și strălucitoarele succese ale forțelor aliate din Occident, în asaltul lor nu numai asupra «Fortăreței Europei», ci în atacul final asupra «buncărului german».

Din punct de vedere militar [acțiunea României] înseamnă deschiderea unei mari treceri naturale între Carpații Transilvaniei și Dunăre, către Balcani (Bulgaria, Serbia și, eventual, chiar Grecia) pentru trupele care formează aripa stângă a armatelor rusești. În afară de aceasta, ea oferă posibilitatea trecerii, cu mult mai ușoare, a barierei naturale a Carpaților, facilitând un atac din flanc asupra Cîmpiei ungare, a cursului mijlociu al Dunării și al văii Tisei. Din punct de vedere economic, ea reprezintă pentru al III-lea Reich pierderea ultimului izvor bogat de aprovizionare cu petrol și al imensei bogății a cîmpurilor de grâu românești ce au constituit, în ultimii 4 ani, una din cele mai importante rezerve alimentare ale statului nazist.

Din punct de vedere politic, apariția forțelor rusești la malurile Dunării, între Porțile de Fier și Marea Neagră, poate reprezenta, fără îndoială, un argument hotărâtor pentru politica Bulgariei, grăbind, poate, o soluție în chestiunea Strimtorilor, deschizând astfel o nouă cale de comunicații și de aprovizionare între aliații occidentali și Rusia... În curînd, noi forțe aliate, ameninșînd direct

valea Dunării și Cîmpia ungară, vor lansa un atac împotriva ariergărzii naziste...”

În același număr, bogat în informații și comentarii asupra evenimentelor din România, ziarul publica, sub titlul *Complicații pentru comandamentul nazist*, aprecierile comentatorului militar al Agenției Reuter. Acesta considera că „două mari grupuri de armate rusești vor putea să fie utilizate pe alte fronturi. Între 30 și 40 divizii rusești sînt libere și pot fi folosite pe alte teatre de război”; că „drumul către Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria este deschis” și că „același lucru se întîmplă cu calea către Europa Centrală, de-a lungul Dunării. Cîmpia ungară și Budapesta sînt amenințate”. Că, în sfîrșit, „un număr nespecificat de divizii românești se află acum la dispoziția comandamentului rus”.

În continuare, cotidianul brazilian publica o telegramă din Londra, purtînd data de 24 august, în care se aprecia că „Germania a suferit prima mare lovitură în Balcani odată cu ieșirea României din războiul împotriva Aliaților și cu trecerea ei automată în luptă împotriva germanilor. Aceștia sînt cuprinși de panică, deoarece dezmembrarea frontului balcanic amintește de căderea Bulgariei în 1918, care a obligat pe Kaiser să ceară armistițiul”. Se arăta apoi că la București a fost „desemnat un guvern proaliat sub președinția lui Sănătescu, ai cărui secretari de stat [fără portofolii] sînt Iuliu Maniu, Constantin Brădianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Constantin [Titel] Petrescu, iar generalul Mihail Racoviță este secretar pentru apărarea națională”. Ziarul a inserat totodată extrase din declarația noului guvern referitoare la politica externă a României, precum și numeroase telegrame ale agențiilor de presă referitoare la situația politică și militară a României, printre care și știrea transmisă de corresponsentul Agenției Columbia Broadcasting System, potrivit căreia „forțele române luptă împotriva unităților germane de la Marea Neagră”.

La 27 august 1944, ziarul brazilian a publicat o corespondență a Agenției Asocier Press, semnată W.W. Hercher, în care se aprecia că „în prezent, campania [sovietică în România] a devenit mai mult o urmărire decît o bătălie, deoarece forțele germane, puse pe fugă, sînt decimate și de românii... germanii neputîndu-se consolida în nici un punct pentru a rezista rușilor. Pînă acum două zile, cea mai bună poziție defensivă a germanilor părea să fie linia [fortificată] de la Galați, ce se întinde de la acest oraș 50 mile pe direcția nord-vest, pînă la contraforturile Carpaților, în apropierea orașului Focșani”.

La 29 august, ziarul relua din Ankara comunicatul român transmis în 27 august privitor la luptele desfășurate la Tirgoviște, pe șoseaua Buzău-Ploiești și în jurul Ploieștilor, precum și pe cursul Dunării. În același număr, ziarul insera știrea în care, relatînd evenimentele din 27 august, se sublinia faptul că trupele române, „s-au aruncat cu toată puterea asupra ariergărzii naziste. Însuși colonelul Hammer [comentator militar german] a anunțat azi violente ciocniri între germani și români la nord de București și în jurul Ploieștilor”.

În sfîrșit, la 14 septembrie *Jurnal do Brasil* anunța semnarea Convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite, „în timp ce rușii și românii luptă deja pentru eliberarea Transilvaniei — provincie luată României de germani și dată de aceștia Ungariei”. În continuare, ziarul publica relatarea corresponsentului Agenției Reuter, Duncan Hooper, asupra conferinței de presă ținută de Lucrețiu Pătrășcanu la Moscova, în care acesta subliniasă, printre altele, că sarcina principală în momentul acela era „terminarea războiului și noi [românii] dorim să-l vedem încheiat, contribuind cu toate forțele noastre”.

GH. ZAHARIA

POPORUL ITALIAN NU VREA RĂZBOIUL!

Unul din principalii autori ai lucrării de sinteză privind tendințele, caracterul și evoluția expansiunii germane în direcția României, prezentată guvernului român în ianuarie 1939, la cererea expresă a premierului Armand Călinescu, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu era cunoscut ca un ofițer cu îndelungată experiență în activitatea de informații și contrainformații a Secției II a Mare-lui Stat Major român.

În primăvara anului 1939, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu a executat o misiune de informare în principalele capitale europene cu privire la starea de spirit a cercurilor politice respective față de problemele românești. Rapoartele sale, care includeau, pe lângă observațiile și concluziile personale, date și informații parvenite de la șefii unor servicii secrete, de la organizații militare, de la ofițeri ai

organelor de informații și contrainformații, de la statele majore ale țărilor respective, de la oameni politici și diplomați, au constituit documente de o importanță aparte, cărora le-am acordat o atenție specială în lucrarea Actiuni secrete în România.

În luna iunie 1939, locotenent-colonelul Gheorghe Petrescu a fost numit atașat militar al României la Roma, de unde a înaintat, la 18 august același an, un raport deosebit de interesant privind situația din Italia cu numai câteva zile înainte de declanșarea celui de-al doilea război mondial. Din acest document inedit prezentăm câteva fragmente revelatoare în privința stării de spirit a poporului italian, contradicțiile ce se făceau simțite încă în această perioadă între diferitele cercuri politice și militare din Italia.

Horia BRESTOIU

„...Venit aci în Italia de două luni, am căutat să mă acclimatizez cât mai repede și să pot astfel răspunde încrederei ce mi-ați acordat. Numindu-mă aci.

În buletinele mele, am căutat să expun cât mai pe larg și cât mai concret, adevărata stare de lucruri de aci, văzută cu totul obiectiv și prin prisma evenimentelor atât de importante de azi.

Vă pot rezuma situația de aci astfel:

1) Poporul italian nu vrea războiul sub nici un motiv și chestiunea Danzigului¹ este exclusă să poată atrage pe italieni la sacrificiile enorme pe care le-ar comporta un război.

2) În mod hotărât există un conflict între rege, secondat de Badoglio, și Mussolini. Badoglio, în special, este acela care ueză acum de întregul său prestigiu, pentru a opri pe Mussolini să urmeze pe cancelarul Hitler pe calea războiului.

3) Francezii sînt foarte stimați în Italia și azi armata

franceză este foarte temută, iar ofițerii italieni nu au decît cuvinte de admirație pentru armata franceză.

4) Legația germană de aci [din Roma] a fost extrem de pesimistă în ultimele zile și [funcționarii ei] erau foarte sceptici în privința posibilității de a rezolva litigiile existente pe cale pașnică.

5) Armata italiană nu s-a dovedit, la manevrele recente, la înălțimea unei armate care este pregătită să înfrunte un război cu obiective atât de mari. Nici materialul, nici instrucția, nici disciplina nu au impresionat favorabil pe observatorii obiectivi care au luat parte. Se pare că înaltul comandament italian își dă seama de această nepregătire și cred că influențează politica, în sensul de a o reține să împingă prea departe lucrurile.

Manevrele din acest an au fost foarte slab pregătite și rezultatele au fost foarte puțin satisfăcătoare. Atașajii militari din țările democratice au plecat foarte mulțumii și satisfăcuți și impresiunile lor au fost că armata italiană este departe de a fi ceea ce vor italienii să lase să se creadă.

6) Deși manifestările lor

[ale cercurilor mussoliniene] contra noastră au fost destul de îngrijorătoare, cred însă că se poate încă acționa suficient pentru a fi aduși la sentimente binevoitoare nouă. Comenzile [de armament ale României] din ultimul timp i-au impresionat suficient și încep să ne privească cu ochi mai buni.

Poporul în special, deși este foarte puțin informat despre noi, ne privește cu foarte multă simpatie și cred că numai politica de moment a îndepărtat cercurile conducătoare de la noi.

În această direcțiune este însă foarte mult de făcut pe toate căile.

Roma, 18 august 1939¹.

Evenimentele din perioada imediat următoare l-au confirmat în multe privințe pe ofițerul român, iar observațiile sale s-au dovedit întemeiate. Amintim doar faptul că Italia a intrat în război abia în iunie 1940, iar conflictul Badoglio-Mussolini avea să culmineze în iulie 1943 prin răsturnarea lui Mussolini și formarea unui guvern condus de acest mareșal — care va semna în septembrie 1943 armistițiul cu Aliații.

¹ Se referă la disputa germano-polonă pentru orașul Danzig (azi portul Gdansk, în R.P. Polonă) care a furnizat lui Hitler pretextul declanșării agresiunii împotriva Poloniei.

30 august 1940

ODIOSUL DIKTAT DE LA VIENA

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Marșul războinic al Germaniei naziste, cotoșirea succesivă a unor țări europene (Austria — în martie 1938, Cehoslovacia — septembrie 1938 și martie 1939, Albania — aprilie 1939, Polonia — septembrie 1939, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg și Franța — 1940), eșuarea tratatelor anglo-franco-sovietice de la Moscova, în august 1939¹, atacarea Poloniei la 1 septembrie 1939, și declanșarea celui de-al doilea război mondial au creat o situație deosebit de grea pentru România. În scopul extinderii expansiunii lor spre estul și sud-estul Europei, statele fasciste au pus la cale numeroase acțiuni urmărind dezbinarea și învrăjbirea popoarelor din această zonă, stimularea în mod artificial a neînțelegerilor și înveninarea relațiilor dintre statele mici și mijlocii, șantajarea lor vizind însăși independența și integritatea lor teritorială.

Poporul român a condamnat cu fermitate actele agresive ale Germaniei naziste și ale aliaților săi, și-a manifestat solidaritatea cu popoarele amenințate sau cotoșite de fasciști, ca și voința de a-și apăra libertatea și independența patriei. Când în primăvara anului 1939 guvernul a decretat mobilizarea parțială, Partidul Comunist Român — forța cea mai înaintată a societății românești, conducătorul unor puternice acțiuni și bătălii antifasciste, antirevizioniste și antirăzboinice în cursul deceniului patru al secolului nostru — a dat cuvânt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile mili-

tare și să acționeze cu fermitate „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste”, explicând maselor largi că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării este un război drept”.

Atitudinea profund antifascistă, antirevizionistă a poporului român a fost amplu reliefată de marile demonstrații organizate la 1 Mai 1939 la București², Brașov, Iași, Cluj, Timișoara, Alba Iulia, Turnu Severin și în alte localități, în timpul cărora zecile de mii de participanți au manifestat sub lozincile *Jos fascismul! Jos agresorul hitlerist! Vrem România liberă și independentă!*

„Puternica demonstrație muncitorească organizată de partidul nostru la 1 Mai 1939 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a înscris drept una din primele și cele mai puternice manifestări antifasciste din perioadă când Germania trecuse la punerea în practică a planurilor sale expansioniste, de ocupare a unor țări din Europa”.

La 1 Mai 1939, poporul român a lansat un serios semnal Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii de către Germania nazistă și acoșării săi a celui de-al doilea război mondial. Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, al cărei promotor a fost partidul comunist, acțiunile de solidaritate cu popoarele cotoșite de fascism, au profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate, independență națională și respect între popoare, demn de tradițiile sale eroice, glorioase. Subliniind acest

¹ La 23 august 1939 s-a semnat pactul de neagresiune sovieto-german.

În imagine: mari demonstrații ale locuitorilor din Cluj împotriva Diktatului de la Viena.

² Magazin istoric, nr. 4/1974, 4/1979.

aspect în fața celor 1 500 delegați și participanți la Congresul breslelor muncitorești, ținut în sala cinematografului ARO la 1 Mai 1939, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a precizat poziția guvernului față de politica agresivă și revizionistă promovată de statele fasciste față de România, dorința poporului român de a trăi în pace și în bună înțelegere cu toate națiunile lumii. „Generația care ne-a precedat — sublinia Armand Călinescu — a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria ei de a se sacrifica pentru păstrarea ei”.

„Sfaturile” dictatorului

În vara anului 1940 însă, România s-a aflat singură în fața agresiunii naziste, devenind ea însăși victimă a politicii imperialiste de forță și dictat, de subjugare și asuprire, de uzurpare a unității sale național-teritoriale. Preocupate de propriile lor interese în estul și sud-estul Europei, Germania nazistă și Italia fascistă au acordat tot sprijinul cercurilor revizioniste horthyiste, care și-au intensificat acțiunile revanșarde împotriva României, considerind că sosise momentul oportun

pentru satisfacerea pretențiilor lor anexioniste. Pentru a forța România să cedeze, Ungaria horthyistă, paralel cu acțiunile politico-militare, a organizat pe teritoriul de nord-vest al țării noastre (Transilvania), începând mai ales din 1940, o vastă rețea de spionaj, diversiune și terorism, în vederea pregătirii unei eventuale agresiuni militare și pentru a determina o atitudine ostilă față de statul român în rândul populației de naționalitate maghiară. În acest scop, au fost infiltrați în această zonă numeroși membri a organizației fasciste Garda zdrăntăroșilor, pentru a provoca acte de diversiune și sabotaje la diverse unități și obiective militare românești.

În situația creată de presiunea statelor fasciste, îndeosebi de Germania hitleristă, în vara anului 1940 România a fost nevoită să accepte angajarea unor tratative cu guvernul Ungariei horthyiste. În acest scop, în iulie 1940, primul ministru român, Ion Gîrbutu, și ministrul de externe, Mihail Manoilescu, au avut o întâlnire la Munchen cu primul ministru ungar, iar la Salzburg și Roma cu reprezentanți ai Germaniei și Italiei, diplomații români fiind „sfătuiți” să înceapă imediat tratative cu Ungaria horthyistă pentru rezolvarea favorabilă a pretențiilor revizioniste ale acestei țări.

Delegații români consemnează

Att Mihail Manoilescu, cît și Valer Pop, cel de-al doilea membru al delegației române sosite la Viena în ziua de 29 august, au lăsat însemnări despre evenimentele la care au participat. Trebind peste subiectivismul prezent în astfel de mărturii, memoriile celor doi diplomați români întregesc tabloul general al dramatiilor evenimentelor la care au participat printr-o furnizare de informații și detalii semnificative care nu au fost reținute de alte surse documentare. Magazin istoric le introduce pentru prima dată în circuitul public pentru a da o imagine cît mai completă a contextului istoric în care puțurile Axel au împus României monstruoasa sentință de la Viena, din 30 august 1940.

Iată cîteva fragmente din însemnările datorate lui M. Manoilescu referitoare la evenimentele care au precedat Diktatul de la Viena. În redarea textului, s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorului. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Acolo unde s-a simțit nevoia, am redactat note explicative în subsol. Titlul aparține redacției.

Antecedente

M. MANOILESCU

Vizitele lui Gîrbutu și ale mele la Hitler și Mussolini în zilele de 26 și 27 iulie [1940] au constituit un moment crucial din acțiunea noastră diplomatică. Acest moment s-a marcat prin definirea concepției acestor doi dictatori în

ce privește România și tratativele pe care ea trebuia să le deschidă cu Bulgaria și Ungaria și le-a dat acestora prilejul să-și ia față de noi angajamente directe, neținute sau răsturnate complet în urmă, tot prin voința lor.

Cînd trenul nostru special ne-a debarcat în gara Salzburg, cu banalul ceremonial al primirilor oficiale, nimic nu m-a frapat mai mult decît sinistra răceală a lui Ribbentrop, omul ale cărui priviri ar fi fost de oțel, dacă toată

Presiunile exercitate de naziști asupra guvernului român căpătau accente tot mai brutale. Cu prilejul convorbirilor pe care Gigurtu și Manoilescu le-au purtat la 26 iulie cu Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe nazist a criticat poziția României „care vreme îndelungată a promovat o politică... în mod evident probritanică” și a accentuat faptul „că Germania aprobă cerele revizioniste”, declarând sentențios că „a sosit marea perioadă a revizuirii tratatelor”¹.

¹ Cu două săptămâni în urmă, la 10 iulie 1940, la München primul ministru ungar Pál Teleki și ministrul de externe István Csáky, purtaseră convorbiri cu Hitler. Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano, cu care prilej cancelarul nazist formulase o serie de opinii mai mult decât clare în privința poziției Axei față de problemele revizuirii frontierei româno-ungare. Afirmând că Germania și Italia nu erau interesate în acel moment într-un conflict în sud-estul Europei și că se îndoaie de rezultatele unei agresiuni horthyste împotriva României, Hitler declarase că „Germania nu poate rămâne indiferentă la ceea ce se întâmplă cu sondele de petrol din România”, dar „manifestă simpatie față de revendicările” horthyste. El sfătuisese apoi pe Teleki că „cel mai bun lucru ar fi dacă ungurii ar încerca să-și atingă scopul în etape separate și prin negocieri”. I-a promis totodată că va trimite o scrisoare lui Carol II, explicându-i acestuia că una din condițiile esențiale pentru stabilirea noilor raporturi româno-germane „este rezolvarea revendicărilor revizioniste ale vecinilor” României. Acest lucru s-a și întâmplat, de altfel, la 15 iulie, când Hitler i-a scris regelui Carol II, afirmând că „orice încercare [a României] de a evita pericolele ce

între 16 și 24 august, la Turnu Severin, între reprezentanții guvernului român și cei ai guvernului ungar au avut loc tratative în problema pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste asupra părții de nord-vest a României. Tratatul n-a dat nici un rezultat, căci guvernul român a respins cerele anexioniste ale Ungariei horthyste, acceptând doar unele mici modificări de graniță și propunind un schimb de populație între cele două țări.

● Trebuie spus, de altfel, că tratativele au provocat o vie indignare în opinia publică românească. Majoritatea covârșitoare a oamenilor politici ai vremii s-au situat pe o poziție de respingere fermă a pretențiilor horthyste și de apărare a independenței și integrității teritoriale a patriei. Astfel, încă la începutul lunii august (înainte deci de a debuta negocierile), legațiilor Germaniei naziste și Italiei fasciste din București, cit și primului ministru român, Ion Gigurtu, le-au fost înaintate memorii prin care aproape 200 personalități ale vieții politice românești, între care Virgil Madgearu, Alexandru Lăpădatu, dr. Nicolae Lupu, Iuliu Maniu, C.I.C. Brătianu, Ion

amenință țara dumnezeavăstră prin orice fel de manevre tactică, trebuie să fie și va fi sortită eșecului. Mai devreme sau mai târziu — și probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României...”

structura lui nu era de tinichea. O convorbire în trei cu Ribbentrop și un dejun în castelul lui de la Fuschl au fost preliminarul întâlnirii cu Hitler, în timp ce un ofițer ducea lui Hitler răspunsul regelui pentru ca să-l ia la cunoștință înainte de convorbirea cu noi.

Notele mele oficiale vorbește astfel despre Ribbentrop: „Termenii lui erau de o răceală înfiorătoare; n-a avut nici cel mai mic cuvânt de înțelegere sau de simpatie pentru situația noastră...”

Răspunsul lui Gigurtu a fost, după părerea mea, destul de slab, fiindcă a insistat prea mult asupra problemelor economice și de transfer între noi și Germania, chestiuni care dacă erau în specialitatea lui Gigurtu nu trezeau deloc interesul lui Ribbentrop și nu atacau problemele politice pentru care venisem noi acolo...

La sfârșitul convorbirilor am căutat prilejul să vorbesc între patru ochi cu Gigurtu... A rămas ca la întâlnirea cu Hitler să vorbim fiecare pe rînd, el făcînd expunerea situației politice generale, adică

ceea ce era mai important, iar eu să prezint hărțile etnice privitoare la Transilvania și la Cadrilater.

Soluția nu mă satisfăcea, dar nu puteam da în fața strășnicilor spectacolul inestetic al unei întreceri între noi.

După dejunul de la Ribbentrop, în care am putut constata că nu știa să fie deloc interesant în afară de cadrul strict al politicii și în care mi-am dat seama cu multă amărăciune că nu era informat asupra noastră personal, nici măcar atît cît ar fi putut-o face o fișă bună prezentată în ajunul întâlnirii noastre de către oficiul birocratic respectiv din Auswärtiges Amt, ne-am întors la Salzburg, pentru a pleca de îndată la Berchtesgaden (Obersalzberg) la reședința lui Hitler...

Cînd am sosit în fața faimosului cuib de vultur, în care pe atunci se hotăra soarta popoarelor Europei, rînd pe rînd, cerul era de o puritate și de o limpezime cum nu se întîlnește totdeauna, nici pe zărilor înalte. Aerul era ca o licoare dătătoare de viață și virfurile munților strălucind în stînci spălate cu peria

măreau parcă în chip calculat sentimentul de intimidare a celor care se apropiau de omul cel mai puternic al vremii. Am parcurs cu toată suita noastră o serie de săli elegante, care totuși nu se depărtau ca stil de caracterul potrivit unei așezări de munte, pînă în salonul imens în care Hitler își acorda audiențele. O fereastră ușoară, manevrată vertical printr-un mecanism electric, era acum complet deschisă, lăsînd să se vadă, ca în cadrul unei diorame bine luminate, strălucitorul peisaj.

Hitler ne-a primit cu acea afabilitate sigură de sine a oamenilor care s-au obișnuit să fie personaje. Dar ce dezamăgire a fost pentru mine figura lui! În timp ce Mussolini văzută între patru pereți, în intimitate, era infinit mai plăcut, mai uman și mai distins, decît se înfățișa mulțimii de pe balcoane și tribune, Hitler te izbea printr-o figură împăiată, colorată, neîndemnativă și nenuanțată ca o păpușă de la Musée Grevin sau din panourile copilăriei mele. Părul, neversimil de negru și lucios, ochii neversimili de albaștri și obrazul

Mihalache, Mihail Popovici, dr. C. Angelescu, Vasile Sasu, Gheorghe Brătianu, Ghiță Pop și alții, protestau cu energie împotriva intențiilor puterilor fasciste de a încălca integritatea teritorială a statului român. „Minați de patriotică datorie, de a apăra ființa și patrimoniul național și de a contribui la menținerea dreptului și a păcii — se arăta în finalul documentului —, protestăm împotriva tendințelor de ciuntire a granițelor și a discuțiilor ce le pot înlesni... Conjunctura politică de astăzi nu pare în favoarea României. A folosi însă această situație împotriva ei, pentru a-i impune hotărâri nedrepte, nu poate asigura, în această regiune a Europei, ordinea și condițiunea pașnică a popoarelor. Dimpotrivă, prin dezmembrarea unității românești, împotriva căreia protestăm în numele întregului popor românesc, nu poate fi decât adâncită învrăjbirea, creindu-se noi și puternice motive de vrăjmășie între state și națiuni pentru viitor”.

La 2 august 1940, primul ministru a convocat la Președinția Consiliului de Miniștri pe foștii miniștri și demnitarii transilvăneni, pentru a-i pune la curent cu rezultatul convorbirilor de la Salzburg și Roma, precum și cu hotărârea guvernului de a începe tratative cu Ungaria. Cu acest prilej, ministrul de externe M. Manoilescu a expus stadiul rela-

țiilor dintre România și Ungaria, declarând că „între pretențiile ungare și ceea ce consimte România există o mare diferență”. Voicu Nițescu, Mihai Șerban, Ion Lușoianu și Al. Lapedatu, participanți la amintita reuniune, s-au pronunțat împotriva angajării de tratative cu Ungaria, iar Sever Dan a subliniat necesitatea consultării tuturor oamenilor politici și a opiniei publice românești.

Patru zile mai târziu, la 6 august, frunțași politici și oameni de cultură — între care Mihai Ciucă, C. Ionescu-Sisești, I. Lupaș, Gh. Brătianu, Al. Lapedatu, G. Macovei, I. Petrovici, Octav Onicescu, Traian Săvulescu, Mihail Sadoveanu, D. Voinov, C. Stoicescu, Mircea Djuvara, Istrate Micescu, I. Pelivan, Sever Bocu, V. Madgearu, Pan Halipa, M. Popovici, Ghiță Pop, I. Mihalache, I. Maniu, C.I.C. Brătianu, dr. C. Angelescu, Victor Antonescu și mulți alții, împreună cu un grup de 12 generali — au semnat un apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor statelor Axei prin care erau susținute drepturile istorice ale poporului nostru asupra Transilvaniei: „Granițele noastre dinspre Ungaria — se spunea în apel — nu sint, cum s-a afirmat de atâtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decât să confirme — și încă

— ah, obrazii! — de un reșu artificial și parcă nesănătos, așa cum îl au numai tuberculoșii sau vegetarieni. În sfârșit, faimoasa mustață completa impresia de fantomă inanimată cu o notă incontestabilă de ridicol. Pentru cine crede în valoarea expresivă a fizionomiilor, părea imposibil ca acest om să fie — cel puțin în dimensiuni, dacă nu în calitate — un om mare.

Nu exagerez deloc dacă susțin că Hitler, atîta vreme cît nu începea a se anima, vorbind cu patos de lucruri care-l interesează, reprezenta o fizionomie nu numai insignifiantă, dar chiar inferioară expresivității obișnuite a oamenilor de rînd.

Hitler s-a așezat într-un fotoliu în peretele exterior al saloanelor pe care imensul geam coborât îl deschidea complet. În jurul lui, în același colț, Ribbentrop, Gigurtu, eu, Fabricius, [Alexandru] Romalo [ministrul român la Berlin] și eternul translator, ministrul Schmidt.

Hitler i-a făcut semn lui Gigurtu să vorbească și el a început prin a spune că am

venit să aducem răspunsul regelui la scrisoarea lui, rezumînd în scurt sensul acesteia. Apoi a expus perspectivele unei colaborări economice cu Germania, insistînd iarăși prea mult asupra detaliilor financiare...

Hitler a vorbit, după aceea, aproape o oră, expunînd situația strălucită pe care o avea atunci Germania pe fronturi și apoi, trecînd la un rechizitoriu împotriva politicii românești, a atacat pe Titulescu, pe Gafencu și pe toți ceilalți... Cunosînd și simțînd că noi românii avem în mînă un *atout* prețios de speculat în petrolul nostru, de care Germania avea nevoie, Hitler a ținut să ne prevină în chip transparent împotriva unui șantaj cu petrolul nostru, vorbind de petrolul sintetic produs în Germania și de petrolul rusesc cu care este aprovizionată Germania...

În cursul expunerii, eu am îndrăznit să-l întrerup la un moment dat, pentru a-l întreba dacă, în afară de punctele de vedere arătate de dînsul, nu ar putea exista la el față de țările de sud-est și

un interes ideologic. La aceasta Hitler s-a animat dintr-o dată extraordinar... „Îmi este absolut indiferent cine domnește și cine guvernează în România. Eu nu mă amestec acolo. Îmi este absolut indiferent care este punctul de vedere al politici sale și care este ideologia dominantă acolo”¹. În urmă însă a adăugat că o comunitate ideologică ar întări colaborarea; dar el nu ar accepta de hatîrul ei nici un risc!

...Cînd și-a terminat discursul său, a început o conversație asupra perspectivei și modalităților viitoarelor

¹ În realitate, cercurile hitleriste, s-au dovedit extrem de interesate în problema evoluției vietei politice interne românești. Astfel, încă de la venirea lui Hitler la putere, Berlinul a sprijinit prin toate mijloacele Garda de fier, făcîndu-și din ea un instrument de destabilizare a vietei politice românești și instaurare a dominației sale economice și politice în România. Că lui Hitler nu-i era deloc „indiferent cine domnește și cine guvernează în România”, au demonstrat-o cu prisosință și evenimentele din septembrie 1940, cînd, datorită sprijinului direct al Germaniei naziste, la București a fost instituit regimul dictatorial legionar-antonescienesc (vezi *Magazin istoric*, nr. 4, 12/1968, 1-2/1969, 11/1982).

nu deplin — realitățile etnice ale poporului român...

La 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expansiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decât ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii austro-ungare".

În încheiere se protesta împotriva acțiunilor de dezmembrare a unității teritoriale a statului român, care nu duceau decât la învrăjbirea celor două popoare vecine, cerându-se conducătorilor statelor europene și opiniei publice să acționeze pentru „așezarea unei păci temeinice și drepte” în această parte a Europei.

Ancheta ministrului hitlerist

Masele populare din întreaga țară și-au manifestat, prin mijloace și forme diferite, profunda lor revoltă față de intențiile agresive, revizioniste ale statelor fasciste la adresa României, pronunțându-se cu fermitate pentru apărarea fruntariilor țării. Către sfârșitul lunii august, populația din Baia Mare, după

cum raportau organele de informație, a primit cu deplină aprobare chemările la apărarea patriei cuprinse într-o broșură editată atunci. „Atitudinea românilor din Ardeal, Banat și a tuturor românilor — se arată în acea broșură — nu poate fi alta decât aceea s-o apărăm și să păstrăm cu orice preț integritatea țării noastre. Nu admitem înstrăinarea vreunei părți a țării și, prin urmare, nici diminuarea sau dezmembrarea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului sub nici un scop sau pretext. Protestăm împotriva tratatelor începute [la Turnu Severin], pentru că acele tratative ar fi o recunoaștere de drept, pentru că sintem de la început hotărâți a nu ceda teritoriilor. Nici un fel de sacrificiu nu va fi prea mare pentru a ne menține onoarea, demnitatea și patriotismul național”.

La 24 august 1940, sute de persoane din Oradea, întrunite în cadrul unei adunări, au votat o moțiune în care se arată că „voința unanimă a populației din orașul și județul Bihor este de a apăra frontierele actuale cu Ungaria”, că „românii din Transilvania sînt hotărâți de a nu ceda nici un petec de pămînt”.

Amplificarea acțiunilor revanșarde ale Ungariei horthyiste împotriva României a trezit îngrijorare și în rîndul populației naționalităților conlocuitoare. Semnificativă este

tratative, eu dînd explicații foarte clare și precise, fie din memorie, fie pe baza unor fișe dinainte pregătite asupra aspectului cantitativ al schimbului de populație.

...A urmat apoi a doua parte a întrevederii noastre, în care am prezentat lui Hitler și lui Ribbentrop hărțile etnice ale Transilvaniei și am explicat cu acest prilej drepturile noastre. Bineînțeles că am reluat și unele argumente dezvoltate de mine în scrisoarea regelui, insistînd mai ales asupra faptului că Ardealul nu ne-a fost „acordat” nouă prin Tratatul de la Trianon, ci s-a alipit singur la România în urma hotărîrii de la Alba Iulia...

Lui Hitler eu i-am prezentat numai originalele hărților, căci reproducerile nu erau încă făcute, dar impresia asupra lui a fost vizibilă, după cum au constatat toți cei de față. Nu spun aceasta ca o clauză de stil, întrebîndu-l de toți aceia care vor să-și facă sau să facă iluzii asupra efectului argumentelor lor. Dar, în adevăr, la un moment dat, Hitler s-a întors către Ribbentrop și prin gestul cunoscut al

omului care, coborînd amîndouă mîinile în jos întorcea palmele în față, i-a spus acestuia un tacit dar foarte lămurit: „Ei: vezi!”, ceea ce exprima oarecum satisfacția lui de a avea dreptate, în raport cu niște afirmări anterioare și în raport cu o veche diferență de păreri între dîșii. Ni s-a dezvăluit o dată mai mult că Ribbentrop ne era hotărît dușman și, în orice caz, mai dușman ca Hitler. De altfel, Ribbentrop a avut nedelicetea să ne spună informativ că ungurii cer jumătate din Transilvania!

După cum spune nota de conversație, lui Hitler „aproape că nu-i venea să creadă că harta ungurească de la 1890 ne este așa de favorabilă nouă”. A luat o lupă mare și a privit cu ea îndelung pe hartă o legendă care explica proporția de români reprezentată de fiecare culoare...

Merită să accentuez aici că la Berchtesgaden nu s-a vorbit o singură clipă că noi am convenit să cedăm 25 000 km. p., adică un sfert din

L. Gîgurtu și M. Manoilescu, pe perimetrul Gării de Nord la plecarea spre Salzburg

scrisoarea unor cetățeni maghiari din Reșița adresată la 28 iulie 1940 „cancelarului Hitler”, în care se cerea ca Germania să nu dea satisfacție pretențiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se arăta: „Noi simțem mulțumiri cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de când Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămână pentru că așa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon, ci poporul român și-a cîștigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă și cu sacrificiul a multor vieți”.

Repudiind acțiunile revizioniste și exprimîndu-și dorința de a rămîne în continuare în granițele statului român, populația de naționalitate germană din țara noastră s-a pronunțat, în timpul anchetei organizată în iulie 1940 de ministrul hiterlist în România, Wilhelm Fabricius, în proporție de 80 la sută împotriva planurilor de dezmembrare a României. Totodată, numeroși germani au trimis memorii la Berlin, declarîndu-se împotriva satisfacerii pretențiilor revizioniste horthyiste. Merită amintit și faptul că Hans Otto Roth, ministrul naționalităților în guvernul condus de Ion Gigurtu, a adresat, în numele germanilor din România, un memoriu lui Hitler, cerîndu-i să nu dea satisfacție revizioniştilor

unguri, iar cei în numele cărora era adresat memoriul să fie ajutați să trăiască mai departe în cadrele hotarelor statului român.

Într-o notă a Direcției generale a poliției, întocmită la 25 august, se menționa că populația germană din București aprecia că respingerea pretențiilor teritoriale horthyiste de către guvernul român în cadrul tratatelor de la Turnu Severin este justificată, iar Legația germană din capitala României era informată, la 24 august, că sașii din Media declaraseră că refuză cedarea din Transilvania a nici măcar unui metru pătrat de pămînt.

Pe o poziție la fel de fermă în respingerea revizionismului ungar s-au situat și șvabii. În ultima decadă a lunii august, o delegație de ziaristi germani și italieni a efectuat o călătorie de studii și informare în partea de nord-vest a României. Astfel, deputatul Joseph Schönbürg a demonstrat ziaristilor, pe bază de date, că șvabii din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare sînt de origine germană și nu ungară. Această populație, care în trecut fusese supusă unui proces intens de maghiarizare, s-a organizat cu concursul autorităților românești și trăiește în deplină libertate, dorința ei fiind să rămînă mai departe în componența statului român. Schönbürg a declarat că „acest popor de origine germană

Transilvania, așa cum a pretins mai tirziu Ribbentrop la Viena la 29 august [1940], cînd l-am obligat în urmă să rectifice el însuși această afirmație falsă și absurdă! Noi nu am indicat nici o cifră pentru o eventuală suprafață de cedat, ci atît la Berchtesgaden, ca și mai tirziu la Turnu Severin, am pus la baza tratatelor cu ungurii principiul schimbului de populație. De altfel, nici nemții nu ne-au făcut vreo propunere de cesiune teritorială concretă, nici în cifre, nici în altfel de indicație, oricît de vagă, pe hartă.

Concluziile întrevederii de la Berchtesgaden sînt dar precise.

1. Noi urma să tratăm cu ungurii și cu bulgarii, liberi, nesiliți și fără nici o intervenție germană, nici în favoarea, nici în defavoarea noastră.

2. Aceste tratative nu erau legate de nici un termen de încheiere.

3. Baza tratatelor era schimbul de populație, cu scopul de a se ajunge la o soluție în care nici un ungar să nu rămînă sub români și nici un român sub unguri.

4. Hitler a lăsat deschisă posibilitatea unui plebiscit, cel puțin parțial, în Transilvania și a utilizării unor armate neutre pentru supravegherea schimbului de populație.

5. În sinteză, la Berchtesgaden s-au stabilit anumite principii și linii precise și coherente, iar Hitler a rămas angajat față de noi să le respecte.

Ce a rămas din acest program și cine și-a călcat cuvîntul, voi arăta în urmă...

După întrevederea oficială, am trecut cu Hitler la masa de ceai, așezată la fundul salonului, pe o parte ridicată ca un podium. Hitler ne-a vorbit aici de probleme economice românești. Începusem să mai mă deprind cu figura lui și nu mi se părea atît de artificială și de ridicolă ca în prima clipă. Mi-am dat seama că încheierea oricărei întrevederi cu un mic taifas fără program în jurul mesei este de un efect psihologic inteligent calculat, întrucît lasă să se risipească totdeauna amărăciunea punctelor dureroase dezvoltate în cadrul conversațiilor oficiale și pune, cel puțin pentru oameni, iar nu

pentru glacialul Ribbentrop, o notă de cordialitate și de simpatie care atenuază multe...

Înainte de a încheia cu acest moment important, imi aduc aminte și merită să evoc un incident care s-a petrecut la începutul întrevederii noastre. Sub un cer senin și un soare strălucitor, s-a pornit neașteptat un vînt local de munte, care a pătruns năvalnic prin imensa fereastră deschisă în spatele lui Hitler. Cu o trosnitură puternică, un mare lampadar cu picior greu de bronz s-a prăbușit pe parchet între Hitler și Gigurtu, parcă ar fi voit să omoare pe unul dintr-înși. Toată lumea și-a păstrat calmul. Hitler a apăsă pe un buton și imensa placă de cristal a geamului a început să se ridice minată electric, închizînd peretele pînă în plafon. Conversația a continuat fără comentarii, iar eu am rămas adînc cutremurat de ceea ce părea să fie un neașteptat semn al cerului, aducător de nenorociri. Așa cum a și fost.

După ce Ribbentrop ne-a condus pînă la Salzburg la

[șvabii] nu mai vrea să fie încă o dată supus stăpînirii maghiare după ce s-a bucurat timp de 20 de ani de toate drepturile și libertățile pe care le-a avut în țara românească¹.

Poziția curajoasă a poporului român față de Germania hitleristă și acoliții săi, împotri-

¹ Cînd acest articol se afla deja în tipar, V.G.R. Boboescu ne-a pus la dispoziție un document relevant în privința atitudinii de respingere fermă a acțiunilor stărilor revizioniste de către evreii din România și de solidizare a lor cu poporul român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale a patriei comune. Este vorba despre un memoriu adresat regelui Carol II, la 11 iulie 1940, de către dr. W. Filderman, Al. Șafran și dr. I. Breucăr, în numele Federației uniunilor de comunități evreiești, din care reproducem cîteva pasaje: „În aceste vremuri de vijelioasă încercare, ce s-au abătut asupra surselor noastre patrii, evreii români... în cu tot respectul să proclamăm solidaritatea lor nezdruccinată cu destinele poporului român. Ei împărtășesc soarta obștească, suferind cu suferința românească, și nădăjduind cu nădejdea românească. Evreii din Vechiul Regat, evrei pămînteni români, născuți și crescuți de generații pe pămîntul românesc, sînt și rămîn atașați cu toată dragostea de gila românească, gile din belșug udată de singele celor mai buni fii ai lor căzuți în războiul de neamrînire din 1877, în cel din 1913 și în războiul de întregire din 1916-1919. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor... Rechemăm la binecuvîntata pomenire generațiile care odihnesc în pămîntul sfînt al țării și ingenuchem smerții la mormintele eroilor, care fără deosebire de credință religioasă și-au dat viața pentru ridicarea și propășirea României. Cu nestrămutată hotărîre și cu oțelită voință, evreii români se simt uniți cu poporul român...”

gară, fără ca să se fi stabilit între noi o cordialitate mai mare (nenorocirea a fost că și de astă dată el a făcut drumul în mașină cu Gigurtu, eu rămînînd cu Fabricius pe care-l vedeam în fiecare zi și la București), ne-am îndreptat cu același tren special cu care venisem din România, prin Brenero, către Roma.

În tren, prima mea grijă a fost să dictez proaspăt lui Manarovici al meu, stenograf și atașat la cabinet, notele de conversație cu Ribbentrop și Hitler.

A doua zi dimineața, sosire la Roma. De data aceasta, conform protocolului italian, nu ne-a primit la gară decît Ciano, Mussolini considerîndu-se mai mult decît un prim-ministru și neobișnuit să salute la sosire nici pe primii miniștri ai unor țări mai mari decît România.

...Prima întrevvedere a fost, bineînțeles, cu contele Ciano, afară de noi fiind prezenți miniștrii plenipotențari (Pellegrino) Ghigi [ministru Italian la București] și [Raul] Bossy [ministru Român în Italia]. Ciano a debutat prin a-și arăta credința că foarte curînd vor (!) porni atacul împotriva

virea sa unanimă au fost urmărite cu căldură și simpatie de către opinia publică antifascistă din numeroase țări. Astfel, călătorînd în cea de a doua jumătate a lunii august 1940, împreună cu un grup de ziariști străini, în județele din vestul și nordul României, ziarista americană Rosie Philips a avut prilejul să constate, fie din discuțiile cu numeroase persoane, fie în urma propriilor sale observații, că imensa majoritate a populației Transilvaniei era îngrijorată de acțiunile revizioniste ale Ungariei horthyiste, pe care le respingea cu fermitate și se pronunța pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării. Scriindu-i, la 19 august, soțului său, aflat la New York, Rosie Philips consemna, între altele, puternicele sentimente patriotice ale românilor, mărturisind: „Transilvania le aparține din punct de vedere etnic”. În convorbirea pe care a avut-o la Satu Mare cu deputatul Joseph Schönbürg a reieșit poziția ostilă a șvabilor față de acțiunile revizioniste ale cercurilor horthyiste și dorința lor de a participa, alături de români, la apărarea hotarelor Transilvaniei în cazul unei agresiuni horthyiste: „Nimic mai rău nu s-ar putea întîmpla celor 600 000 germani care trăiesc în Banat și Transilvania — a declarat Schönbürg —, decît să se reîntoarcă sub dominația maghiară”.

Angliei și, ca urmare, dezastre definitiv al acesteia. Înainte însă de a porni ofensiva împotriva Angliei, Ciano a luat ofensiva — care era mult mai ușoară! — împotriva noastră, atacînd politica României din trecut, care a culminat cu sancțiunile¹, cu garanțiile franco-engleze² și cu faimoasa frază a lui Titulescu: „alungați șalbatici!”³. Curios este că nu a vorbit cu simpatie nici de Gafencu, de care totuși se exprimă amabil în memoriile lui...

¹ La 10 octombrie 1935, în urma atacării Abisinelor de către trupele fasciste italiene, Adunarea Societății Națiunilor Unite a adoptat o hotărîre prin care Italia a fost declarată agresoare, cerîndu-se aplicarea sancțiunilor economice-financiare prevăzute pentru astfel de cazuri în Pactul de constituire al Societății Națiunilor Unite.

² Se referă la garanțiile date de Franța și Anglia la 13 aprilie 1939 României și Greciei.

³ În vara anului 1936, cînd Societatea Națiunilor a luat în discuție problema ridicării sancțiunilor Italiei la dezbateri a fost invitat să participe și fostul împărat al Abisinelor. Prezența acestuia în sală a fost întîmpinată cu proteste violente de către ziariștii italieni aflați în tribune. Atunci, N. Titulescu a pătînit în mijlocul incintei, cerînd președintelui să scoată din sală pe tulburător.

Repetînd aceeași placă a necesității unei înțelegeri cu ungurii, nu a știut să-mi dea un răspuns plauzibil și sincer la întrebarea mea de ce presiunea Ungariei care se exercită de 20 ani ar constitui acum un element nou, care cere numaidecît o soluție. Gigurtu i-a declarat că „noi sintem de acord să începem tratative pe bază de schimb de populație, dar că nu am putea să ieșim dincolo de limitele principiului etnic”...

Mussolini ne-a primit în același faimos birou de la Palatul Venezia în care-l mai văzusem de atîtea ori, cu o nuanță de cordialitate specială pentru mine, ca pentru un vechi cunoscut. În fața biroului Ducelui erau numai două scaune, pentru Gigurtu și pentru mine și, timp de o oră și jumătate, cît a durat conversația, Ciano a stat în picioare, ca un minuscul secretar, luînd note aplecat într-o penibilă poziție deasupra biroului lui Mussolini!

Gigurtu și-a făcut expunerea lui corectă, ca și la Hitler, eliminînd bineînțeles toate părțile care priveau specific Germania.

Mussolini a răspuns ca și toți ceilalți de până atunci tot cu un rechizitoriu adresat României și politiciii ei! Era a patra oară în două zile când auzeam aceleași învinuiri, făcute pe același ton abia reținut cu care se mărturisesc amărăciunile orgoliului rănit și nevindecat! Și el a reluat tema sancțiunilor și a garanțiilor franco-engleze...

Mussolini ne-a repetat și el că sistemul politic creat prin Tratatul de la Trianon s-a prăbușit și că, deci, „Ungaria se găsește acum îndreptățită să ne ceară o revizuire...”

În sinteză, întrevăderea cu Mussolini nu a avut nici pe departe însemnătatea aceleia cu Hitler, fiindcă Mussolini — care desigur primise între timp telegrafice notele de conversație de la Berchtesgaden — a urmat cu o fidelitate aproape servilă linia lui Hitler, neîndrăznind să gindească singur în problemă neintervenind cu nici o soluție pe care ar fi putut-o scoate din vasele lui resurse personale. De altfel, impresia generală pe care mi-a făcut-o Mussolini, pe care îl cunoșteam de atita vreme așa de bine, a fost aceea de vizibilă „baisse”. Era obosit după două ore de călărie (cine o fi fost iedul care l-a învățat să împletească activitatea intelectuală cu cea sportivă, suprapunind două oboseli, iar nu compensind pe una cu cealaltă?) și în totul mai puțin viu și mai fără relief în conversație de cum era altădată.

Important de la vizita la Mussolini este faptul că el a confirmat în totul aceleași puncte fixate de Hitler, și anume tratativele libere, fără nici un termen, cu excluderea oricărei intervenții a Axei și cu atât mai mult a ideii de arbitraj...

Prezentarea și selecția textelor:
Gheorghe BUZATU,
Marian ȘTEFAN

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ. VOL. XXV** (ediție de Damaschin Mioc, Maria Bălan, Ruxandra Cămărășescu, Coralia Fotino).
Editura Academiei, București, 1985, 598 pp., 63 lei: 435 documente interne, în mare parte inedite, din anii 1635-1636.

● **ARHEOLOGIA MOLDOVEI.**
Editura Academiei, București, 1985, 136 pp., 22,50 lei: volumul zece al culegerii de studii editate de Institutul de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” din Iași.

● **V. Cristian — CONTRIBUȚIA ISTORIOGRAFIEI LA PREGĂTIREA ELOGICĂ A REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848.**
Editura Academiei, București, 1985, 206 pp., 14,50 lei: evidențierea rolului determinant pe care cunoașterea istoriei a poporului român l-a avut în gindirea și acțiunea revoluționarilor pașoptiști.

● **Ioana Constantinescu — ARENDAȘII ÎN AGRICULTURA ȚĂRII ROMÂNEȘTI A LA MOLDOVEI PÎNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC.**
Editura Academiei, București, 1985, 204 pp., 14,50 lei: contribuția la studierea procesului de destrămare a feudalismului și de apariție a capitalismului în agricultură.

● **D. Șandru — CREDITUL AGRICOL ÎN ROMÂNIA. 1918-1944.**
Editura Academiei, București, 1985, 180 pp., 17,50 lei: pagini de istorie economică și socială.

● **Teofilact Simocata — ISTORIE BIZANTINĂ** (traducere, introducere și indice de H. Mihăescu).
Editura Academiei, București, 1985, 212 pp., 19 lei: principala scriere istorică a unui cărturar din sec. VII, consacrat domniei împăratului Maurice (582-602).

● **Dumitru Mărtinaș — ORIGINEA CEANGĂILOR DIN MOLDOVA** (ediție de Ion Coja și V.M. Ungureanu; cuvînt introductiv: I. Dumitriu-Snagov).
Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 208 pp., 34 lei: studii reliefează, pe baza unei bogate argumentații istorice, etnografice, lingvistice, apartenența la etnia românească a acestei populații.

● **BUCUREȘTI.**
Editura Sport-Turism, București, 1985, 460 pp., 35 lei: monografia Capitalei noastre, elaborată de un colectiv de autori coordonat de Nicolae Croitoru și Dumitru Țărcob.

● **Hadrian Daicoviciu, Dorin Alicu — COLONIA ULPIA TRAIANA AUGUSTA DACICA SARMIZEGETUSA.**
Editura Sport-Turism, București, 1984, 246 pp., 16 lei: ghid al vestigiilor arheologice din fosta capitală a Daciei romane.

● **V.I. Mihelsen, M.I. Ialghin — PODUL AERIAN** (traducere din limba rusă: Nicolae Vrublevski).
Editura politică, București, 1985, 176 pp., 10 lei: mărturii din epopeea apărării Leningradului asediat de nazisti.

● **Mircea Duduleanu — OCTAVIANUS AUGUSTUS.**
Editura științifică și enciclopedică, București, 1985, 488 pp., 44 lei: viața și faptele primului împărat roman (27 î.e.n.-14 e.n.).

PLANSELE NOASTRE

①②③④ Imagini ale vieții românești din Transilvania de la sfîrșitul veacului trecut și începutul secolului nostru. Fotografii realizate de Leopold Adler (din care am publicat și în nr. 7/1984): a) În gară la Găvajdia, jud. Timiș; b) Scheii Brașovului; c) Locuitori din Răcășdia, jud. Caraș-Severin; d) Minerii și e) ciobani la Ghelari; f) Întrunire electorală la Hunedoara; g) Biserica din Densuș; h) Castelul Brân. Fotografii inedite aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.R.

a

b

PE URMELE STRĂMOȘILOR (II)

ION POPESCU-PUȚURI

Fondatorii dinastiei arsacide și, totodată, ai marelui imperiu cu același nume — Arsaces I și fratele său Tiridate, care i-a urmat la tron — erau, înaintea revoltei împotriva seleucizilor, satraپی în Bactriania, provincie care cu multă vreme în urmă fusese populată de un mare număr de dahi europeni. Ei au impus de altfel numele întregii țări de acolo care mai era cunoscută și sub numele de Dahia (foarte asemănător cu Dacia). De aici, și concluzia istorică că cei doi arsacizi erau prin naștere de origine bactriană, origine pe care — spune renumitul om de știință Saint Martin — o confirmă și marele istoric al antichității, Strabon.

Bactriania era situată la extremitatea nord-estică a Persiei antice, spre fruntările cu India, la izvoarele marelui fluviu Oxius (Amu Daria). Cuprindea toate provinciile orientale ale Persiei, inclusiv Parthiene, regiune situată la sud-vestul ei, de unde își trage și numele Imperiul part.

Movses Khorenați, istoric armean¹, scrie în lucrarea sa că Arsaces a ridicat pentru prima oară stindardul revoltei contra regilor seleucizi — urmași ai lui Alexandru Macedon, care au stăpinit o vreme această parte a lumii — în celebrul oraș Balch². El numește acest oraș, casa de naștere originară a prinților parți (adică arsacizi). Semnificativ este faptul că locuitorii Bactrianiei sînt menționați în scrierile armenesti cu numele de balchvouni sau balchaving (palhavans), adică „oameni din Balch”. Orașul Balch este foarte vechi, fiind considerat, după tradițiile persane, drept patria lui Zoroastru (Zaratustra), marele reformator iranian, și reședință a unor regi persani, locul unde s-au desfășurat luptele cu sciții turanieni, care nu erau alții decît geții europeni, tisageții.

Orașul Balch se identifică cu capitala Bactrianiei, pe care grecii o numeau, după numele țării, Bactra. Istoricul Strabon o plasează pe marginea unei ape, ce se varsă în marele fluviu Oxius.

Dacă s-a păstrat numele de Balch, și nu de Bactra, așa cum i-au spus grecii, faptul este

explicabil, deoarece autohtonii nu au dat niciodată orașului lor această denumire. Bactra și Bactriania, după cum a observat Herodot, sînt derivate din cuvîntul persan bachter care înseamnă orient. De remarcat că locuitorii imperiului arsacid, pe baza unei obișnuințe îndelungate, dădeau provinciilor nume după poziția lor geografică. Astfel, Bactriania semnifică Orientul, Asia minoră, care era situată la apus de Persia, apare în opera Șahnamé a istoricului Firdousi sub numele de Chaver, adică Occident; Faristanul, Charvanul și provinciile limitrofe sudice erau numite Nimrouz, adică Miază-zi. Persii înșiși numeau mari părți din antica Bactriania cu numele de Chorassan, care înseamnă Casa soareului.

Același scriitor armean Movses Khorenați precizează că denumirea de Balhavig sau Balhavouni, dată arsacizilor de către persi, a durat pînă în timpul domniei lui Mitridate cel Mare, între anii 173 și 137 î.e.n. „Arsaces — spune istoricul armean — a venit în Balch unde și-a stabilit reședința regală, motiv pentru care posteritatea l-a numit Balhavig”.

Acest nume a continuat să fie purtat de casta domnitoare și în sec. III î.e.n. La un moment dat, dinastia parților s-a stins în linie bărbătească; o nouă ramură a familiei a fost investită cu autoritatea suverană. Această ramură a lui Ardases s-a divizat în cîrind în alte patru ramuri, dintre care trei au adoptat numele de Balhavig sau Balhavouni, la care s-a asociat o a doua denumire pentru a se distinge unele de altele. Astfel, ele se numeau Garenii-balhav, Sourenii-balhav și Azibahabiedi-balhav. Ultima s-a stabilit în Armenia, unde și-a păstrat pînă în secolul XIII î.e.n., numele de Balhavouni.

Aceste ramuri, care au domnit peste întinse teritorii ale Asiei Mici și Orientului Mijlociu, au fost, potrivit aprecierii mai multor cercetări, de origine europeană, balcanici care în roirea lor spre răsărit au purtat și folosit acest nume de balhavouni. Așadar, termenul Balcani reprezintă o moștenire din vechime, cu deosebite semnificații istorice³.

ARDEWAN sau ARTABAN V, ultimul rege al parților I, 31, vezi Artaban V.

ARDJASP, rege al Touranului; întinderea posesiunilor sale, I, 15.

^{1,3} Magazin istoric, nr. 7/1983; 2/1972.

ARDZROUNIENI, nume al unei familii armenice stabilită în teritoriul grec, II, 291; vezi notele editorului, II, 369.

ARETAS, rege al arabilor, susține un război împotriva lui Pompei, II, 106.

³ Continuăm să prezentăm indiciile de nume și locuri la opera lui J. Saint-Martin, *Fragment d'une histoire des Arsacides*. Precizăm că cifrele romane indică volumul, iar cele arabe pagina la care se află menționate denumirile respective.

AREVAPANOS, oraș unde a fost martirizat Sf. Bartolomeu, I, 138. ARIAMNES, rege al Edesei, trădează pe Crassus, I, 109; confundat cu Abgare, *ibid*; vezi notele editorului, II, 364 și 365.

ARIARATHE, rege al Capadochiei, dă azil lui Antiochus Hierax, I, 300; de comun acord cu Hieraciel, el alină pe un concurent al lui Demetrius Soter, I, 340, 347; este detronat de Demetrius Soter, se retrage la Roma, I, 349; data acestui eveniment, I, 349.

ARIOBARZAN, rege al Capadochiei, alungat de Mithridate și Tigran, este reîntronat de Sylla, pretor al Asiei, II, 91. ARIOBARZAN, pus pe tronul Armeniei de Caius Iulius Caesar, II, 157; moare și lasă tronul lui Erato, II, 167.

ARISTION, asediat în Atena de către Sylla, II, 278.

ARIUS, fluviu în Bactriana, astăzi rîul Hérat, I, 325.

ARMAVIR, veche capitală a Armeniei; așezarea ei, I, 166; Erovant își mută reședința aici înainte de a construi Erovantšad, I, 166.

ARMENIA. Dată a stabilirii parților în acest regat, I, 366; Eroarea lui Ereret privitoare la această dată, I, 366 și urm.; Mithridate I ocupă Armenia și fondează un regat care avea al doilea rang în imperiul part, I, 54, 56, 338, 348, 364; acest regat, după ce a uzurpat pentru o vreme primul rang, coboară din nou la rangul doi, I, 84; II, 280; este apoi redus la gradul al treilea, I, 91, 312 și urmă în cele din urmă la al doilea, I, 91; organizarea feudală a acestui stat, I, 57, 92; politica romanilor față de Armenia, I, 92, 93; frontierele de sud ale regatului, I, 96; avantajele pe care țara le oferea apărării parților, I, 100; Armenia este primul regat creștin, II, 290; familia regală arșacidă se menține aici peste o sută cincizeci de ani după nașterea lui Iisus Christos, *ibid*; Armenia își apără cu greutate independența împotriva persilor, *ibid*; tratat de împărțire între Théodose cel Tânăr și persi, *ibid*.

ARSACES, ARSCHAG, ARSCHEK, forme diverse ale aceluiași nume, I, 252. Era nume comun la persi; a fost purtat de Artaxerxes Manemon, după Ctésias, I, 291-293; vezi notele editorului, II, 346.

ARSACES, fiul lui Phriapite, strămoș al familiei Arsacizilor, după Arrian, I, 292; ARSACES și fratele său Tiridate se revoltă împotriva lui Agathocle sau Phérécès, I, 39; ei îi omoară și ocupă Parthylene, ai cărei satrapi erau, I, 39, 40, 249; II, 257, 258; nu vor să se supună lui Théodote sau Diodote, I, 289; II, 258; Arsaces fondează în Parthylene un stat independent, I, 39, 174; cei doi frați erau dintr-o dinastie achemenizilor, I, 41, 292, 311; Arsaces a dat numele său descendenților. Fiecare din ei purta, în afară de acesta, un nume particular, I, 44, 292, 293; confundat de majoritatea istoricilor cu fratele său Tiridate, I, 285, 315; durată foarte scurtă a domniei sale, I, 295, 290; este ucis într-o luptă, I, 286, 290; moartea lui pune probabil capăt revoltei Parthylenei împotriva selucizilor, I, 286; caracterul său, I, 291; data morții sale, I, 293, II, 258; vezi notele editorului, II, 340, 341. ARSACESI, fiul lui Valarsaces, este asociat de tatăl său la coroana Armeniei, I, 80. ARSACES sau ARSCHAG, nume dat de armeni succesorului lui Mithridate II, vol. II, 93; identic cu Phraate III, vol.

II, 107. ARSACES II, fiul lui Artaban III, este pus de tatăl său pe tronul Armeniei, II, 181, 187; mînistrii săi îlucid, II, 183. ARSACES CEL MARE, același cu Mithridate I, vol. I, 368, 416, 417, 419.

ARSACIA, oraș din Parthylene, I, 2.

ARSACIZII. Ei sînt în mod curent numiți parți, I, 1; originea lor, I, 20 și urm.; II, 303, 304; istoria lor este greu de cunoscut, II, 303, 304; data fondării imperiului lor, I, 38 și urm.; frecvențele lor revolte împotriva succesorilor lui Alexandru, I, 35; succesele lor, I, 36; întinderea imperiului lor, I, 36, 174, 175; ei se împart în patru ramuri, dintre care cea mai mare guvernează Persia, I, 36; a doua obține Armenia, a treia, provinciile indiene vecine cu Persia; a patra regatul masageșilor sau scitilor, I, 37, 312, II, 273; planul următor în istoria Arsacizilor, I, 37, 38; unii autori cred că ei erau bactrienți de origine; pentru care motiv, I, 39, 40; II, 270; tradiții păstrate de armeni asupra originii lor, I, 41 și urm. ARSACIZII DIN PERSIA. Epoca în care ei s-au împărțit în patru ramuri, I, 43, 45; II, 179, 202; numele celor patru ramuri sau triburi, I, 46, 47; după ce au dominat timp de aproape cinci sute de ani, Arsacizii din Persia sînt deposezați de coranai de către Arșad, fondatorul dinastiei Sassanizilor, I, 48; II, 220, 264; acesta este susținut în revolta lui de două ramuri colaterale ale familiei regale a Arsacizilor din Persia, I, 51, 52; II, 285; posteritatea acestora se menține încă mult timp în Persia, I, 54; II, 286, 287; organizarea regatului Arsacizilor din Persia, I, 175, 180; ei abuzează de puterea lor, I, 175; numiți Moulook-al-Théwaif și Aschkanien de către scriitorii orientali, I, 34, 44, 45, 180; II, 23; titluri luate de Arsacizii din Persia, I, 181, 436 și urm.; epoca distrugerii imperiului lor, I, 209; contradicții asupra epocii fondării acestuia, I, 209, 210, 267; II, 219, 249 și urm.; ce dată i se atribuie în general, I, 209; II, 219; în ce an trebuie fixată I, 210, 267; II, 220; durată reală a dominației Arsacizilor, I, 210, 215, 371; II, 248, 264; durată totală a acestei dinastii, după autori orientali, I, 215, 217; II, 232, 234; presupunerile acestora sînt mai mult ipotetice decît reale, I, 217; data pucerii parților, după scriitorii greci, I, 249, 219; eroarea cronologică aflată în calculul lor, lămurită de o tradiție persană, I, 219, 228; II, 238; succesiunea regilor Arsacizii din Persia este foarte obscură; cauza, I, 228, 230; insuficiența izvoarelor de care dispunem pentru a întocmi o listă I, 230, 234; II, 222; singuri armenii dau o listă foarte exactă, I, 234; dificultățile pe care le prezintă la prima vedere această cronologie, I, 241; explicată prin ordinea de succesiune folosită la parți, I, 242, 251; și prin obiectul de a desemna pe suveranii parți mai ales prin porecele date prin numele lor proprii, I, 251, 421, 423; Movses Khorenati și Justin ajută la determinarea epocii fondării monarhiei parte, I, 268; erori relevate în relatarea lui Justin, I, 268, 271; II, 249, 252; și în cea a multor istorici, I, 271, 276; II, 253, 257; dificultatea textului lui Justin este lămurită de Movses Khorenati, I, 276, 277, 283, 285; II, 263; motivele pentru care este plasată cînd sub domnia lui Antiochus Zeul, cînd sub cea a lui Seleucus Caliniceus, I,

286, 287; acest punct al cronologiei confirmat de un istoric persan, I, 287, 288; utilitatea lucrărilor orientali, I, 288, 289; II, 232; pentru a câștiga simpatia popoarelor din Orient, Arsacizii își ieșă originea de regii Achemenizi ai Persiei, I, 291; ei aparținau popoarelor scitice, I, 292, 311; și de la origine, ei au exercitat o mare influență asupra acestora, I, 310, 311, 313; această popularitate i-a ajutat la alungarea grecilor din ținuturile de dincoala de Tigris, I, 313, 314; Arsacizii menajează pe supușii lor greci, I, 447; lista cronologică a regilor Arsacizii din Persia, vol. II, tabloul nr. 1. ARSACIZII DIN ARMENIA. Fondarea dinastiei lor, I, 59, 62, 348. Dificultăți în fixarea cronologiei evenimentelor din istoria lor, I, 61; vezi notele editorului, II, 352; decăderea familiei regale a Arsacizilor din Armenia, II, 189, 290; mulți prinți din această familie se stabilesc în Grecia, II, 290, 291; alții, către sec. al XI-lea e.n. se remarcă în Armenia II, 291, 292. Aceștia păstrează denumirea de *Bahkavouni* și se împart în două ramuri, cea din Cilici și cea din An; celelalte stingeri acestor două ramuri, II, 291, 292; lista cronologică a regilor Arsacizii din Armenia, vol. II, tabloul nr. 2 și 3. ARSACIZII DIN RAMURA A TREIA sau ARSACIZII DIN BACTRIANIA. Ei sînt numiți regi de *Kouschan* de către armeni și chinezi; puterea lor, II, 273; nu trebuie confundată cu Arsacizii din nord, I, 37, 312; II, 272-286; regatul *Kouschan* sau al Arsacizilor din Bactriana susține cu succes, după anul 370 e.n., un război împotriva lui Sahpur II, regele Persiei, II, 287; după Masoudy regatul mai exista încă spre mijlocul sec. X, II, 288; epoca distrugerii lui este necunoscută, *ibid*. ARSACIDES DIN RAMURA A PATRA. Sînt numiți fără deosebire Arsacizii din nord, Arsacizii septentrionali, regi ai scitilor, regi ai masageșilor, regi ai alaniilor, I, 37, 312; II, 272, 273, 305 și 306; întinderea dominației lor, II, 273; după expediția nereușită a regelui lor Sanasan, Armenia, Arsacizii septentrionali au trebuit să se retragă la domnească asupra alaniilor, către anul 370 e.n., II, 288; regatul lor este distrus de huni, *ibid*; împrăștierea triburilor alaniilor în India, Caucaz și în Europa, II, 288, 289. ARSACIZII DIN RAY. În ce epocă stăpîneau acest oraș și o parte din Media; Arsacizii din Persia, II, 287; Bahram Ciubin și dinastia Samanizilor, care domnea asupra Persiei orientale și asupra Transoxaniei, coborau din acești Arsacizii, *ibid*. ARSAMÉ, prinț din Armenia, puțin cunoscut, I, 98; fondator al orașului Arsamosate, *ibid*; medali care îi sînt atribuite *ibid*.

ARSAMOSATE, oraș din Armenia, fondat de Arsame, I, 98; nume dat de armeni și arabi, I, 98, 99.

ARSCHAG, fiu și succesor al lui Valarsaces, I, 62; durată domniei lui

¹ Lucrarea prezintă un *Index parthorum regnum cum eorum titulis* (Indice sau lista regilor parți cu titlurile lor) din care aflăm numele celor 31 Arsacizii care s-au intitulat „regi ai regilor”, precum și titlatura lor întreagă, așa cum figura pe emisiunile monetare speciale: *basileus basiléon, Arsakis energheis, epifanis, ftiltlin*, sublinindu-se astfel caracterul puterii lor și natura divină a stăpînirii pe care o exercitau.

I, 62. ARSCHAG, nume dat de armeni lui Tiridate, I, 318. ARSCHAG, nume alterat în *Aschek* într-o epocă foarte veche, I, 252.

ARSCHAGAN, rege al Armeniei; numele lui înseamnă Arsacid sau Arsaces, I, 252; II, 88, 89; acest nume este alterat în *Aschkan*, I, 252; II, 89; Arschagan, după armeni, a fost succesorul lui Mithridate I, vol. I, 370; este același cu Mithridate II, vol. I, 373; II, 3, 87.

ARSCHAM sau ARDCHAM, fiul lui Ardashes și fratele lui Tigran, ales ca rege al Edesiei și Nisibei, I, 93; durată domniei lui, I, 97; dificultăți prezentate de relațiile despre el ale istoricilor armeni, I, 97, 98; era, se pare, fiul lui Gouras, fratele lui Tigran, I, 98; este probabil același cu Maanou Tsafeloul, I, 112; rezida la Nisibe și a cucerit probabil Edessa, I, 115.

ARSCHAVIR sau ARSCHEVIR, etimologie probabilă a acestui nume, I, 252; dus în Armenia și în imperiul de Constantinopol de către Arsacizii fugari, I, 252, 253. ARSCHAVIR, fiul lui Kamsar, se refugiază în Armenia și devine șeful familiei Kamsarakanc, II, 289.

ARSCHVIR sau ARSCHAVIR, același cu Phraate IV, vol. II, 162, 176; vezi Phraate IV.

ARSCEZ, rege al partiilor, același cu Orodos I, vol. II, 133, 134, 162; vezi ORODES I.

ARTABAN I, fiul lui Tiridate, rege al partiilor, se refugiază în Hircania, I, 186; este constrins să recunoască suveranitatea lui Antiochus Epiphanus, I, 186; invadează Media; I, 317, 321; data acestei expediții, I, 320; data urcării sale pe tron, I, 320, 321; este alungat din Media de Antiochus cel Mare, I, 322, 324; încheie pacea cu regele Siriei, I, 324; luptă sub drapelul acestuia împotriva lui Euthydeme, rege al Bactrianiei, I, 327; este numit *Ardashes* de către armeni, I, 329, 421; durată domniei sale, I, 329; data morții lui, I, 330; vezi notele editorului, II, 345. ARTABAN II, fiul lui Priapatus, urmează nepotului său Phraata III, vol. I, 81, 82; angajat în disputele pentru coroana acestuia, II, 2, 3, 88; continuă războiul împotriva scitilor, este rănit într-o bătălie și moare, II, 81, 276; durată domniei sale, II, 81, 82; vezi notele editorului, II, 364. ARTABAN III, rege al mezilor, este adus la tron de parți, I, 178; II, 166, 178, 282; originea probabilă a titlului său de rege al mezilor, II, 166, 167, 178, 179; este învins de Vononés I, pe care îl înfruntă apoi la Edessa, II, 167, 168; în care epocă, II, 188; devine stăpân al Armeniei și pune pe tron pe fiul său Orodos, II, 169; cere reînnoirea vechilor tratate dintre parți și romani; în ce condiții, II, 169; pacea este încheiată, II, 170; susține cu succes războaie împotriva popoarelor vecine, II, 171; la sub protecția lui pe căpeteniile evreilor revoltați, II, 173; armenii îl numeau *Ardaschir*, I, 118; sau *Ardaschēs*, II, 176, 180 — eroare comisă de Moses Khorenati în legătura cu acest print, II, 177, 178; Artaban își reînnoiește pretențiile asupra Armeniei, unde stabilește rege pe fiul său Arsaces I, vol. II, 180, 181, 187; succese sale împotriva romanilor, II, 182; se face detestat de supuși săi, II, 182; este învins de Pharasmane II, 184, 187; se refugiază în provinciile septentrionale ale imperiului său, II, 185; recistigă tronul fără luptă, II, 186, 187; data acestui eveniment, II,

187; alungă pe Mithridate din Armenia și menținează spre frontierele Siriei, II, 187, 188; scrie lui Tiberius scrisori arrogante, II, 182, 188; încheie pace cu Caligula, II, 188; motive care îl determină, II, 188, 189; o nouă răscoală a partiilor îl obligă să fugă în Adiabene, I, 117; II, 189; în ce epocă, II, 189, 190; regele Izate îl primește cu cele mai mari onoruri și negociază cu succes reînscăunarea lui pe tronul partiilor, II, 190, 283; drept recunoștință, Artaban II dă orasul Nisibiș, I, 102, 145; împarte în trei triburi reale pe Arsacizii din Persia, I, 46, 47; II, 202; data morții lui Artaban și durată domniei sale, II, 176, 190; vezi notele editorului, II, 329. ARTABAN, fiul lui Artaban III, este ucis de fratele său Gotarzes, II, 191. ARTABAN IV, rege al partiilor, urmează lui Vologēs I, vol. II, 371. ARTABAN V, ultimul rege din dinastia Arsacizilor din Persia, moare luptând împotriva lui Ardeschir, fiul lui Babek, II, 220; data morții sale, II, 220, 222, 234.

ARTABAZAN, unul din descendenții lui Atropates, încearcă să-și extindă limitele statelor sale; este forțat să încheie pacea, I, 354, 355.

ARTACONA sau ARTACANA, oraș din Partia, I, 2.

ARTAGERA, fortăreață din Armenia, cucerită și distrusă de Caius Iulius Căesar, II, 157.

ARTASIRAS, vezi ARDESCHIR. ARTAVASDE I, rege al Armeniei, cel mai tânăr dintre fiii lui Tigran II; îl urmează la tron, după ce fusese asociat la domnie, I, 79, 80; II, 82; învinge pe Tigran cel Tânăr, care îi dispuța tronul, I, 81; se apropie de Orodos, regele partiilor, I, 81; merge în întîmpinarea lui Crassus care pornește împotriva partiilor, I, 83; II, 113; trădează pe romani, I, 81; se aliază cu Orodos și dă pe fiica sa în căsătorie lui Pacorus, I, 83, II, 116; renunță la titlul de rege al regiilor, păstrându-și posesiunea asupra provinciilor uzurpate de Tigran, I, 83, 84; încheiează pe Antonius să atace pe parți prin Armenia; motivul, II, 136; trădează pe Antonius, I, 88, 89; II, 138, 140; acesta din urmă disimulează proiectele sale de război, II, 140; îl invită pe Artavasde să vină să se întâlnească cu el la Nicopolis pe Lycus, II, 141; Artavasde, temându-se de vreo trădare, declină această invitație, *ibid.*; mai târziu, el cedează la insistențele lui Dellius și se duce la Antonius; este întîlnit și dus la Alexandria, I, 137; își lasă femeile și copiii în orasul numit Phraata, Praepasa sau Vêra; acest oraș este asediat în două rînduri, de către Antonius, care nu poate să-l ocupe, II, 137, 138; o nouă ostilitate izbucnește între regele Armeniei și regele mezilor; acesta din urmă se ceartă în același timp, cu regele partiilor, II, 141; el se aliază cu Antonius, prin intermediul lui Polémon, și îi furnizează trupe, II, 141-143; Antonius îl lasă fără

ajutor, II, 143; totuși Artavasde reînnoiește o alianță cu Antonius, care îl acordă ajutoare în trupe și îi dă o parte din Armenia; de partea lui, el predă lui Antonius drapelul luat lui Oppius Statianus și îi dă pe fiica sa Iotapē, care îl fusese cerută în căsătorie de Alexandru, I, 80; lui Antonius și al Cleopatrei, I, 140; II, 143; cu ajutorul romanilor, Artavasde respinge pe parți, II, 144; atacat din nou de Phraate, el este învins și depozat de statele sale, *ibid.*; profită însă de o ocazie favorabilă pentru a reîntra în regatul lui, I, 90; II, 144, 145; după bătălia de la Actium, refuză alianța propusă de Antonius, tratează cu August care, apoi, îi dă regatul Miciei Armenii, I, 90; II, 145; depozat pentru a doua oară de statele sale, se refugiază pe lângă August, care i-o înapoiază pe Iotapē, II, 145; vezi notele editorului, II, 318.

ARTAXATE, oraș fondat de Artaxias, I, 59; veche capitală a Armeniei, I, 102; arsă de Corbulon, II, 209.

ARTAXERXES, nume identic cu cel de *Ardashes*, I, 255; în diversele alterări suferite, își păstrează totuși semnificația de mare rege, I, 257, 266, 433. ARTAXERXES MNE-MON purta numele de Arsaces înainte de a se urca pe tron, I, 291, 292; este același cu Ardeschir Rahman al creștiorilor, I, 292.

ARTAXES, nume identic cu cel de *Ardashes*, I, 255. ARTAXES II, fiul lui Artavasde, rege al Armeniei, obligat să fugă din fața lui Antonius; se refugiază la parți, I, 90; II, 142; cu ajutorul lor, se urcă din nou pe tron, I, 90; II, 144; August, în scurtă vreme, îl înlocuiește cu fratele său Tigran II, vol. I, 90.

ARTAXIAS, nume scump armenilor, identic cu *Ardashes*, *Artaxēs* și *Artaxerxes*, I, 255; Zenon la nume de Artaxias, I, 255; II, 169. ARTAXIAS, guvernator al Armeniei, devine independent, I, 58, 59; dă azil lui Hannibal și fondează Artaxate, I, 59; Strabon spune că Tigran descinde din Artaxias, I, 58; rectificare și cauză a acestei erori, I, 59-61; Artaxias este învins de Antiochus Epiphanus, I, 340; vezi notele editorului, II, 316. ARTAXIAS, vezi ARDASCHES.

ARTIBARA, vezi ASTIBARA.

ARTOADISTE sau ORTOADISTE, rege al Armeniei, este detronat de Mithridate, regele partiilor, I, 55; este confundat cu Artavasde, ultimul rege al Armeniei, I, 55; II, 82, 83; era probabil fiul lui Artaxias, I, 59.

ASAAK, oraș fondat de primul dintre Arsacizii, I, 252.

ASABABIEDI BALHAV, nume al celei de-a patra ramuri a Arsacizilor din Persia, născută din Arschavir, I, 46, 47; semnificația acestui nume, *ibid.*

ASBOURAGES, patriarh armean; nume identic cu Sborace, I, 145.

ASCHEK, alterare din Arschag sau Arsaces, I, 252; ASCHEK primul print dintre Moulouk al-thé-waif, descinde după puțină orientare din Ardeschir Bahman, I, 292.

ASCHKAN, alterare a numelui lui Arschagan, I, 252.

ASCHKANIANUS sau ASCHKANIENS, nume dat de parțiilor de scriitorii orientali, I, 34, 180; originea acestui nume, II, 89, 231.

ASIANI, trib scit, II, 68, 69, 71, 76; originea lui, II, 69.

Octombrie 1711. De câteva luni, țara românească a Moldovei se afla sub ocupația trupelor otomane, ca urmare a înfringerii forțelor aliate moldo-rusești, la Stănilești pe Prut (18-22 iulie 1711)¹. Încercarea lui Dimitrie Cantemir de a restabili independența Moldovei, cu ajutorul țarului Petru cel Mare, eșuase. Pentru a preîntîmpina însă repetarea unor asemenea tentative, autoritatea suzerană — Imperiul otoman — a decis ca, pe viitor, domnitorii țării să nu mai fie aleși dintre principii pămînteni, ci dintre dregătorii greci de la Poartă, originari din cartierul Fanar al Constantinopolului. Volevodul a cărui sosire era așteptată la Iași se numea Nicolae Mavrocordat...

...Patru ani mai târziu, Poarta a decis adoptarea unei măsuri similare și în principatul românesc de la sud de Carpați. În decembrie 1715, Ștefan Cantacuzino a fost mazilit și în locul său pe tronul Țării Românești a urcat (din ianuarie 1716) același Nicolae Mavrocordat, care domnise pînă atunci în Moldova.

UN PRINCE ILUMINIST PE TRONUL ȚĂRILOR ROMÂNE — NICOLAE MAVROCORDAT

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Așadar, în ambele principate extracarpatice, domniile fanariote — care vreme de mai bine de un secol, pînă la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, aveau să constituie formula politică de guvernare în țările române — au fost inaugurate de una și aceeași persoană. Istoriografia a acreditat aceste date — 1711 și, respectiv, 1716 — drept început al domniilor fanariote, deși înaintea lui Nicolae Mavrocordat conduseseră și alți volevozi de origine greacă — un Antonie Ruset, un Gheorghe Duca, un Dumitrașcu Cantacuzino — fără ca, din această pricină, istoricii să-l considere fanariot. Nicolae Mavrocordat, însuși, avusese între 1709 și 1710 o primă domnie în Moldova, fiind însă considerat ca domn „pămîntean”. Ce înseamnă în acest caz „regim fanariot” și în ce măsură aceste prime domnii au determinat o schimbare în evoluția socială și politică a țărilor române? Iată întrebări cărora istoriografia le-a răspuns în chip diferit.

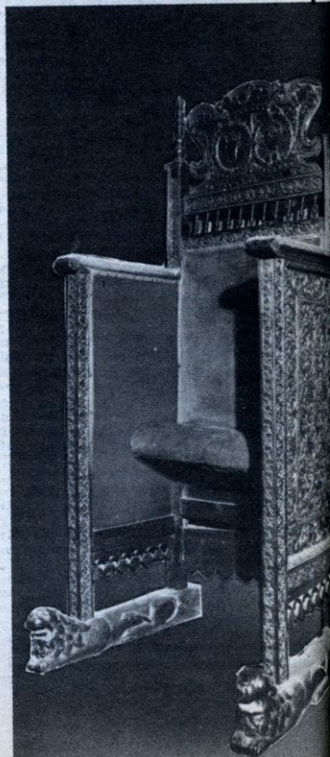
Fără îndoială, răstimpul celor 110 ani de domnii fanariote a marcat o limitare a autonomiei țărilor române, o accentuare a exploatații economice a maselor (fiecare domn era interesat să obțină profituri cît mai mari în perioada sa de guvernare) și o întărire a suzeranității otomane asupra principatelor, cu toate consecințele ce au decurs din această situație: îngrădirea comerțului și a meșteșugurilor, lentă evoluție socială. Nu toate domniile fanariote s-au înscris însă în această linie generală de evoluție. Au fost și guvernări, care — așa cum au subliniat recente cercetări — au urmat o politică adaptată realităților românești².

În aceste coordonate s-a înscris și domnia lui Nicolae Mavrocordat — principe cu o vastă cultură, animat de principii iluministe de guvernare.

¹ Magazin istoric, nr. 8-10/1973.

² De-a lungul anilor, revista noastră a consacrat mai multe articole elucidării unor aspecte și domnii importante ale veacului fanariot. Vezi Magazin istoric, nr. 12/1975, 10/1977, 7-8/1978, 11/1981, 2-3/1983, 2/1984.

La ătitoria Stavropoleos. un jil sculptat în lemn

„Biblioteca” tatălui său

Nicolae Mavrocordat s-a născut la Constantinopol, la 3 mai 1680. Era fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, personalitate de vastă cultură din capitala Imperiului otoman, care, în calitate de mare dragoman al Porții, desfășurase o intensă activitate diplomatică, îndeosebi cu țările europene care aveau ambasade la Istanbul. Un capitol aparte în cadrul acestor activități îl constituiau relațiile cu țările răsăritice — principate vasale ale Porții, dar beneficiind de un statut de autonomie, conferit de Capitulații¹. Alexandru Mavrocordat întreținea relații prietenești cu Cantacuzinii și cu Constantin Brîncoveanu și a participat activ, în apărarea intereselor Porții asupra Transilvaniei, la Tratatul de pace de la Karlowitz (1699). Legăturile sale cu principatele române au căpătat și mai adinci teieri prin căsătoria Exaporitului cu Sultana, care, așa cum precizează un izvor contemporan (și cum o menționează cronicarii Ion Neculce și Radu Popescu), era „nepoată a lui Alexandru vodă Iliac, ce se trăgea din vechia și memorabila familie a lui Alexandru vodă cel Bătrîn”. În baza acestor știri, N. Iorga și Victor Papacostea afirmă, cu îndreptățire, primul — că „singa românească curgea în vinele lui Nicolae Mavrocordat”, iar al doilea — că, „după mamă... cobora din Mușatini, adică din dinastia întemeietoare”.

Încă de mic copil, Nicolae Mavrocordat a primit o instrucție și o educație aleasă, sub supravegherea unor celebri profesori ai vremii (Iacob Manas, Jacques d'Argos ș.a.), dar mai ales a tatălui său, care îl pregătea pentru cariera politică, instruindu-l în diplomație și arta conducerii societății. În 1716, tipărind una din cărțile scrise de tatăl lui, *Istoria sfîntă*, principele însuși va recunoaște că părintele său l-a înzestrat „cu educația cea mai desăvîrșită”. Instruirea pune un mare accent pe cunoașterea limbilor străine, pentru care, cum afirmă cronicarul Chesarie Daponte, era

dotat „cu tot felul de virtuți frumoase din natură și din munca sa”, încît ajunsesă să stăpînească teinetic, pe lîngă limba greacă, pe cea turcă, persană, arabă, latină, franceză și italiană. În pofida unei afirmații făcută de Neculce că „moldoveneste [românește] nu știe, ce era un lucru prîe cu năcaș boierilor și țării”, N. Iorga susține totuși că „Nicolae Mavrocordat a învățat și românește” — lucru explicabil avînd în vedere cei peste 17 ani petrecuți în succesele guvernări din Moldova și Țara Românească.

Lecturile preferate ale lui Nicolae Mavrocordat erau din autorii antici, precum și din iluminismii moderni. Într-o scrisoare mărturisește că filozoful Platon l-a „răpit” prin „arta magică a ideilor”, iar Aristotel prin elementele morale ale filozofiei lui. El moștenise, de la tatăl său, una dintre cele mai valoroase biblioteci din Europa, pe care o îmbogățise, la rîndu-i, cu numeroase alte cărți de filozofie, gramatică, retorică, istorie, geografie, numismatică, politică, drept, medicină etc. Concomitent, principele se arăta foarte receptiv la cele mai noi curente culturale, însușindu-și astfel multe din principiile iluministe ce se făceau simțite în apusul Europei. În această privință, el a întreținut o vie corespondență cu numeroși cărturari europeni. Inteligența și erudiția sa au fost elogiate de multe personalități ale vremii — atît străini, cît și români — portretul cel mai sugestiv fiind cel pe care i-l face marchizul francez La Motraye: „N-am văzut vreodată un om care să fi avut o memorie așa de vastă și așa de fericită ca dînsul, ceea ce făcea pe tatăl său să-l numească uneori biblioteca sa. El zicea chiar că putea scrie din memorie parafraze din autorii de care avea nevoie, fără să-și dea osteneala de a le căuta, chiar dacă ar fi fost în latinește, italienește, arăbește sau grecește”.

Instruindu-și fiul în cunoașterea limbilor străine și în filozofie, Alexandru Mavrocordat îl pregătea pe Nicolae pentru cariera politică, în

speță cea de dragoman, căci, în acea vreme, astfel de dragătorii erau socotite un bun de familie, fiind moștenite din tată în fiu. Încă de la vîrsta de 18 ani, începînd cu 11 iulie 1698, timp de peste 11 ani Nicolae Mavrocordat a îndeplinit funcția de terziman (mare dragoman) al Porții, ceea ce i-a permis — sub atenta îndrumare a tatălui său — să cunoască multe din tainele diplomației otomane și ale altor state europene. (În anturajul diplomatic al Porții, a avut prilejul, între altele, să-l cunoască pe magnatul² polon Rafał Leszczyński, venit în solie la Înalta Poartă, episod ce-i va fi de folos într-o împrejurare de care va fi vorba la momentul potrivit, din timpul celei de-a doua domnii din Moldova.

Aspirațiile lui Nicolae Mavrocordat ținteau însă mai sus decît dragătoriile de mare dragoman. Încredințat — cum se afirma într-un *Panegiric* (elogiu) ce i-a fost închinat de Gheorghe Hrisogon, profesor la Academia domnească din București — că este capabil „să conducă în Dacia cîrmelile celor pioși” și că are calitățile unui om „foarte instruit în filozofie și istorie și cunoscător de toate cîte se cuvine a ști un domnitor” (Dionisie Fotino), Nicolae Mavrocordat visa să ajungă domn într-una din țările române.

Speranțele i s-au împlinit în noiembrie 1709, cînd a reușit să înlăture candidaturile lui Antioh Cantemir și Constantin Duca, despre care, spune Nicolae Costin, și ei „umblau pentru domnie”, și a obținut tronul Moldovei. Decizia a provocat nemulțumirea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care, cunoscînd înverșunatele lupte pentru domnie dintre diferitele grupuri boierești din principate „au și-nceput a plînge ș-aș da palme peste obraz, ș-aș smulge părul din cap și din barbă, ș-a blăstăma pe fiu-său, căci au primit domnia, și a dzice că din ceasul acesta este casa lui stînsă, de vreme ce s-au amestecat la domnie”.

¹ Titlu dat în Polonia marilor nobili, spre deosebire de persoanele aparținînd micilor nobilimi, care aveau „sleahata”.

² Magazin istoric, nr. 3/1975.

Indiferent de autenticitatea acestei mărturii furnizate de Ion Neculce, cert este că la o lună după investirea fiului său, Exaporitul s-a stins din viață, întîrziind plecarea lui Nicolae vodă Mavrocordat spre Moldova, pînă în ianuarie 1710. Această primă domnie din Moldova a fost de scurtă durată. Europa de răsărit cunoștea apogeul confruntărilor suedezo-ruse, în care otomanii, polonezii și Habsburgii țineau să se amestece și ei; or Nicolae Mavrocordat era socotit — potrivit aprecierii lui Dimitrie Cantemir — „mai bun scriitor decît ostaș”. În noiembrie 1710 (după numai zece luni de guvernare efectivă) Nicolae Mavrocordat lua iarăși drumul Istanbulului, întîlnindu-se pe drum, la Galați, cu succesorul său, Dimitrie Cantemir. S-a petrecut cu acest prilej un episod edificator pentru trăsăturile de caracter ale ambilor domnitori. Spre deosebire de alte asemenea schimburi de domnie, în care domnul mazilit și cel proaspăt numit se întreceau unul pe altul în raporturi defăimătoare către puterea suzerană, Nicolae vodă și Dimitrie Cantemir au discutat prietenește, făgăduindu-și sprijin unul altuia.

Reforme unitare

în țări surori

Peste numai un an, în imprevizibilele arătate la începutul acestui articol, Nicolae Mavrocordat revenea pe tronul Moldovei (1711-1715); a devenit apoi domn al Țării Românești (1715-1716) și după o întrerupere de trei ani (1716-1719) prilejuită de războiul austro-otoman (cînd Nicolae vodă a fost luat în prizonierat de către imperiul) a ajuns din nou în Țara Românească, unde a domnit pînă la moartea sa (1730).

Temp de aproximativ două decenii deci cu o întrerupere de trei ani, luminatul domn a avut posibilitatea să-și pună în practică multe din principiile de guvernare.

Două sînt trăsăturile principale ale reformelor interne preconizate de Nicolae Ma-

vrocordat. Prima vizează *caracterul unitar al măsurilor luate de el în ambele principate* — efect al unității evidente de neam, limbă, organizare și stadiu de dezvoltare al Moldovei și Țării Românești; cea de-a doua caracteristică o constituie *continuarea unui șir de reforme așa cum fuseseră inițiate de domnii pămînteni* (Constantin Brîncoveanu — în Țara Românească; Antioh Cantemir în Moldova) — ceea ce confirmă observația că perioada fana-riotă (cel puțin în trăsăturile acestei prime domnii) nu a constituit o ruptură în evoluția economică și socială a principatelor.

În domeniul politicii interne, Nicolae Mavrocordat — cum aprecia Constantin C. Giurescu — „s-a arătat un bun gospodar”, luînd „o serie de măsuri folositoare țării”. Astfel, din pricină că atât a doua domnie din Moldova (1711-1715), cît și a doua domnie în Țara Românească (1719-1730) surveneau după două pustiitoare războaie, a inițiat măsuri menite să refacă potențialul demografic al țării: din *Cronica Ghiculeștilor* aflăm că „Nicolae vodă s-a silit mult pentru liberarea bărbatilor, femeilor și copiilor din robie”, obținînd și un firman împărătesc pentru slobozirea celor ce fuseseră luați în captivitate de către tătari.

Într-adevăr, așezările moldovene avuseseră mult de suferit. Într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara, voievodul descria aspectul dezolant al satelor cu „casele... lipsite de locuitori, pe altele nimicite prin foc și sabie și prefăcute în cenușă”, în-cît țara întreagă era „slu-tită și intristată, urmînd multă pustiire locuitorilor ei celor mulți”. Așijderi în Țara Românească, cum ne informează Radu Greceanu, domnitorul a trimis „cărți la toți” cei ce fugiseră din calea cîștilor habsburgice, îndemnîndu-i pe cei „risipiți... să se adune cu toții la pămîntul lor [s.n.]”.

De asemenea, domnul a luat unele măsuri de ajuto-rare a celor ce se reîntorceau în așezările lor, căci, evident, posibilitățile lor de plată erau minime, gospodăriile fiindu-le distruse. În acest scop, Ma-

vrocordat a emis mai multe hrisoave de scutire de impo-zite a unor sate sau grupuri de oameni, în temeiul cărora cei ce reveneau „își vor da dăjile foarte ușor, după pu-țința lor [s.n.]”.

În același scop al ușurării plății contribuției fiscale, Nicolae Mavrocordat a reluat sistemul ruptoarei, inaugurat de Antioh Cantemir și Constantin Brîncoveanu (sistem ce fusese sistat între timp), înlocuind multiplele dări la care erau obligați țărani cu una singură, plătită în pa-tru rate (ruptori). Măsura s-a bucurat de o bună primire în rîndul țărănilor, deoarece „cu această tocmeală, dacă-și plă-tește ruptoarea într-o lună, deacii să odihnească doao luni [adică este lăsat în pace de stringătorii impozitelor] și-și caută trebile caselor și de ag-nisitele lor”.

Aceste măsuri, ca și faptul că în tot timpul guvernării sale nu a impus nici o dare nouă, ci, dimpotrivă, a anu-lat unele dintre ele — așa cum au fost, de pildă, „darea de pre păpușoi” și „desetina ță-rânească” — au avut drept rezultat o sensibilă îmbună-tățire a situației maselor, în-cît, potrivit remarcii istori-cului Dionisie Fotino, „țara era în genere foarte mulțu-mită”. O apreciere aproape similară o întîlnim și în *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, scrisă de postelnicul Manolache Drăghici, care ne-tează că „să mulțamea toată țara de administrația sa, a-fară de unii din boieri numai ce s-au arătat împotriva lucră-ri-lor sale [s.n.]”.

Nemulțumirea boierilor era determinată de modul în care înțelegea domnitorul — pot-ri-vit spiritului iluminist de care era animat — să aplice prevederile justiției. Căci — spune Neculce — „țării prosti-mei [poporului] vră să le arate milă și dreptate și vră să le fie de parte”. Încă din prima dom-nie din Moldova, el s-a strădu-it să pună capăt diferitelor abu-zuri pe care instanțele locale și chiar Divanul domnesc le săvîrșeau în judecarea proce-selor. În acest scop, el îndem-na pîrcălăbii „să nu închi-dă oamenii pentru fie ce vină”, atrăgînd atenția celor împuterniciți cu judecarea

proceselor: „în zilele mele să căuți la dreptate, ca să nu dizeți pe urmă că nu v-am dat dumilorvoastre a înțelege”. [s.n.]. Era un fel de declarație-program despre modul în care avea de gând să aplice pravilele țării în împărțirea dreptății, principiu căruia, în genere, domnitorul i-a rămas consecvent în toate cele patru domnii. Mulți dintre cei nedreptățiți, dându-și seama că domnitorul le este favorabil, „veniau la Divan — spune un izvor contemporan — cu pîră asupra zloților că le-au luat atîtea năpăști [s.n.]”.

Domnul se afla de partea locuitorilor țării și cu prilejul jalbelor prin care negustorii turci se plingeau că fuseseră „jăcuți” de „unii și alții” dintre moldoveni. Nicolae vodă — precizează Necule — „la giudecată se jăcă a fine cu turcul, iar pe urmă ieșî giudecata dreaptă moldoveanului [s.n.]”.

O premieră fiscală europeană

Dar cea mai importantă măsură luată de Mavrocordat a fost aceea de a aduce în fața Divanului o situație statistică privind felul în care fusese administrat „bugetul” țării. În timpul celei de-a doua domnii din Moldova, Nicolae Mavrocordat a convocat „pe toți boierii în casa cea mare, și, aducînd catastihlele vistieriei, le-au arătat cîte dăjdi și cîte venituri domnești s-au strîns la vistierie într-acel an”. Apoi — precizează Axinte Uricariu — „au arătat și catastihul de cîte cheltuieli s-au făcut”, prilej cu care a înfățișat Divanului „și sama domniei lui cei dintîiu [1709-1710]”.

În mod similar a procedat și în ultima domnie munteană, în anul 1724, cînd „au dat măriia sa toate socotealele pînă în al șaselea an [adică pe intervalul 1719-1724], arătînd cu anatefterurile [condițiile], ale anilor trecuți, care erau iscălite de toți boierii cei mari, de cîte venituri au fost, adică dăjdi ce s-au strîns din țară” și cîte „s-au cheltuit în trebile împărăției și ale țării...”, dovedindu-se că adevărat sînt și asupra mării sale n-au

rămas nimic”. Așadar, încă o dovadă a caracterului unitar al reformelor inițiate de voievod indiferent de scaunul domnesc în care se afla. Procedînd astfel, domnitorul a urmărit să introducă — cum arată N. Iorga — „cel mai strict control al banului public”. Marele istoric remarcă, în legătură cu acest aspect, că „pînă atunci în nici o țară

nia și pe toți rumânii ce-i erau supuși îi lăsa slobozi” [s.n.]. Cum se știe, faptul nu s-a petrecut ca atare, dar afirmația ne îndreptățește să credem că a existat o intenție a voievodului de desființare a servituiții personale, pe care n-a apucat însă să o transpună în practică. De altfel, ceva mai tîrziu, desființarea rumâniei în ambele principate va fi prin-

În sec. XVIII, teritoriul țărilor române a fost adesea transformat în teatru de lupte între marile imperii învecinate: în imagine, intrarea trupelor habsburgice în București, în anul 1716 (litografie germană de epocă)

din Europa nu se îndrăznise a aduce înaintea celor îndrîtuiți ceea ce am putea numi un buget devenit astfel public”.

Măsura arăta, în același timp, că în viața economică și socială a principatelor dunărene se petreceau schimbări care solicitau soluții și forme instituționale noi, apte să răspundă exigențelor impuse de evoluția societății românești spre iluminismul și modernismul de la începutul secolului XVIII.

O evoluție care cerea, în primul rînd, înlăturarea dependenței personale a țăranilor de stăpînia de pămînt — element esențial al relațiilor de producție feudale și la care domnul se pare că s-a gîndit. Pentru că istoricul sas Johann Filstich, afirmă că Nicolae Mavrocordat „înlătură rumă-

cipala reformă înfăptuită de fiul lui Nicolae vodă, Constantin Mavrocordat — ceea ce arată că ideea stăruia în programul oamenilor politici ai vremii. Nicolae vodă însuși își dădea seama că seria de reforme pe care le înfăptuise sau pe care se gîndea să le pună în aplicare avea nevoie de un timp mai îndelungat și de condiții optime pentru a-și arăta roadele. Nu întîmplător, el îi îndemna pe boieri să manifeste încredere și să „aibă răbdare”, deoarece „plata ostelilor” celor chemați să cirmuiască nu duce întotdeauna la rezultate practice imediate. Omul — spunea el — „nu samănă și seceră” o singură dată, după cum nici din pom nu „să culege dintr-insul rodul” numai o dată.

RASPUNSURI LA INTREBARI

Din cele prezentate în numerele anterioare ale revistei¹, reiese că termenul „descălecat” are — în cronicile și documente — numeroase sensuri: a întemeia, a crea, a iniția, a face, a ctitori. De asemenea, noțiunea de „țară” are semnificații multiple, atestând vechimea și originalitatea organizării politico-administrative a românilor. Să urmărim, în continuare, înțelesul complex pe care strămoșii noștri l-au dat acestor noțiuni istorice înscrise major în universul continuității și unității românești.

SENSURI PROFUNDE ALE UNEI NOȚIUNI ISTORICE: DESCĂLECATUL (III)

ȘTEFAN S. GOROVEI

Cu sensul de revenire, de reșezare pe vechile locuri, părăsite în vremuri de restriște, *descălecatul* poate fi identificat în două documente; un boier moldovean povestește, în testamentul său din 1664, cum a pribegit cu Gheorghe vodă Ștefan, apoi a „oștit doi ani în țara nemțească cu Măriia Sa Dabija vod[ă]”, iar la urmă „*ni-am discălicat iarăș*” pri alii noștri moșii, ci am avut di la părinții noștri”. A doua atestare e într-un act din 1731: „după ce s-au făcut pace și *au discălicat* oamenii cîneș pe la locurile sale”. În același chip poate fi interpretat un pasaj din cronica lui Grigore Ureche, relativ la marea nesiguranță care a domnit în Moldova după moartea tragică a lui Ioan vodă cel Cumplit (1574): „Iată dacă au perit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată țara, de au robît, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în țară decît atuncea, că pre toți i-au coprînsu fără grijă pre la casele lor, unde până astăzi între Prut și între Nistru au rămas pustiite, de nu s-au mai discălicat oamenii”.

¹ Magazin istoric, n.r. 6, 7/1985.

În imagini: Dragoș, Sas și Lațcu vodă — desene de pe un manuscris din secolul XVII, reprezentînd pe primii voievozi, „descălecatari” țărilor Moldovei.

Pasajul acesta pune față în față, ca două noțiuni antagonice, „pustietatea” și „descălecatul”. Este, poate, momentul potrivit să vedem ce înțelegeau textele medievale (și, dincolo de ele, oamenii înșiși ai evului mediu) prin *pusti* și *pustiitate*.

Așezare și organizare

În 1222 cavalerii teutoni primeau din partea regelui Ungariei, ca donație, Țara Birsiei, fiindcă era „pustie”; beneficiarii donației regale urmau să culegă din numita „țară” toate dările! Cine plătea aceste dări, dacă locul era pustiu?! Sînt multe acele documente moldovenești care fac cunoscute donații identice; hotarele locurilor „din pustie” dăruite cu diverse ocazii sînt atît de precis delimitate, prin elemente naturale sau artificiale, încît ideea locului pustiu nu poate fi acceptată. Din prima categorie de elemente folosite pentru stabilirea hotarului fac parte, de obicei, dealuri, ape, copaci seculari; din a doua categorie, fac parte, aproape întotdeauna, *fîntînile*, fiecare avînd numele ei. Este evident că nu avem de-a face cu un ținut *pustiu*

în sensul nostru, de azi; oamenii evului mediu foloseau acest cuvânt pentru a desemna un teritoriu cu o populație mai rară, cu așezări emenești situate la distanțe mai mari unele de altele și cu întinse pământuri încă netrecute în proprietatea și folosința cuiva. Și, evident, în asemenea locuri lipsea încă ordinea pe care o aduce aparatul de stat.

Ajungem, astfel, la cea de-a patra accepțiune — fără îndoială, cea mai interesantă — a descălecatului; ea se află într-o scrisoare pe care un grup de boieri munteni adversari ai lui Mihai Viteazul au trimis-o, la 5 septembrie 1599, altor boieri, aflați în pribegie. Jelindu-se de primejdii pe care politica urmată de Mihai vodă putea să le provoace, boierii munteni scriu aceste cuvinte: „de voru trece turcii acumu aiceia în țeara noastră, ei voru descălea țeara noastră și vor pune turcu de va domni țeara noastră și voru turci pre toți creștinii și vor spaarge atăta mănăstiri și besearici și va peri atăta creștinătate”. Deci, se putea descălea și o țară populată, organizată, așezată, cu așezăminte și istorie vechi de secole, cu o dinastie și cu mari familii și mari domenii, cu orașe, sate și mănăstiri. Ce înseamnă, atunci, în acest context, a descălea? Un răspuns s-a dat acum câțiva ani: „În chip vădit, a descălea înseamnă aici nu a întemeia o țară, ci a o cucerii, a o lua în stăpânire. Așadar, descălecatul este cel care se așază domn peste țara crotopită de oștile sale și care o colonizează pentru el” (P. Ș. Năsturel). Explicația aceasta este corectă și valabilă numai în cazul de față; generalizarea ei este însă imposibilă, astfel încât numai pe baza ei nu se poate stabili ecuația „a descălea” = „a cuceri”; sursele și nuanțele aflate pînă în acest punct din analiza documentelor ne ajută să înțelegem corect termenul din scrisoarea boierilor munteni de la 1599.

Descălecatul nu mai poate fi „tălmăcit”, aici, în sensul în care ne-am obișnuit să înțelegem acest termen prin raportarea lui la începuturile statelor medievale românești. Dar eventualitatea transformării Țării Românești într-un pașalic otoman — presupunând islamizarea forțată — însemna încadrarea într-o altă ordine politică (față de care autorii scrisorii nu puteau fi decît ostili), însemnau reorganizarea țării pe baze cu totul noi, fundamentul deosebit de cele existente pînă atunci. Urmare a unei înfrîngerii militare, acest „descălecat” ar fi implicat, desigur, și colonizări — ceea ce era, dealtminteri, în practica otomană și se încercase, chiar, în Moldova în 1538-1540. Scrisoarea aceasta completează, lămurite, nuanțează înțelegerea descălecatului; ea arată, încă o dată, că descălecatul nu implică, cîtusi de puțin, absența locuirii anterioare și confirmă ideea de așezare și organizare (reasezare sau reorganizare).

„Hrisoavele domnilor bătrîni”

La capătul acestei anchete istorice, o recapitulare a înțelesurilor pe care vechile texte le arată pentru descălecat este necesară: a

întemeia, a crea, a face, a clitori, a marca începutul (originea), a „așeza” o instituție (= a întemeia un așezămînt), a așeza oameni pe anumite locuri, a popula, a coloniza, a așeza tabăra, a fixa reședința, a face popas, a se statornici, a reveni, a se reaseza pe vechile locuri, a organiza, a reorganiza. Să recunoaștem că limba veche investise acest cuvînt cu o mare bogăție de sensuri, pe care simpla întemeiere nu o poate reproduce, făcînd din el acea „arhivă istorică anume a neamului românesc, care așteaptă de veacuri să fie răsfoită”. (P. Ș. Năsturel). Este, desigur, o creație a limbii române și apariția lui în textele românești din secolele XVI-XVII nu se datorește credinței unei legende a descălecatului statelor noastre medievale, ci înlocuirii — în momentul cînd limba română a început a fi folosită și pentru exprimarea în scris — a unui termen „cult”, dintr-o limbă moartă, (slavona), cu unul din limba vie, vorbită, a poporului. Ceea ce explică, dealtminteri, bogăția sa de sensuri. Tradiția descălecatului nu e, astfel, o creațiune cultă, o legendă fabricată de cărturarilor români din veacul XVII, din neînțelegera unor termeni latinești sau din anumite scopuri politice, ci e consemnarea tardivă (sec. XVI-XVII) — pentru că abia atunci avem texte în limba română — a chipului în care poporul întreg și-a imaginat și a înțeles apariția statului pe pămînturile care alcătuiau țara, ordinea nouă, organizarea statului implicînd și întemeierea de noi așezări (orașe și sate), și crearea de noi instituții, și statornicirea unor grupuri de oameni plecați, din diferite motive, din vechile lor așezări de peste munți. Este organizarea pe care descălecatul au dat-o ținuturilor bîntuite, pînă atunci, de nesiguranța prădăciunilor tătare.

Cunoscînd aceste sensuri ale descălecatului, se pot identifica în documente din veacurile XV-XVI, acțiuni similare acelor care, la sfîrșitul veacului XIII sau la mijlocul celui următor, au dus la întemeierea statelor medievale românești independente în spațiul extracarpatic. Astfel, un document din 1493 conține informația că mai mulți secui își părăseau locurile de baștină din cauza persecuțiilor lui Ștefan Băthory, voievodul Transilvaniei, trecînd munții pentru a se stabili în Moldova și în Muntenia.

Un alt caz, încă și mai interesant, l-a semnalat profesorul David Prodan într-o amplă cercetare consacrată, acum mai bine de două decenii, Țării Făgărașului. Desfăcută din legătura ei naturală cu principatul muntean, Țara Făgărașului devenise, în veacul XV, domeniu regal; boierimea făgărașeană se împacă greu cu noua ei situație, văzîndu-și primejdute privilegiile și beneficiile și închise „perspectivele de ridicare la moșii mai mari, dregătorii, la rîlul economic și politic pe care putea să-l joace în cadrul statului românesc”. O mișcare de opoziție, ale cărei dimensiuni se întrevăd din mai multe documente din prima jumătate a veacului XVI, a dus, în cele din urmă, la o acțiune a cărei asemănare cu descălecatul lui „Negru” vodă este frapantă: în 1508, după ce tronul muntean a fost preluat de Mihnea vodă cel Rău, „din

ȚARA BISTREI

RADU POPA

În vara anului 1391, pe cînd se afla la Constantinopol cu rosturi asupra cărora mai stăruie semne de întrebare, Drag, voievodul Maramureșului și, în același timp, comite al mai multor comitate de pe Tisa Superioară, a cerut și obținut de la patriarhul Antonie drepturi episcopale pentru mănăstirea sa de familie, de la Peri. Privilegiul patriarhal, redactat în limba greacă, conferea starețului de la Peri autoritate episcopală în numeroasele și întinsele „ținuturi” (horai) din nord-vestul Transilvaniei, aflate atunci în stăpînire sau sub controlul Drăgoștilor, urmași ai lui Drăgoș de Bedeu, „descălecătorul” Moldovei¹. Printre aceste „ținuturi”, alături de Maramureș, Bereg și Ugocea, care erau comitate ale regatului și alături de Arduș, Ciceu și Unguraș, care erau mari domenii ale unor cetăți, figurează și unul numit „Pistran”. Identitatea lui cu „ținutul Bistrei” dintre Crișul Repede și Bărcău, în nordul Bihorului,

este asigurată de faptul că traducătorii din anul 1494 în limba latină ai privilegiului patriarhal au înlocuit „Pistran” cu „Almazigy”, care este numele de cancelarie al satului Voivozi de la izvoarele Bistrei, în inima ținutului la care ne referim.

Pentru „țara” sau „ținutul” Bistrei, regiune cuprinzătoare de aproape 1000 km², protejată de Munții Plopișului — numiți pentru mica lor alțitudine și Muntele Șes — și străbătută de numeroase văi pe care se înșiră satele, nu dispunem de informații scrise care să reflecte stările de dinainte de mijlocul secolului XIII. Pînă atunci, viața satelor românești s-a desfășurat aici sub formula simbolică a unei „păduri regale”, aparținînd teoretic coroanei maghiare. După marea invazie a tătarilor din 1241-1242², întreaga zonă a fost dăruită de rege unei familii nobiliare străine, care și-a cîștigat merite în reducerea Bihorului sub autoritatea coroanei. Această familie a ridicat la marginea sudică a regiunii, nu departe de Aleșd, cetatea de la Piatra Șoimului,

ceea ce a determinat ca „țara” Bistrei să fie uneori desemnată drept „domeniul cetății Piatra Șoimului”.

După mijlocul secolului XIII, asupra ținutului s-au exercitat și alte încercări de cîmpire și de cuprindere a satelor românești în domeniile unor cetăți nobiliare. Un astfel de domeniu se afla pe Bărcău, cu centrul în cetatea Adrian de lingă Sălard, iar altul pe Crișul Repede, cu centrul la Tileagd. Aservirea treptată a satelor românești reiese, printre altele, din consemnarea numelui lor în documentele de cancelarie. Astfel, la 1283 este atestată „așezarea românească” (Olahtelek) de pe domeniul Uileacului de Criș, iar la începutul secolului XIV aflăm chiar despre voievozi români ajunși în relații de subordonare față de nobilimea beneficiară de diplome regale. Dar cea mai cuprinzătoare privire asupra realităților demografice și de geografie istorică din ținutul Bistrei ne este prilejuită de listele de sate de pe domeniul cetății Piatra Șoimului care, deși ceva mai

¹ „Magazin istoric”, nr. 1/1972; 11/1976.

această țară a Făgărașului unii boieri și români (*nonnulli Bojarones et valachi*) pe furis au început să treacă la acest voievod, [îndemînd] ca această țară și cetate și poporul ei să o trădeze și să o dea în mîinile lui”. Acțiunea este analoagă (pînă și ca formulare) — desigur, nu întîmplător — cu plecarea maramureșenilor lui Bogdan I, din 1363, așa cum este ea descrisă atît în diploma regală din 2 februarie 1365, care conștățește ieșirea „fării moldovene” de sub suzeranitatea angevinilor cît și în cronica arhiepiscopului Ioan de Tîrnave: „Bogdan voievodul... adunîndu-și românii săi... a trecut pe furis... în țara Moldovei”.

copului Ioan de Tîrnave: „Bogdan voievodul... adunîndu-și românii săi... a trecut pe furis... în țara Moldovei”.

Pămîntul acesta — de-a pururea locuit

Cît privește asocierea *descălecaturii* cu o presupusă absență a populației autohtone din teritoriul „descălecat”, merita relevat un document unic în felul său, o „anafora” emisă de Obșteasca Adunare a Moldovei în anul

tirzii, de pe la anul 1400, au meritul de a fi destul de detaliate, fiind limpede, totodată, că ele reflectă situații anterioare datei consemnării.

Din aceste liste aflăm astfel că pe domeniul cetății Piatra Șoimului existau în anul 1406 un număr de 47 sate românești (possessiones walahales) menționate fiecare cu numele său. Numele unora dintre ele este semnificativ pentru stările sociale, politice și etnice din ținutul Bistriței. Așezările se numeau Băcești, Bărbăști sau Satulbarbă, Beznea Popii, Chirilești, Derna, Drăgotești și multe altele, unele existente până azi, altele dispărute. Împreună cu satele românești de pe celelalte domenii între care s-a împărțit ținutul Bistriei, ele reprezentau cam 70-80 așezări ce constituiau nucleul de bază al acestei „țări”. Cite dintre ele s-au întemeiat în secolele XIII-XIV și cite dintre cele existente în secolele XII-XIII au dispărut, și-au schimbat numele ori și-au mutat locul vetrelor pînă la sfîrșitul secolului XIV, sînt întrebări la care doar cercetările de teren foarte detaliate pot da răspunsuri. O asemenea cercetare de teren, arheologică, inițiată în centrul „țării”, la Voivozi¹, permite concluzia certă că satele românești ce constituiau Țara Bistriei erau așezări statornice în secolul XII.

În punctul numit „Biseriцу”, situat la cîțiva kilometri mai sus de Voivozi, în munte, pe malul Bistriei, se păstrează pe un mic promontoriu năpădit de pădure, vestigiile unor construcții din lemn, pămînt și zid, for-

mînd toate la un loc un complex care și-a început existența cel tîrziu în a doua jumătate a secolului XII. Vestigiile provin de la clădiri de lemn parțial adîncite în pantele de la marginea promontoriului, de la o palisadă dublă ce înconjură întregul complex, de la pînțele unor clădiri mari construite în secolele XIII-XIV și de la o biserică de lemn înlocuită în secolul XIII printr-un monument de zid aparținînd arhitecturii romanice. S-a cercetat arheologic și o necropolă cu mai multe faze de folosire. Întregul complex de construcții de la „Biseriцу” a fost distrus și abandonat în urma unui incendiu violent, care s-a produs pe la mijlocul secolului XV sau cel tîrziu la începutul secolului următor, eventual legat de evenimentele răscoalei de la Bobilna sau ale celei conduse de Gheorghe Doja.

Dacă, în ultima fază a existenței sale, complexul de la Voivozi a fost un așezămînt monahal, care justifică includerea Bistriei printre ținuturile de organizare a bisericii românești din privilegiul patriarhal amintit mai înainte, nu sînt în schimb clarificate caracterelor inițiale ale acestui așezămînt. În legătură cu ele, stăruie semne de întrebare privind semnificația istorică a numelui Voivozi: această denumire legată direct de instituția voievodală se datorează patro-nilor voievodali maramureșeni din a doua jumătate a secolului XIV sau reflectă existența, în această regiune, în secolul XII, a instituției voievodale românești?

În orice caz, cercetările arheologice de la Voivozi prezintă

interes nu numai pentru acest complex monahal, ci și pentru perioade cu mult anterioare lui; sub promontoriul de la „Biseriцу” există vestigiile unei așezări sătești încă mai vechi, foarte probabil din secolele IX-X. În legătură cu ele se pune o întrebare încă mai dificilă și mai pasionantă.

Relatînd evenimentele produse în Bihor în primii ani ai secolului X, în timpul atacurilor declanșate de oștile maghiare împotriva „ducelui” bihorean Menu-morut, celebra cronică a notarului anonim precizează că, într-o anumită fază a luptelor purtate la cetatea Biharea, Menu-morut și-ar fi lăsat oștenii la cetate, iar el s-a retras împreună cu familia sa în „codrul Ygfon”, unde ar fi început de atunci să locuiască. Cetatea Biharei se află în șes, pe malul rîului Coșmeu, care își are izvoarele în ținutul la care ne referim, puțin mai la sud de valea Bistriei; „codrul Ygfon” a fost identificat fie cu ansamblul munților Bihorului, fie cu partea nordică a masivului, deci cu regiunea pentru care folosim termenul de Țara Bistriei.

Știrile din izvoarele scrise alăturate mărturiilor arheologice ridică deci întrebarea dacă nu cumva cronică notarului anonim reflectă o anumită restructurare a habitatului medieval românesc determinată de evenimentele de istorie militară și politică din secolele X-XI și, în consecință, dacă densitatea satoromânești din Țara Bistriei nu se datorează, măcar în parte, retragerii „la munte” a unor colectivități din cîmpie? Acestea însă sînt întrebări pentru viitoarele cercetări.

1817. Adunării i se pusese întrebarea „dacă tot cuprînsul pămîntului Moldaviei ar fi fost din învechime domnesc și dacă pămîntul Moldaviei au fost nelăcuit și ar fi urmat a să da cătră străini în parte...”, nefiind împărțit în moșii pe veci, iar după vreme cea mai multă parte ar fi trecut atît la mănăstiri, cît și la familii boierești și alți pămînteni, prin danii și afierosiri, ori pentru rîvnă sau spre răsplătirea vreunor slujbe pentru patrie”. Pentru a răspunde la această întrebare, boierii Adunării au apelat la „istoriile vechi”, care dovedeau că

„în zilele împăraților Dometian și Traian pămîntul Dachiei au fost lăcuit de norod și după ce au intrat sub stăpînirea rîmlenilor, nu puțin norod de lăcuitori pătîmea, după vreme, de năvăliri despre niamuri streine și dentru această pricină unii năzuea în părțile munților, fiind locuri tari spre a pute a să apăra, iar alții, rămîind, petrecea împreună cu năvălitorii streini și că pămîntul acesta au fost deapănarea lăcuit și mai ales părțile munților, aceasta den istoricnici cei mai vestiți se dovedește”. *Este continuitatea poporului*

¹ Magazin istoric, nr. 2/1977.

român de-a lungul veacurilor năvălirilor barbare afirmată răspicat într-un act emis de o autoritate de stat încă din 1817!

După alte considerații, referitoare la așa-zisele „republici” din Vrancea, Tigheci și Cimpulung, se ajunge la „discălicarea lui Dragoș vodă”, asupra căreia se conchide astfel: „pământul acesta n-au fost lipsit de lăcuiitori și... mult mai înainte de venirea lui Dragoș v[oi]e vod, atît în Făgăraș cît și în Maramorăș cît și în părțile de gios a Oltului și în pământul Moldaviei stăpînia voveozii număr nu puțin de lăcuiitori, mai ales în părțile munților și Dragoș v[oi]e vod n-au descălecat pământul Moldaviei pustiit...” „Pe lîngă aceste dovezi ce sînt din istorii — adăugau membrii Obșteștei Adunări — avem și deosăbite dovezi care sînt de față, adecă hrisoavele domnilor bătrîni, carii au stătut cîrînd vreme după Dragoș vodă, prin care să dovedește nu numai lăcuierea pământului acestuia mai înainte de discălicătoarea lui Dragoș vodă, ce și dreptățile moșinașilor lăcuiitori, carii au avut băștinile lor, strămoșești și prestrămoșești în pământul acesta”.

Pasajele reproduse aici arată cît se poate de limpede că în limba veche nu exista nici o contradicție între descălecat și existența anterioară a populației autohtone: țara Moldovei era locuită atunci cînd Dragoș vodă a venit în aceste locuri, a cuprins pământul și, în luptele cu tătarii, a pus bazele viitorului stat. Astăzi, cînd avem atîtea mărturii despre viața românilor în spațiul est-carpatic înainte de întemeierea statului medieval, acest fapt este o realitate pe care nici un om de bună-credință nu se mai gîndește să o conteste; afirmarea sa la 1817 este, din contra, cît se poate de sugestivă, conducînd la concluzia că *prin „descălecat”, cronicarii au înțeles întemeierea unor state acolo unde, anterior, nu existaseră, reorganizarea vieții economice, politice, culturale în cadrul statelor nou întemiate*. Spiritul în care cronicarii au folosit acest termen nu exclude nici așezarea în sudul și estul Carpaților a unor grupuri de țărani, meșteșugari și mici nobili transilvăneni — români, dar nu numai români — siliți să-și părăsească locurile de băștină din diverse cauze și să „descălece” peste munți.

Vechimea acestor schimburi demografice se pierde, practic, în negura vremurilor: „Peste munte, pe căile necunoscute dintotdeauna de localnici, relațiile dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților — scrie istoricul Radu Popa — aveau... o îndelungată tradiție, implicînd, totodată, relații între organismele lor social-politice de tip prestatat”. Acest „descălecat” — lent, continuu, de lungă durată, ca o osmoză — care nu a produs în Transilvania vreun dezechilibru demografic și care nici nu a dus, *prin el însuși*, la apariția statelor medievale românești în spațiul extracarpatic, nu a rămas în tradițiile poporului și nici în izvoarele scrise; el a contribuit însă, substanțial, la întărirea legăturilor dintre românii din interiorul și din afara arcului carpat, continuînd și după întemeierea principatelor românești de sine stătătoare. Mo-

mentul însuși al acestei întemeieri de state — moment desemnat de cronicari prin *descălecat* — rămîne să fie marcat prin evenimentul trecerii peste munți a unor feudali români din ținuturile intracarpatic, fie ca reprezentanți ai regelui Ungariei, fie ca răvrățiți împotriva puterii lui. Tradiția *descălecatului* — cu toate sensurile și aspectele sale — nu constituie altceva decît o *dovadă istorică în plus a legăturilor care au existat dintotdeauna între românii din spațiul intra și extracarpatic, o mărturie semnificativă a unității poporului român*.

Regăsim, astfel, o idee afirmată încă din 1940 de Gh.I. Brătianu, într-o întrebare care conține, prin chiar formularea ei, și răspunsul: „Dar însăși tradiția ce o aflăm din cele mai vechi cronici ale noastre, tradiția descălecării ..., însăși descălecarea din Ardeal a voievozului întemeietor de țară, cu oștenii și curtea sa, faptul acesta nu cuprinde în el cel puțin instinctul, dacă nu conștiința unei origini comune a românilor de dincolo și de dincoace de Carpați?”

Constituînd unul din acele puncte de reper care marchează, delimitîndu-le foarte precis, etapele străbătute de poporul român în istoria sa milenară, nașterea celor trei principate românești pe pământul fostei Dacii este rezultatul unei îndelungate evoluții istorice. Căci, dacă întemeierea principatelor române independente Moldova și Muntenia aparține, cronologic, veacurilor XIII-XIV, în schimb, „cele dintîi cristalizări de stat ale românilor” — ca să împrumutăm această sintetică și elocventă formulă a lui N. Iorga — trebuie plasate în cursul veacului X, iar rădăcinile lor nu pot fi decît încă și mai vechi. Căutîndu-le, se constată că ele pornesc dintr-o *realitate unică* — de aceea, nașterea celor trei principate s-a desfășurat unitar și aproape sincron — iar dincolo de ea, dincolo de stadiul istoric atins de poporul român în veacul X, stă însuși procesul plămădirii acestui popor, proces desfășurat și el în mod unitar, pe întregul teritoriu al fostei Dacii. Condiții istorice obiective, cunoscute, au determinat apariția a trei state feudale, cu o îndelungată viață separată, fără ca, un singur moment, numai, locuitorii lor români să se fi considerat ca aparținînd unor popoare diferite. Din contra, izvoarele atestă, de timpuriu, existența unei *unități de conștiință* a românilor de pretutindeni, axată pe ideea aceleiași origini. Iar pe măsură ce românii din cele trei principate au urcat treptele istoriei, conștiința lor a evoluat, ca tendință fundamentală, tocmai spre constatarea deplinei identități dintre ei: unitatea de conștiință românească a generat, la rîndu-i, *conștiința unității* de neam.

Aceasta a permis ca, în tot cursul evului mediu, românii să se înfățișeze lumii ca un singur popor. Și tot aceasta a făcut ca Unirea Principatelor (1859) și Unirea cea Mare (1918) să se realizeze pe baze organice, rezultînd un tot unitar, o alcătuire omogenă, în care românii și-au regăsit, întreg, patriomul etnic, teritorial și spiritual, care li unise, de fapt, și pînă atunci, de-a lungul veacurilor și peste granițele impuse de istorie.

ÎNSEMĂNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU

(II)

Primăvara și vara anului 1941 reprezintă una dintre perioadele cele mai dramatice din activitatea diplomatică a lui Grigore Gafencu. Dezacordul cu întreaga politică a guvernului de la București se agravase până la o adevărată ruptură, odată cu aderarea lui Ion Antonescu, în noiembrie 1940, la Pactul tripartit — act înfierat de toate forțele democratice ale țării, în frunte cu Partidul Comunist Român, care i-au denunțat din primul moment caracterul antinațional și consecințele dezastruoase. Prin aderarea „la Pactul tripartit al puterilor Axei” — se aprecia în documentul De la regimul legionar la dictatura militară, elaborat de C.C. al P.C.R., guvernul legionaro-antonescian „a pus România la dispoziția Germaniei pentru scopurile sale de război... Imperialismul german a prefăcut țara într-un câmp imens de război”.

Grigore Gafencu a rămas totuși la postul său de la Moscova cu sentimentul cu care, în august 1940, primise această mislune diplomatică, acela al datoriei patriotice ce-i revenea de a căuta să îmbunătățească relațiile cu Uniunea Sovietică.

Mersul războiului, chiar într-o vreme în care armatele hitleriste puneau stăpînire pe Europa, nu clintea convingerea lui Grigore Gafencu în înfringerea finală a acestora. „Continentalul este cucerit, ocupat, «curățat» — nota el la 3 iunie 1941 —, operațiile militare nu mai slujesc la nimic. Ele pot adăuga, cel mult, una sau două victorii noi în angrenajul victoriilor care duc la prăbușire”. Pentru diplomatul român, desfășurarea evenimentelor nu exprima decât „dinamismul nesășos, viclean și lipsit de scrupule al Germaniei naziste” (6 iunie 1941).

Ideea colaborării cu momentanul învingător îi inspira un dispreț profund. Pentru el, Ante Pavelici, instalat conducător al Croației, nu era decât un „șef de bandă” (20 mai 1940). Darlan era „nu numai un apucat, un anglofob pătimaș, un ambițios, dar și un prost”, iar activitatea reprezentantului regimului de

la Vichy la Moscova îl făcea să noteze ironic: „Mislunea de colaborator este grea și ingrătă” (3 iunie 1941).

Privirile lui erau așintite cu speranță spre puterile democratice antihitleriste. În polida faptului că indispucea pe reprezentanții diplomației ai Axei, el menținea legături „foarte discrete, dar tot atât de prietenești” cu Sir Stafford Cripps — lider al aripilor de stînga a mișcării laburiste, mai firziu membru al cabinetului de război britanic, iar în acel moment ambasador al țării sale la Moscova și, ulterior, artizan al alianței sovieto-englze în război — deoarece considera că aceste legături pot fi „folositoare țării” (19 mai 1941). Se afla aproape permanent în cercurile reprezentanței diplomatice a Statelor Unite și înregistra cu bucurie poziția tot mai angajată a lui Roosevelt împotriva Germaniei hitleriste. În cuvîntarea rostită de președintele Statelor Unite la Casa Albă, vedea cum „răsună cuvinte de libertate, de toleranță..., de curaj moral, care nu mai au trecere în vocabularul politic al continentului nostru de cînd umbra gîndirii lui Hitler se întinde de la Narvik pînă la Capul Matapan” (28 mai 1941).

Este ușor de înțeles neliniștea care a pus stăpînire pe reprezentantul României la Moscova, în mai și prima jumătate din iunie, cînd s-au întesit semnele unei posibile agresiuni a Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice și ale aruncării armatei române de către clica lui Antonescu în războiul hitlerist. A cerut permanent informații și lămuriri din București, dar telegramele sale au rămas fără răspuns. O singură dată, la 12 iunie 1941, i s-a comunicat de la Ministerul afacerilor externe: „Generalul Antonescu mă însărcinează să vă arăt că deși s-au făcut unele chemări sub arme, ele nu ies din cadrul prevederilor normale pentru perioada curentă”.

Firește, un asemenea răspuns nu putea induce în eroare pe diplomatul experimental. Ca atare, el a revenit, insistent, notînd apoi în jurnalul său: „Zile de așteptare și de nesigurantă” (17 iunie). „De la București nici o

informație și nici o instrucțiune" (18 iunie). „Bucureștii nu telegrafiază nici un cuvânt" (20 iunie).

Izolată și lipsită de orice informații, la 22 iunie 1941 a aflat despre începerea războiului antisovietic, pe căi ocolite de la ambasadorul italian la Moscova, fără a primi totuși nimic oficial de la București. La 24 iunie, când a fost invitat de V.M. Molotov la Kremlin, unde a fost primit cu întreaga curtoazie protocolară spre a fi întrebat despre poziția României, era nevoit să răspundă: „Domnule vicepreședinte, nu am primit nici o informație și nici o instrucțiune". În aceeași zi nota: „Ascult la radio discursurile înflăcărâte ale propagandiștilor germani, pline de neadevăruri istorice".

La 26 iunie a părăsit Moscova spre a ajunge a doua zi la Miciurinsk, unde la 4 iulie s-a întâlnit cu Cripps. A urmat, între 6 și 8 iulie, drumul spre Rostov — Grodny — Baku — Tiflis — Leninakan, de unde, la 13 iulie, a trecut granița Turciei. La 14 iulie era la Istanbul, de unde s-a îndreptat spre București.

La 1 august 1941 a prezentat guvernului raportul său, înregistrat la Ministerul Afacerilor străine sub nr. 59 240, referitor la discuția prelungită avută în 24 iunie 1941 cu V.M. Molotov.

Atmosfera din țară i se părea sufocantă: „Declarațiile oficiale, ziarele, radioul, cuprind

un dezmăț de cuvinte sonore, sforăitoare și grele care supără și întristează orice minte cumpătată" (3 august 1941). A încercat să-și reia activitatea la ziarele sale, dar a avut sentimentul neputinței, așa cum singur va mărturisi mai târziu: „Acest sentiment de neputință nu m-a chinuit nicăieri mai mult decât în biroul de direcție al ziarelor mele, unde mă străduisem, ani de-a rândul, să îndrumez pe cititori spre o înțelegere și o judecată cât mai de sine stătătoare, mai liberă și mai cumpătată a evenimentelor și a intereselor țării, și unde acum eram osîndit să fiu robul unor „directive" guvernamentale, al unor jurnale adevărate oficiale și al unor formule absurde, sforăitoare și găunoase, prin goul cărora răsună grija constantă pentru anumite interese străine".

Pentru a marca public ruptura sa totală cu politica regimului antonescian și-a scos numele de pe frontispiciul ziarului *Timbul* și la 15 noiembrie 1941 a părăsit țara, spre a se stabili în Elveția.

Ca și în numărul trecut, în afara micilor intervenții impuse de normele ortografice în vigoare, în preluarea textelor pe care le reproducem mai jos s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorului. Întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

24 mai

Paasikivi, ministrul Finlandei, vine să-și ia rămas bun de la mine. A fost rechemat, la cererea lui. E bătrîn și dornic de odihnă. Juho [Kusti] Paasikivi trece drept unul dintre cei mai înțelepți oameni de stat ai Finlandei. A fost președinte de Consiliu, apoi ministru la Stockholm. În timpul războiului dintre Finlanda și U.R.S.S. a negociat condițiile de pace. Partizan convins al unei destinderi și al unei pașnice conviețuirii între cele două țări vecine, s-a străduit, în calitate de ministru la Moscova, să îmbunătățească și să normalizeze relațiile ruso-finlandeze...

28 mai

...Polonia a colaborat cinci sau șase ani cu Germania. În ziua însă cînd s-a încumetat să spună: pînă aici și nu mai departe!, a fost strivită, călcată în picioare, tăiată în bucăți, iar poporul ei, înjosit, umilit, decimat, a rămas fără adăpost și fără patrie. Patru ani de-a rîndul, Iugoslavia s-a străduit să creeze pe cuvînt asigurările lui Ribbentrop și făgăduielile lui Ciano. La pri-

ma încercare însă de a scăpa de sub oblăduirea puterilor vecine, a fost distrusă și sfîșiată, cu o barbară pornire care va rămîne o rușine a veacului în care trăim. Poporul mîndru al olandezilor e veșnic umilit de îndrăzneala unor năvălitori care i-au răpit drepturile și libertățile lui seculare. În Norvegia, un trădător imbecil¹, fiindcă ridică brațul lui gîndește la fel cu toți cei cu brațele ridicate, este impus ca Führer-cîrmuitor.

Toate aceste experiențe nu au dovedit pînă acum deplina „eficacitate a colaborării țărilor europene". Sînt mulți, foarte mulți europeni a căror conștiință, trezită de bombardamentele germane, nu s-au putut încă adapta cu desăvîrșire la noile împrejurări și care așteaptă un ajutor mintuitor din afară. Colaborarea lor nu va putea fi dobîndită decît prin noi acte de presiune și de teroare. Nădejdea lor într-un război de eliberare a popoare-

lor — o nouă Völkerschlacht, ca la Leipzig², — nu poate fi înăbușită decît cu forța. Și nimeni nu-i poate împiedica, — dacă lucrurile rămîn așa cum sînt, — ca vorbele rostite dincolo de Ocean să aibă ecoul cel mai fericit în sufletul lor: „Nu vom accepta ca Hitler să domine lumea. Vom accepta numai o lume a libertății..."

31 mai

...Este, oare, numai o întimplare că, în timp ce Hitler se năpustește cu loviturile sale cele mai grele împotriva Imperiului britanic, copilul lui de suflet, Rudolf Hess³, coboară

² Luptă a popoarelor; aluzie la bătălia de la Leipzig („bătălia națiunilor") din 16-19 octombrie 1813. În cursul căreia trupele ruso-prusoci au înfrînt armatele lui Napoleon I.

³ În ziua de 10 mai 1941, Rudolf Hess, locțiitorul lui Hitler la conducerea partidului nazist, a fugit cu avionul în Anglia, unde, pe toată durata războiului, a fost internat și tratat ca prizonier de război; a fost condamnat de Tribunalul internațional de la München la închisoare pe viață; actualmente, Hess, în vîrstă de 91 ani, își ispășește pedeapsa în închisoarea Spandau din Berlinul occidental (*Magazin istoric*, nr. 9/1983).

¹ Vidkun Quisling (1887-1945), șef al partidului fascist din Norvegia; a primit titlul de prim-ministru (1940 și 1942-1945), a colaborat cu ocupanții nazisti. Numele lui a devenit sinonim cu trădarea de țară și colaboraționismul; după război, a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

ca un porumbel, cu ramura de măsline în mână, pe plaiurile Marii Britanii?

În aceste zile, când soarta Europei — prăbușirea sau mîntuirea continentului nostru — atîrnă de puțința de a se potoli, a lui Hitler, îmi revin în minte declarațiile pe care Führerul mi le-a făcut, la Berlin, în ziua de 19 aprilie 1939, prin care răsună, ca un leit-motiv, cuvîntul de „îngrădire“ (Einschränkung).

Am însemnat într-un memoriu, aflat la ministerul nostru de externe, toate amănunțele acestei întîlniri, căreia îi datoriez unele dintre cele mai puternice impresii ale vieții mele. Hitler s-a folosit de împrejurarea că, de la Berlin, plecam, prin Bruxelles, la Londra și la Paris, unde aveam prilejul să relatez cuvintele sale în cercurile politice conducătoare, ca să-mi lămurească principiile sale de pace și pregătirile sale de război...

„Lupta împotriva Tratatului de la Versailles este lupta vieții mele — îmi spunea Hitler. Pînă azi, am învins pe toată linia. Îmi mai rămîn cîteva bătălii de cîștigat. Le voi cîștiga. Nu lupt împotriva intereselor nici unui popor. Lupt pentru dreptatea cauzei Germaniei. De aceea am știut să mărginesc, în mod precis, pretențiile și pornirile mele.

Le-am îngăduit față de Anglia cu care am încheiat un acord naval. Le-am îngăduit față de Franța, căreia i-am recunoscut frontierele de azi, renunșind în mod definitiv la Alsacia și Lorena. E un gest duceror pe care numai eu îl puteam face. L-am făcut fără nici o rezervă mentală. Împreună cu mine, întregul popor german și opinia publică, și presa, și încrederea, au renunțat lael și cu desăvîrșire la aceste provincii, pentru care Franța și Germania s-au bătut veacuri de-a rîndul.

Ne-am îngăduit pretențiile față de Italia, renunșind la germanii din Tirol. Mi-am dat seama că, dacă ne-am bate pentru toți germanii răspîndiți în lume, fie în Italia, fie în Iugoslavia, fie în România, ar trebui să ducem război după război. Eu vreau însă pace. În luptele pe care le-am dus și le-am cîștigat, nu a curs nici o picătură de sînge.

Ne-am îngăduit pretențiile față de Iugoslavia, cu care vrem să păstrăm, de-a lungul hotarului de azi, cele mai prietenești raporturi. Aceeasi atitudine precisă o am față de Ungaria. Înțeleg să respect hotarele Olandei, ale Belgiei și ale Elveției. Ni se atribuie planul absurd de a cucerii aceste țări mici, spre a lărgi frontul de bătălie, într-un eventual război, sau pentru a cucerii coloniile lor. Nu vrem coloniile altora. Vrem numai coloniile noastre și vom isprăvi prin a le avea. În ce privește frontul de luptă nu avem nici un interes să-l lărgim. Dimpotrivă. Vom concentra toate energiile noastre acolo unde trebuie. Nu există sistem de apărare peste care să nu se poată trece, cu mijloacele militare de azi. Ne-am îngăduit, în sfîrșit, față de Polonia, încheind cu mareșalul Pilsudski un tratat de prietenie, pe care l-am semnat leal, cu toate că statornicea unele stări ce tăiau în două trupul țării. Sîntem gata, de asemenea, să declarăm că nu avem nici o pretenție de ordin politic sau teritorial împotriva țărilor din sud-estul european. Am întins Reichul german în limitele lui firești, cuprinzînd și Boemia în aceste limite, nu din plăcerea de a cucerii, ci din nevoia de a nu avea înfipt în trupul Reichului un stal străin și ostil”.

Iată însă că, după aceste declarații făcute pe un ton potolii și cu vădita mulțumire de a se înfășișa în ipostaza unui om alit de cumințe, alit de modest, alit de dezinteresat, Führerul își dă arama pe față, denunșînd... primejdia britanică. Vocea i se umflă. Privirea i se aprinde. Gîndirea îi scapă de sub rezervele ce își impusese. Conflictul cu Anglia este grija de căpetenie a Germaniei. Supărarea lui Hitler împotriva Angliei e mare și se exprimă prin cuvinte tari și ameninșătoare: „Anglia nu ne înțelege; și în loc să ajungă, cu noi, la o învoială, ne urmărește pretutindeni și se străduiește să ne taie calea. Nu acceptă puterea noastră politică. Se opune dezavallării noastre economice. Ne urmărește peste tot cu ginduri ostile, întrefine împotriva noastră o campanie de ură. Ce vrem noi? Coloniile noastre, de care avem nevoie și care

Juho Kusti Paasikivi, (1870-1956), omul politic finlandez a cărui carieră politică, în 1941, era departe de a fi încheiată

sînt necesare vieții economice germane și sentimentului nostru de onoare și de putere! Și mai vrem ca, așa cum sîntem gata să respectăm Imperiul britanic, Anglia să ne respecte, la rîndul ei, sfera noastră de interese în care sîntem siliți să muncim pentru viața noastră de toate zilele”. Am înșoșit această declarație de următoarea însemnare: „Felul cum Hitler expune problema engleză dovedește că, în ciuda furiei sale de azi, — care ar putea duce, de altfel, la un conflict, — a păstrat gîndul că încă mai este cu puțință o împărțire a zonelor de influență în lume, cu Marea Britanie”. Este vechea idee germană care exprimă necumpătata postă de întindere și de stăpînire a unui neam puternic, ajuns cel din urmă la împărțirea lumii și care nu se mulțumește cu partea rezervată de Dumnezeu nemților, — ideea pe care împăratul Wilhelm o împărțise, pe vremuri, bătrînului Chamberlain¹.

¹ Este vorba despre Joseph Chamberlain (1836-1914), om politic și diplomat englez, membru al Partidului Liberal Unionist; ministru al coloniilor (1895-1903), promotor al politicii expansioniste britanice în Africa. A avut doi fii: Sir Joseph Austen (1863-1937), om politic conservator, ministru de externe (1924-1929) și pe Arthur Neville (1869-1940), membru al Partidului Conservator, prim-ministru (1937-

și apoi regelui Eduard, îndem-
nându-i, cu o mișcătoare nevin-
ovăție:

— Hai să împărțim lumea!

Mult îngrăditul Hitler are
și el o ieșire, pe unde gândirea
lui se avintă în zona ei de in-
fluență, în spațiul ei vital, adică
în infinit. Limitele vremelnice
pe care și le impune, de o parte
și de alta, îngăduiesc pornirii
sale să răzbată cu alt mai multă
putere în direcția pe care și-o
alege.

Cînd a pătruns în Rena-
nia, Hitler s-a îngrădit față de
Austria. Cînd a intrat în Viena,
el s-a îngrădit de Cehoslovacia.
Cînd a pretins pe sudeții ceho-
slovaci, el a garantat pe cehi.
Cînd a năvălit la Praga, el a
dat Poloniei o parte din fosta
republică a Cehoslovaciei și o
altă parte Ungariei, știind bine
că, peste puțin timp, el va
obține Polonia întreagă și Un-
garia întreagă.

Nouă, Hitler... ne-a cerut
Ardealul, cu care el a stăpînit
pe unguri; apoi ne-a mai cerut
petrolul, pînea, dreptul de tre-
cere spre Răsărit, dreptul de a
se așeza în România și de a se
întinde în țară; ne-a pretins
să-i cedăm dreptul nostru de a
fi români și de a fi așa cum
am fost.

În ziua răfuiei generale,
stăvilele Führerului nu mai
au măsură, cad ca altelea zăga-
zuri neputincioase în fața revul-
sării apelor mari și astfel
potopul trece peste Belgia, peste
Olanda, peste Polonia, peste
Iugoslavia, peste Franța, peste
Balcani, ca și cum Hitler n-ar
fi călcat niciodată pragul acelor
țări.

Elanul lui deslănțuit își ur-
mărește felurile tot mai întinse,
tot mai depărtate, cu o voință
pătimașă de a învinge cele mai
uimitoare greutăți și fără a da
înapoi, în fața primejdiei in-
trevăzute și a celor mai cata-
strofale prăbușiri...

[Miciurinsk] 4 iulie

La ora 11 dimineața mă aflu
pe balconul lui [A.] Rosso.

1940) și unul din principalii promotori
ai conciliatorismului față de Germania
hitleristă; și-a pus semnătura pe
actul de la München, din septem-
brie 1938.

Maiorul X pătrunde în lagăr¹
și mă cheamă:

— Gospodin Gafencu, ați dat
informații greșite cu privire la
bagajele rămase la Moscova;
trebuie să mergeți și să vă
explicați.

— Unde?

— Veți vedea, urmași-mă!

Prietenii mei cer să mă în-
soțească. Maiorul nu admite.
Cer să iau cu mine un inter-
pret.

— Nu e nevoie, ne vom ex-
plica pe franțuzește. Urmez
pe maior și trec pe lângă san-
tinele care păzesc tabăra noastră.
În stradă, mă așteaptă doi
comisari cu șapca trasă pe
frunte. Ei mă poartă într-o
mașină; comisarii se așază
în față, eu, singur, în fund.
Pornim spre centrul orașului.
La o încrucișare de drumuri,
mașina se oprește: un alt co-
misar se urcă și ia loc lângă
mine. Spre surprinderea mea,
mă întreabă pe englezește: vor-
biți limba engleză?

— Of course!²

— Citiți acest bilet!

Îmi întinde o scrisoare des-
chisă. Către Gafencu de la
Cripps: „Dragă prietene, am
ținut să-ți strîng mîna înainte
de a părăsi Rusia. Te aștept
la gară”.

Într-adevăr, mașina se în-
dreaptă spre gară. Pe o linie
moartă, pază de un pluton
de milițieni, a fost tras un va-
gon-salon împundător. Cripps
mă așteaptă, cu huleaua în
gură și cu mîna întinsă. Mă
poartă să mă așez într-un fo-
toliu adînc. Pe masă, sînt gră-
mădite cărți de filosofie și
poezie.

— N-am vrut să părăsesc
Rusia fără să-ți fi strîns mîna
și să-mi iau rămas bun de la
dumneata, îmi spune amba-
sadorul.

Sînt mișcat de acest gest de
prietenie. Abia întors cu avio-
nul din Londra, unde l-a sur-
prins vestea despre intrarea
nemților în Rusia, Cripps a
găsit cu cale să facă această
lungă călătorie de 400 de km.,
dus și întors, pentru a mai sta
de vorbă cu mine. Îmi dau
seama că această „vorbă” are
preț, cu altă mai multă cu cit
guvernul sovietic a consimțit

să înlesnească întîlnirea nous-
tră, punînd vagonul lui Molot-
ov la dispoziția englezului.

— Am venit să-ți înnoiesc
invitația d-lui Eden³ și a gu-
vernului britanic, îmi spune
Cripps. Ești așteptat la Lon-
dra. Avem încredere în dum-
neata. Ești printre puținii ro-
mâni, în care avem o desă-
vîrșită încredere. Vei putea fi
foarte folositor cauzei fărăi du-
mitale. Socotesc că e o datorie
față de credințele dumitale, pe
care le cunosc și față de viito-
rul fărăi dumitale, ca să pri-
mești invitația noastră. De alt-
fel, adaugă ambasadorul zim-
bind, nici nu te-am fi invitat,
dacă rușii nu s-ar fi temut că
oprindu-te pe dumneata aici,
și trimițindu-te direct cu avio-
nul în Anglia, ar fi dat preț
guvernului român să reînde în
România pe Laurentiev⁴. Așa,
sîntem nevoiți să te lăsăm să
pleci. În Turcia, te așteaptă
Serviciul nostru Secret, care a
primit instrucții în consecință.
Îți va înlesni drumul spre
Londra, unde vei fi invitatul
guvernului britanic.

Cuvintele lui Cripps mă tul-
bură adînc. Îmi dau seama că
sînt așezat în fața unei holi-
dări care va cîntări greu în
viața mea, poate și în istoria
țării. Prezența mea la Londra,
unde guvernul britanic mă in-
vită, în mod oficial și stăruitor,
pentru a treia oară, prin glasul
ambasadorului său, poate fi
favorabilă României, dacă nu
azi, poate într-un viitor apro-
piat. Sînt printre puținii, care
în cazul unei victorii britanice,
victorii în care cred și în care
am crezut întodeauna, va putea
apăra cauza țării. Îmi pare
tobișu cu neputință să părăsesc
misiunea mea, în drum, să nu
mă întorc în țară, să nu fac
ultimul raport celor care sînt
la cîrmă, să nu le spun tot ce
știu, să nu le dau o supremă
înștiințare. Țara intră în
război a pornit, poate, pe o
cale greșită, dar nu am dreptul,
ca român, să slăbesc pozițiile
ei, în clipe atât de critice, prin
defecțiunea mea. Sînt prea în
văzul lumii, ca fost ministru

³ Sir Robert Anthony Eden, lord
de Avon (1897-1977), om politic
conservator, în mai multe rânduri
ministru de externe (1935-1938;
1940-1945; 1951-1955) și prim-
ministru (1955-1957). Vezi Magazin
istoric, nr. 4/1971.

⁴ Șeful misiunii diplomatice sovie-
tice, la București.

¹ Începînd din 27 iunie, Gafencu
și ceilalți membri ai Legației române
din Moscova, se aflau într-un han
din Miciurinsk, în drum spre țară.

² Englezește în text: desigur.

la Moscova, și fost ministru de externe, pentru ca gestul meu să nu aibă cel mai viu răsunet și să nu aibă consecințe dăunătoare pentru războiul în care Antonescu a băgat țara și armata noastră.

Încerc să lămuresc aceste frământări de conștiință lui Cripps. Îl rog: nimeni să nu mă aștepte în Turcia. Vreau să-mi urmez calea pînă la capăt. Vreau să-mi închei misiunea la București, să spun lui Antonescu ce am de spus, să-mi fac datoria pînă la sfîrșit. Vreau, numai decît, să-mi revăd mama. După aceea, voi pleca în Anglia, în Statele Unite, sau într-o țară neutră.

— Nu te vor mai lăsa să pleci! stăruie Cripps. E cel din urmă prilej pe care îl ai de a rămîne liber și de a-ți sluji țara în străindătate.

— Mă voi informa la Constantinopol. Am prieteni acolo, care îmi vor da de veste despre ce se petrece în România. Dacă e primejdie de a fi reținut în România, nu mă voi întoarce și voi pleca direct spre Londra sau Washington.

— Oamenii noștri au instrucții, la Istanbul, să te urce în avion. Prin Egipt și prin Nordul Africii, vei ajunge la Lisabona. Vom lua măsuri ca soția dumitale, care e la Berna, să te întâlnească la Lisabona. De acolo, vei alege calea care-ți convine mai bine.

— Voi hotări, la Constantinopol. Dacă nu mă voi întoarce în țară, voi trimite un raport scris și o scrisoare lui Antonescu, pentru a-i desluși atitudinea mea. Dacă voi judeca mai cuminte să mă întorc la București, voi avea grija, cît mai curînd, să-mi recîstig din nou libertatea. Sub nemți, nu voi rămîne, în nici un caz.

Cripps îmi strînge mîna cu prietenie. Ar fi dorit un răspuns mai categoric, mai afirmativ. Își dă seama însă, cel puțin așa mi se pare, de seriozitatea problemei de conștiință în fața căreia mă aflu.

Îl las în mijlocul cărților sale de filosofie și de poezie, în vagonul-salon al Sovietului Suprem.

Comisarii mei mă iau în primire și mă duc înapoi în lagăr...

[București] 3 august

...Nerînduiala care tulbură mai departe stările de lucruri, stăruie și în gîndire...

Bunul simț popular tresare cînd aude răsunînd aceste vorbe. Și nici o manifestație a acestei propagande nu poate îndăbui întrebarea ce și se pune, la orice colț de stradă: „Ce va fi, după ce se va întîmpla ceea ce trebuie să se întîmple? În ce fel se vor statornici stările, după ce ne vom fi atins țelurile noastre? Cum vom putea salva România reîntregită, în cuprinsul lumii noi?”

Geneva, ianuarie 1942

Am plecat din țară la 15 noiembrie 1941.

De cînd mă întorsesem de la Moscova, aveam gîndul să plec. Doream, după ce-mi îndeplinsesem datoria și după ce-făcusem guvernului covenitele rapoarte, să caut un loc unde să fiu mai folositor decît la București...

M-am grăbit să scot numele meu de pe frontispiciul ziarului Timpul.

...Dacă este totuși un român care să fi păstrat simpatia încredătoare a anglo-saxonilor, — cum mi-a spus-o cu atîta stăruință Cripps, la Micuirinsk — și care să fi avut legături și raporturi dintre cele mai bune cu sovieticii, cum reiese și din cea din urmă întîlnire pe care am avut-o cu Molotov, la trei zile după ce începuse războiul între noi și U.R.S.S., acela sînt eu. Cu atît mai limpede și mai mare este datoria ce mi se impune de a sta deoparte, de a nu mă solidariza întru nimic cu acțiunea politică urmată de guvernul lui Antonescu, de a aștepta clipa și împrejurarea, cînd aș putea, slujindu-mă de legăturile pe care le-am păstrat, să fiu de folos țării.

E motivul hotărîtor care m-a îndemnat să plec din România...

De acum înainte, pot lua un contact folositor cu reprezentanții ai puterilor apasene. Pot informa și cere informații. Rămîn însă neatrînat, la adăpostul neutralității elvețiene, și în afară de convingerile mele, nu slujesc pe nimeni și nu risc să fiu vreodată instrumentul unor interese străine. Stau deoparte, într-o țară unde am crescut, unde am numeroși prieteni, unde pot găsi oricînd

Sir Stafford Cripps, ambasadorul Marii Britanii la Moscova, vechi și bun prieten al lui Grigore Gafencu

un sprijin sufleteșc, o atmosferă caldă de intimitate, ca într-o a doua patrie.

Am lămurit această hotărîre lui Leland Harrison, ministrul Statelor Unite, care a informat numai decît guvernul său și guvernul britanic. Aștept ca contactul să fie stabilit. Îmi dau seama că [în] împrejurările de azi și în urma așezării mele în Elveția, nu voi mai fi obiectul unor avansuri atît de stăruitoare, ca pe vremea lui Cripps. Cred însă că, printr-o atitudine de așteptare, demnă și fără grabă, voi putea atinge scopul pe care îl urmăresc.

Corpul diplomatic, la Berna, mă primește cu multă amabilitate. Sînt poștit la spanioli, la portughezi, la chileni. Legația turcă dă o masă în cinstea mea și a lui Pilet-Golaz, consilier federal elvețian, șeful departamentului politic extern.

Poporul elvețian, liniștit, hotărît și unanim, refuză să se incline în fața „gîndirii” lui Hitler, care a cucerit atît de ușor prostimea de pretutindeni, așa cum refuzau, pe vremuri, strămoșii din cele patru cantoane, să se descopere în fața pălăriei lui Gessler¹, înfiptă pe o prăjină.

Această rezistență, măsurată dar neînfrișcată, împotriva lozincilor totalitare, nu împinge Elveția spre alte extreme.

(Continuare în p. 59)

¹ Guvernatorul austriac în Elveția, în sec. XIV, tirania lui a provocat războiul în urma căreia s-a proclamat independența țării.

AUGUST
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Radar? Ziarul New York Times anunță că în laboratorul corpului de semnalizatori ai armatei americane din Fort Manmouth (New Jersey) s-au descoperit „anumite raze cu care se pot recunoaște vapoare și aeroplane inamice, chiar când acestea se găsesc la peste 50 mii depărtare de coastă. Întreprinderile General Electric construesc în prezent aparate cu care se va perfecționa descoperirea”. (1 august)

● ASTRA dă publicității un concurs pentru executarea monumentului Horea, Cloșca și Crișan la Alba Iulia. Monumentul va fi înalt de 18 m, lucrat din beton câptușit cu piatră de Zlatna și va avea forma unei prisme sau obelisc. Costul monumentului va fi de 600 000 lei. (5 august)

● Școală în satul lui Creangă. În Zorile, D. Almas atrage atenția Ministerului cultelor și Instrucțiunii că sînt 15 ani de cînd în Humulești s-a început construcția unei școli și clădirea, rămasă neterminată, amenință să devină o ruină. (10 august)

● Se împlinesc 100 ani de la inaugurarea Șoselei Kiseleff. Iată un fragment dintr-un document din acea vreme, descrind lucrările de modernizare a fostului drum al Brașovului. „Așa s-a pus drumul Brașovului la îndepărtare după urmele unei șori, drumul s-a lărgit la 40 de stînjini; copaci, ce au căzut în cuprinsul acestei lărgiri, s-au scos din rădăcini, iar din trunchiurile lor s-a făcut nevoie, prin săpături și cioplire, s-au făcut lăviți pentru odihnitul plimbăreților. Șanțuri adînci s-au făcut pe laturile căii, pentru scurgerea apei și a cîmzei de lîngă palatul fostului domn Mavrogheni.

În fața palatului Mavrogheni s-a făcut o înlocuire de flori pentru

Lună de vacanță, august 1935 se derulează cu lentoarea specifică unei veri toride.

Să răsfoim, în continuarea celor publicate în numerele anterioare, noi pagini din cronica vieții bucureștene de acum cinci decenii, așa cum se reflectă ea în paginile marilor cotidiane¹ ale vremii.

Scena politică este și ea calmă, protagoniștii aflîndu-se în vacanță. De la guvernamentali, liberalii lui Dinu Brătianu, vin zvonuri de fuziune pentru la toamnă cu ceilalți liberali din gruparea lui Gheorghe Brătianu („georgiști”). Fuziunea pare a fi soluția viabilă pentru menținerea liberalilor la guvern sau, cum scrie *Zorile* din 7 august, „urmînd a constitui — după părerea taabelor libérale — singura posibilitate pentru menținerea unui organism liberal serios în viața politică a țării”. Același lucru se întîmplă și la opoziția național-tărăniștă, unde Al. Vaida-Voievod² și cei din jurul său fac demersuri pentru revenirea în P.N.Ț. „Vaidiștii au pus o singură condițiune la începerea tratativelor pentru reprimire — scrie același ziar la 8 august — discuțiunile să fie private, în cea mai desăvîrșită discrețiune, spre a nu apărea compromiși în fața opiniei publice, în ipoteza că nu vor putea reveni în partid. Tratatvele merg însă greu, deoarece național-tărăniștii nu admit nici o discuțiune referitoare la program și cer ca fiecare cerere de reprimire să fie separat examinată”.

Național-tărăniștii se pregătesc totodată, pentru campania „de toamnă” contra guvernului liberal. Începutul îl face Virgil Madgearu, șeful organizației de Ilfov a P.N.Ț. Într-o cuvîntare ținută la 25 august, în com. Afumați-Ilfov, el aduce critici liberalilor care, în cei doi ani de guvernare, au provocat tulburări serioase în viața țării: menținerea stării de asediu, a cenzurii, „au mărit deficitul în bugetul statului, au distrus valoarea leului, au scumpit viața”, după cum scrie *Zorile* din 27 august. Dintre înfrînurile politice ale lunii, presa relatează și despre cea a frunțașilor Partidului Național-Democrat, condus de N. Iorga, ținută la 11 august la Vălenii de Munte. În mod deosebit este reținută această precizare, nu lipită de umor, a savantului, referitoare la plecarea sa de la guvern,

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele sau din însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

² La 19 martie 1935 Al. Vaida-Voievod, împreună cu alți cliți. frunțași, au fost excluși din P.N.Ț. pentru inițiativa de a crea organizația Frontul Românesc, cu linie politică contrară programului național-tărăniștilor.

Aglomerare
la intersecția
Ștefan cel Mare
cu Calea Moșilor

în iunie 1932. „Eu nu am fost scos afară de la Palat — reproduce *Universul* din 13 august cuvintele lui Iorga, — nu am fost înlăturat ostil de la guvern. Am scris demisia pentru că nu mi s-au acordat anumite chestiuni de ordin financiar, plecând apoi atât de grăbit, încât nici pe d. Argetoianu nu l-am înștiințat. Dacă d-sa nu venea la mine să mă întrebe, poate și azi tot se mai credea ministru”. C. Argetoianu, în această lună august, se află retras „la țară”. Solicitat de *Adevărul* să răspundă la cîteva întrebări privind chestiunile politice la ordinea zilei, fostul partener de coaliție al lui Iorga în guvernarea din 1931-1932 trimite, la 24 august, următoarea telegramă: „Redactez liniștit la Breasta amintirile mele. Sint în 1917. Peste 18 ani vă voi lămuri cu plăcere asupra evenimentelor din 1935”.

O mare întrunire este organizată la 11 august și în sala „Locomotiva”, de secțiunea Partidului Social-Democrat din Capitală, la care sînt prezenți, pe lângă reprezentanții P.S.D., delegații sindicatelor C.F.R. și ai muncitorilor tipografi. Sînt afirmate obiectivele luptei împotriva fascismului, pentru condiții de viață și muncă echitabile. Vorbitorii afirmă necesitatea luptei comune a muncitorimii. „Vedem că mizeria și lipsa de lucru sînt generale — arată un vorbitor, după cum consemnează *Dimineața* din 13 august. Scumpetea vine să agraveze și mai mult durerile maselor populare. Așa fiind, numai însăși schimbarea societății, prin prefacerea ei în socialistă, poate constitui o soluție integrală”.

Este subliniată, totodată, necesitatea constituirii muncitorimii în front comun de luptă împotriva oricăror amenințări de dreapta. La inițiativa comunistilor, muncitorimea din Capitală, cit și din alte orașe, protestează împotriva regimului la care sînt supuși deținuții politici de la Doftana și din alte închisori. Astfel, la 27 august, *Adevărul* relatează că „peste 300 muncitori din toate ramurile de muncă din orașul și județul Constanța, sesizări de relațiile unor ziare cu privire la regimul de barbarie și teroare la care sînt supuși deținuții politici din închisori, au depus un protest vehement împotriva acestei lipse de umanitate”.

Ei cer deschiderea unei anchete la Doftana și pedepsirea celor vinovați, „ca un exemplu pentru conducerea celorlalte închisori din țară, unde deținuții politici sînt tratați mai rău ca în evul mediu”.

Ziarele democratice ale vremii consemnează, de asemenea, acțiunile de protest ale intelectualilor progresiști împotriva suprimării de către autorități a unor publicații militante, unele editate de P.C.R. Astfel, este publicat în *Adevărul*, *Zorile*, *Facla* etc. un protest sem-

Cronică măruntă

Infrumusețare, un alt rond de peste 300 stîljeni asemenea s-a mai făcut, dar acesta în lipsa de flori, cu iarba s-a sădit. Pămîntul șoselei a fost bătut cu nisip și moloz strins de pe casele ce s-au dărmat. Drumul astfel orînduit a fost făcut pînă în apa Colentina.

Atît plimbărețul pe jos cit și cei din caleșci, fără cruțare de rang, vor fi aspru pedepsiți, rupători de crăci sau de alte infrumusețări ale acestui loc”.

● Istoria primului Joben, relatată de *Dimineața*: „Un negustor din Londra, anume Heterington, a fost primul care a avut îndrăzneala să lanseze moda Jobenului. A apărut în centru, în ziua de 15 ianuarie 1797, cu părăria aceasta înaltă, de mătase, pe cap. Apariția neașteptată a stîrnit senzația, lumea s-a strîns ca la panoramă, și în cele din urmă Heterington a fost arestat”. A fost dus la poliție, de unde a fost eliberat — fără Joben — abia după ce a depus o considerabilă sumă drept cauțiune. (11 august)

● Ion Conea, care s-a specializat în cercetarea trecutului îndepărtat al românilor, autorul care a dat un studiu interesant asupra Țării Lovistei, a seos de curînd un nou studiu, în care cercetează îndeaproape așezarea Basarabilor în Argeș. D-sa se ocupă de originea lor etnică și teritorială, aducînd interesante contribuții la cunoașterea acestor familii domnitoare, care a pus bazele primelor așezăminte sociale românești. (13 august)

● Cum stăm eu televiziunea? se întreabă *Universul*. „Realizarea pe care istoria o va însemna drept cea mai mare minune tehnică a secolului nostru se zbate încă în conflictul adolescenței: prăpastia dintre a voi și a putea. Tehnicienii laboratoarelor de televiziune vor

AUGUST
1935

ROMANA

Cursuri
de
artă plastică
la așezămintul
cultural
„Nicolae Iorga”
din Valenii
de Munte

Caznoul,
plaja și
marea
la Mamaia

Cronică mărunță

să prezinte opera lor în timpul cel mai scurt, în condiții optime de reușită și cu prețul cel mai scăzut cu putință. E tocmai ce nu se poate. Anglia se pare că a învins criza aceasta. La expoziția de radio de la Olympia, deschisă zilele acestea, diferiți constructori prezintă cele dintîi televizoare populare”. (14 august)

● S.U.A. serbează zilele acestei un jubileu original: o sută de ani de la transportarea unei cantități de gheață naturală din America de Nord în India. (Gheața artificială s-a fabricat în cantități industriale abia în 1870.) A fost primul transport de gheață pe o distanță atît de mare. (18 august)

● Profesorul Parhon s-a înalpat în țară, venind de la Londra, unde a luat parte la al treilea congres internațional de neurologie. D. Parhon a fost obiectul unei calde manifestațiuni de simpatie, relevată de toată presa străină. Ca semn de mare cinste, profesorul român a prezidat una din cele mai importante ședințe ale congresului. (19 august)

● Cu un tren special au sosit ieri în Capitală venind de la Constanța 600 excursioniști sud-americani. Excursioniștii vor pleca pe Valea Prahovei, după care se vor întoarce la Constanța spre a-și continua călătoria cu vaporul. (22 august)

● Comitetul Internațional al Istoriilor de artă a ales în ultima ședință ca membru pentru România, în locul decedatului Gh. Baly, pe profesorul Al. Tzigran-Samureac, directorul Muzeului de artă națională din București.

● Colecția „Apollo”, de sub conducerea d-lui Al. Busuioceanu, în care au apărut pînă acum excelente monografiile artistice

nat de mai mulți scriitori și ziaristi împotriva interzicerii apariției publicațiilor antifasciste *Raza*, *Critica actualității*, *Tineretul*, *Tărîna*, ș.a. Printre semnatari: N.D. Cocea, P. Constantinescu-Iași, N. Bagdasar, Sc. Callimachi, Zaharia Stancu, F. Brunea-Fox, Al. Sahia, At. Joja, O. Livezeanu, D. Almaș, Șt. Roll.

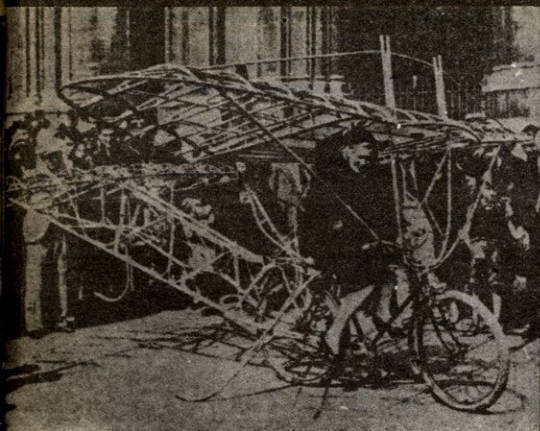
In august 1935 se împlinesc 40 ani de la moartea lui Friedrich Engels. *Cuvîntul liber* din 10 august consacră un grupaj de articole întemeietorului, alături de Marx, al filozofiei materialist-dialectice. „Personalitatea acestor doi dialecticieni — scrie Gheorghe Dinu — a putut răsturna în momentul apariției ei toată concepția cosmică falsă asupra universului uman și general și să întronizeze una nouă cu o forță de expresie, cu un edificiu nou filozofic ce se verifică zi de zi, clipă de clipă. O filozofie care instituia pe lîngă cunoașterea umană un nou orizont ce va trebui — de la ei — să scoată din preistorie viața omenirii și să o situeze pe o linie nouă a evoluției ei”.

În același număr, Petre Pandrea tipărește prima parte a introducerii la studiul său *Engels în istoria doctrinei economice*. Mai sînt reunite în acest număr al revistei articole privind gîndirea lui Engels despre *Problema sărăciească*, *Filozofia și știința*, *Statul și familia*.

În *Cuvîntul liber*, tot din 10 august, Mircea Grigorescu conturează personalitatea lui Jean Jaurès, la 21 ani de la asasinarea gînditorului și militantului socialist francez: „Problema capitală pentru noi în opera și munca titanică a lui Jaurès [este] efortul permanent pus în serviciu pentru cauza păcii. Nimic nu-și poate justifica mai bine actualitatea astăzi decît înverșunarea lui Jaurès în dorința de a evita lumii catastrofa în care s-a aruncat imediat, războiul!”

Presa bucureșteană îl evocă pe C.G. Costa-Foru, stins din viață la 15 august 1935, în vîrstă de 79 ani. Avocat și ziarist democrat, Costa-Foru a înființat mai multe organizații și asociații democratice, de luptă împotriva nedreptăților. Astfel, în 1923, a întemeiat Liga drepturilor omului. În 1928, sub îndrumarea P.C.R., a constituit Comitetul central de inițiativă pentru acordarea amnistiei generale, din care mai făceau parte C.I. Parhon, Gala Galaction, Șt. Voitec, P. Constantinescu-Iași, Șt. Nițulescu, dr. L. Ghelerter, C. Titel-Petrescu. În vara anului 1935 a primit președinția Blocului pentru apărarea libertăților democratice, organizație condusă de P.C.R.

Ziarul citat publică și o serie de spicuiri din opera lui C.G. Costa-Foru. Iată ce scria acesta la 9 martie 1916, referindu-se la unirea românilor: „Unirea noastră cu Ardealul înseamnă pentru noi triumful asigurat al ideii democratice, adică condiția esențială pentru

Oare
va zbura!

Primul
vagon
de dormit,
executat
în S.U.A.
de maestrul
timpilar
Mr. Pullman
la mijlocul
veacului trecut

repedea noastră dezvoltare în toate direcțiile, îmbunătățirea stării materiale a întregului nostru popor și înălțarea atât de necesară a nivelului nostru moral”.

Amplul reportaj *Cluj — metropola Ardealului*, publicat de Miron R. Paraschivescu, în *Cuvîntul liber* din 24 august, înfățișează cititorului de acum cinci decenii și activitatea Frontului Studențesc Democrat (președinte Gogu Rădulescu), organizație antifascistă de masă creată și îndrumată din mai 1935 de Partidul Comunist Român. Desfășurîndu-și activitatea în principalele centre universitare ale țării, Frontul Studențesc Democrat era prezent și la Cluj. „Elementul cel mai viu și tînăr” al orașului îl formează studenții, în număr de cca. 7 000. Este relevantă lupta tinerilor intelectuali cu „fascismul Gărzii de fier și al diversilor ratați politici” și faptul că acești tineri „s-au ridicat într-un bloc și au realizat frontul democratic studențesc, opunîndu-l gărzilor colorate după cămașe”. Frontul de luptă al studențimii democratice „înglobează elita studențimii, în sensul adevărat al cuvîntului; adică elementele studioase, de ordine, la care s-au adăugat și cîteva din personalitățile corpului profesoral. Conduși de conștiința de clasă, a'minerii lor sociale — continuă Miron Radu Paraschivescu — studenții opun tentativelor de corupție politicianistă un veto categoric”.

La Bruxelles se desfășoară lucrările Conferinței interparlamentare la care participă și o delegație română, condusă de N.N. Săveanu, președintele Camerii și din care fac parte, între alții, Vespasian V. Pella, Mircea Djuvara, alți deputați și senatori. S-au discutat — după cum consemnează ziarul *Zorile* din 3 august — probleme privind neutralitatea, controlul fabricării și comerțului cu arme, statutul minorităților etc. La propunerea delegației române este „preconizat un sistem de înțelegi regionale pentru consolidarea economică și dezvoltarea legăturilor comerciale ale diverselor state”.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

despre Tătărașcu, Aman, Andreescu, Iser, Petrașcu, Han va lansa la toamnă patru noi volume: *Medrea*, de T. Vianu, *Preziosi* (pictorul care a lăsat acele frumoase stampe despre București) de Al. Busuioceanu, *Palladi* de Stefan Neftescu, *Artă preistorică la români* de Vladimir Dumitrescu. (24 august)

● Noi manuale pentru cursurile secundare în Editura „Adevărul”: *Limba română* de Al. Rosetti, profesor universitar, Ioan Crețu, profesor Liceul „Lazăr” din București, J. Byck, profesor Liceul din Cimpina; *Limba latină și Limba elenă*, de C. Balmus, conferențiar, Universitatea din Iași și Alexandru Graur, profesor, Liceul „Lazăr” din București; *Istorie*, de S. Lambrino, profesor, Universitatea București, Virgil Arbore, profesor, Liceul „Unirea” din Focșani, Gh. Lazăr, profesor, Seminarul pedagogic universitar. Un manual de istorie veche publică prof. univ. Andrei Ojetea, în Editura „Gugutarea”. (24 august)

● La toamnă anunță Adevărul, vor apărea, din inițiativa d-lui Al. Rosetti, directorul Editurii Fundației pentru literatură și artă, edițiile critice definitive ale scriitorilor reprezentativi în viață, ediții ce vor fi întocmite de înșiși acești scriitori. Inițiativa d-lui Rosetti va contribui la completarea unei laturi cu totul noi și care va ajuta istoria literaturii noastre villoare cu un material a cărui veridicitate nu va mai putea fi pusă la îndoială de nimeni. (26 august)

● Sîmbătă 31 august, cercul cultural al sindicatului C.F.R. Grivița va da un festival artistic. Se va juca piesa *Domnișoara Nastasia* de G.M. Zamfirescu. Fondurile bănești se vor întrebunța pentru cumpărarea de cărți la biblioteca sindicatului. (30 august)

RASPUNSURI LA INTREBARI

Moscova, 19-30 octombrie 1943.

Conferința miniștrilor afacerilor externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii (VII)

Încheiem în acest număr prezentarea Conferinței de la Moscova. Sînt publicate relatări privind ultima ședință a conferinței, dineul de încheiere de la Kremlin și unele aprecieri cu privire la rezultatele și semnificația Conferinței.

Sedința a douăsprezecea (ultima ședință)

30 octombrie
(orele 16.15-19.00)

Molotov. Permiteți-mi să deschid lucrările ședinței.

Ne-au rămas de analizat următoarele aspecte: toate rapoartele comisiei de redactare referitoare la proiectele de hotărîre ale conferinței, precum și raportul comisiei Litvinov, Strong și Dunn, referitoare la comunicatul conferinței. Aș ruga apoi să facem un schimb de păreri cu privire la protocolul despre scurtarea duratei războiului, iar în continuare să convenim asupra semnării declarației celor patru state cu privire la problema securității generale, asupra semnării documentelor care vor fi date publicității și asupra datei publicării. Avem o comisie în problema Iranului pe care, de asemenea, trebuie s-o ascultăm.

Eden. Chiar, practic, ce s-a întimplat cu aceasta? (problema Iranului). Eu am uitat de ea

Molotov. O rugăm să raporteze. De la noi ea nu va afla secrete. Dar poate e mai bine să vorbim despre Iran imediat după raportul comisiei de redactare.

Hull. Eu nu am văzut încă materialele despre Iran.

Molotov. Atunci putem amîna chestiunea.

Eden. Am putea analiza această problemă la terminarea ședinței. Pînă atunci, comisia va pregăti totul.

Molotov. Mă rog, am putea analiza problema în finalul ședinței.

Eden. Înainte de a trece la activitatea comisiei de redactare, aș dori să declar că am primit copiile documentelor chiar înaintea acestei ședințe și le-am văzut în fugă. Ele lasă o impresie excelentă și, probabil, vor provoca o impresie deprămintă asupra lui Hitler.

Molotov. Asta sper și eu.

Au fost adoptate apoi, succesiv, documentele conferinței.

La ora 6.30 p.m., cei trei miniștri și ambasadorul chinez la Moscova au semnat Declarația celor patru puteri cu privire la securitatea generală.

Au fost semnate apoi protocolul secret de importanță deosebită și protocolul secret al conferinței.

După ceremoniile de semnare, s-a examinat raportul Comisiei pentru Iran. Întrucît comisia nu s-a putut pune de acord cu privire la oportunitatea publicării unei declarații cu privire la relațiile cu Iranul, s-a convenit continuarea discuțiilor la Teheran între reprezentanții diplomației al celor trei puteri, consultînd și guvernul Iranului¹.

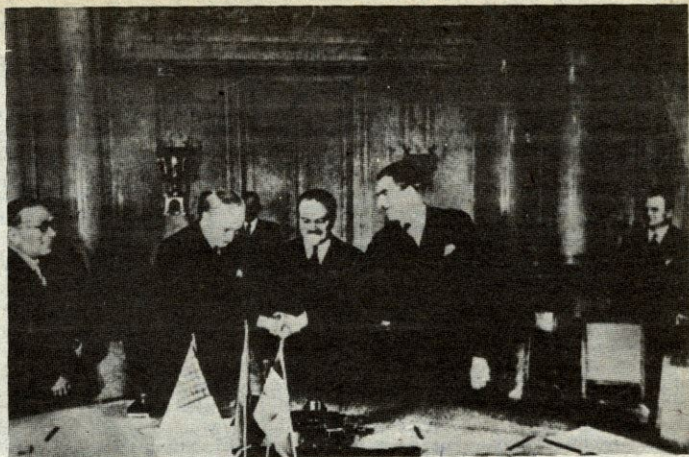
În protocolul secret al conferinței, se menționează, totodată, că schimbul de păreri a relevat că nu există deosebiri fundamentale între politicile celor trei puteri față de Iran.

S-au convenit măsurile pentru informarea presei, în așa fel încît să se evite preluarea de către propaganda germană a unor informații transmise prin radio, care să fie apoi retransmise de aceasta, într-o formă denaturată, înainte ca versiunea oficială să poată fi difuzată în toată lumea. Ordinea de zi este epuizată.

Toate problemele au fost examinate, cu o singură excepție: punctul 1 b, politica comună față de mișcarea de rezistență din Iugoslavia, care a fost propus de Marea Britanie

¹ La Conferința de la Teheran se va realiza un acord în această direcție.

30 octombrie 1943:
la ora 6.30 p.m.,
cei trei miniștri
și ambasadorul chinez
la Moscova semnează
Declarația celor patru puteri
cu privire la
securitatea generală

și scos de pe ordinea de zi, tot la propunerea delegației britanice¹.

¹ Problema a fost discutată bilateral, într-o convorbire Eden-Molotov, la 30 octombrie. Eden l-a întrebat pe Molotov dacă „partea sovietică ar fi dispusă să facă partizanilor (conduși de I.B. Tito) o aluzie în sensul că noi nu dorim ca Mihailovici și partizanii să lupte unii împotriva altora”. El, Eden, va pune în vedere guvernului Iugoslaviei în exil că dacă Mihailovici, care era membru al acestui guvern, nu va participa activ la lupta împotriva nemților, guvernul britanic își va reconsidera atitudinea.

Molotov a răspuns că Mihailovici îi sprijină pe ocupanți, că personalitatea acestuia este mult umflată.

În încheiere, secretarul de stat Hull și secretarul de stat pentru afaceri externe Eden au exprimat mulțumiri delegației sovietice pentru spiritul de

Uniunea Sovietică nu are însă informații precise cu privire la situația din Iugoslavia și ar dori să trimită o misiune la partizani, acolo unde se află și misiunea engleză. Molotov a solicitat sprijinul britanic pentru o bază în Africa, în vederea asigurării legăturii cu misiunea din Iugoslavia. Eden a răspuns afirmativ, dar a spus că ar fi bine ca U.R.S.S. să trimită o misiune și pe lângă Mihailovici. Molotov, repetând aprecierile sale despre Mihailovici, a spus că este greu să se la o hotărâre fără a cunoaște situația la fața locului.

cooperare care a contribuit la succesul conferinței, pentru atenție și ospitalitate. Comisarul poporului pentru afaceri externe, Molotov, a mulțumit lui Hull și Eden, delegațiilor americane și britanice, pentru spiritul desăvârșit de cooperare, precum și tuturor participanților pentru munea prietenească comună.

Documentele americane înregistrează propunerea lui Eden ca la viitoarele întâlniri ale miniștrilor de externe, V.M. Molotov să fie ales președinte permanent.

Epilog

În editorialul său din 2 noiembrie 1943, Pravda scria:

„Conferința de la Moscova s-a terminat. Ea a demonstrat întărirea continuă a alianței de luptă anglo-sovieto-americane, îndreptată spre înfrângerea cit mai grabnică a Germaniei hitleriste și a aliaților ei din Europa, spre asigurarea unei păci lungi și trainice și a securității generale, după sfârșitul victorios al acestui război...”

Latura importantă a conferinței de la Moscova constă în aceea că ea a dat pentru prima dată posibilitatea de a se ajunge la hotărâri comune de fond ale celor trei state aliate conducătoare.”

Prezentînd în fața Congresului S.U.A. rezultatele conferinței (singurul caz cunoscut în istoria recentă cînd un secretar de stat a vorbit în fața unei reuniuni comune oficiale a ambelor camere ale Congresului), Hull a spus că „de o importanță supremă este faptul că la conferință întregul spirit al cooperării internaționale,

acum și după război, a fost revitalizat și i s-a dat o expresie practică”.

La sfîrșitul conferinței, într-o telegramă către primul ministru Churchill, Eden arăta că reprezentanții sovietici au dorit sincer ca raporturile cu Marea Britanie și Statele Unite să fie stabilite pe baza unei prietenii permanente și că „au făcut tot posibilul să vină în întîmpinarea vederilor britanice și americane, în numeroase probleme”.

Ambasadorul britanic la Moscova, Sir A. Clark Kerr, atribuia succesul întîlnirii faptului că „rușii au avut sentimentul că au fost admiși, fără restricții și în condiții de deplină egalitate, în consiliile anglo-americane din care, așa cum vedeau ei lucrurile, fuseseră pînă atunci excluși într-o mare măsură”.

Anunțîndu-și, în sfîrșit, acordul pentru Teheran, ca loc de întîlnire la nivel înalt, Roosevelt îi scria lui Stalin la 8 noiembrie 1943: „Așa cum v-am spus, consider că fiind de importanță vitală ca dv., dl. Churchill și cu mine să ne

Dineu la Kremlin

„În seara zilei de 30 octombrie — scrie V.M. Berejkov în lucrarea Pagini de istorie diplomatică — în salonul Ekaterinsk din Kremlin, I.V. Stalin a oferit un dineu cu ocazia încheierii lucrărilor Conferinței de la Moscova a celor trei miniștri ai afacerilor externe. Luau parte foarte mulți oaspeți. Printre invitați se aflau participanții la convorbiri, membri ai Biroului politic al C.C. al P.C.U.S. și ai Comitetului de stat al apărării, miniștri, comandanți militari. În salon se aflau mese decorate cu garoafe roșii, tacămuri de argint și porțelanuri strălucitoare. Pe mese tronau o mulțime de gustări, sticle cu vin și fel de fel de alte băuturi. Generalul Ignatșev, care conducea ceremonia recepțiilor, plăcuse un meniu deosebit de rafinat. Așezate lângă fiecare tacim, listele de bucate, de culoare crem, cu stema de stat a Uniunii Sovietice imprimată pe ele, cuprindeau denumiri de mâncăruri ale bucătăriilor rusească, franțuzească și caucaziană.

Toată lumea prezentă era într-o stare de spirit excelentă. Tutorul le era clară deja întorsura luată de război în favoarea coaliției antihitleriste.

Abia ne așezasem, când Stalin s-a ridicat cu un păhărel în mână.

Atent la gestul lui, Molotov a lovit cu cuțitul în sticla din fața sa, solicitând atenția tuturor. Pe atunci nu erau microfoane pe masă. Stalin nu vorbea tare. În salon s-a făcut imediat liniște. O asemenea liniște, încât fiecare cuvânt al său se auzea și din cel mai îndepărtat colț.

I.V. Stalin i-a felicitat pe participanții la conferință pentru încheierea cu succes a lucrărilor ei. El și-a exprimat încrederea că hotărârile luate vor contribui la scurtarea războiului împotriva Germaniei hitleriste și a sateliților ei din Europa.

— De azi — a continuat el — cooperarea între cele trei mari puteri va fi mai strinsă, atmosfera de încredere în care s-au desfășurat lucrările conferinței va însoți și în continuare pașii comuni ai coaliției antihitleriste pentru victoria asupra dușmanului comun. În ceea ce privește Uniunea Sovietică, pot să vă încredințez că ea își va îndeplini cinstite obligațiile. Pentru victoria noastră, prieteni!

Stalin a înălțat păhărelul, a aruncat o privire veselă tuturor celor prezenți, a ciocnit cu Hull, a înclinat prietenos din cap spre Eden. Toți s-au ridicat în picioare, aderind la toastul rostit.

După Stalin a luat cuvântul Cordell Hull. El a transmis tu-

turor celor prezenți salutul președintelui Roosevelt și i-a încredințat că guvernul său va face tot posibilul pentru a îndeplini cu succes hotărârile asupra cărora s-a convenit la conferință. În încheiere, și el și-a exprimat încrederea că, prin eforturile comune ale popoarelor unite, dușmanul va fi înfrânt. Au urmat Anthony Eden, Molotov, ambasadorii Harriman și Kerr, conducătorii misiunilor militare engleză și americană.

La un moment dat, Stalin s-a înclinat spre mine, în spatele lui Hull, și mi-a făcut semn cu degetul. M-am apropiat și el, abia auzit, mi-a spus:

— Ascultă-mă cu atenție. Tra-dui-lui Hull cuvânt cu cuvânt următoarele: Guvernul sovietic a analizat problema situației din Orientul îndepărtat și a luat hotărârea ca imediat după terminarea războiului din Europa, după ce Aliații vor zdrobi Germania hitleristă, să pornească împotriva Japoniei. Hull s-a transmis acest lucru președintelui Roosevelt ca fiind poziția noastră oficială. Dar, deocamdată, noi dorim să păstrăm secretul. Chiar și dumneata să vorbești încet, să nu audă nimeni. Ai înțeles?

— Am înțeles, tovarășe Stalin — am răspuns în șoaptă.

În timp ce eu traduceam cu-

întîlnim. Excelenta stare de spirit care s-a creat în prezent o cere, chiar dacă ar fi ca întîlnirea să dureze numai două zile“. Starea de spirit excelentă la care se referă Roosevelt, serie Harriman, era produsul conferinței miniștrilor de externe de la Moscova.

Conferința de la Moscova a constituit o pre-gătire temeinică a primei întîlniri a șefilor de state și guverne ale celor trei mari puteri ale coaliției antihitleriste, care a avut loc la Teheran, în noiembrie 1943, și unde s-a stabilit ferm acordul privind deschiderea celui de-al doilea front.

De asemenea, conferința a adoptat declarația asupra securității generale și creării unei organizații internaționale pentru asigurarea păcii și securității în lumea postbelică. Declarația întărea angajamentele anterioare de a purta împreună războiul și, pentru prima oară, se aproba în comun formula „capitalării necondiționate“. Totodată, pentru prima oară, s-a convenit, pe o bază tripartită, cum să se procedeze în cazul „tatonărilor de pace“. În felul acesta, Conferința de la Moscova s-a înscris ca

o contribuție importantă la cimentarea coaliției antihitleriste.

Multe dintre așteptările născute după Conferința de la Moscova, ca și după celelalte întîlniri la nivel înalt din timpul și din perioada imediat următoare victoriei asupra hitlerismului, nu s-au realizat în timp, așa cum se sperase și se proclamase atunci. Perspectiva istorică ne îngăduie să evaluăm mai realist și mai sobru aceste conferințe, să înțelegem că, în definitiv, ele nu puteau depăși prin simple declarații, oricât de bine intenționate, contradicțiile unui sistem internațional, caracterizat prin profunde inegalități și în care forța și, mai ales, recurgerea la forță, politica puterii constituiau un element structural.

Dar chiar și în această perspectivă, Conferința de la Moscova rămîne un moment semnificativ atît prin rezultatele ei concrete, cît și prin învățămintele ei, actuale și azi.

Participanții la Conferința de la Moscova au avut o înțelegere clară a priorităților, a pericolelor comune care amenințau țările lor, a intereselor comune care le unesc, în ciuda

vintele lui Stalin, străduindu-mă să le redau cât mai exact în limba engleză, Stalin îl privea pe Hull și din când în când confirma, dînd din cap.

Se observă că Hull era profund emoționat de ceea ce auzea. Americanii așteptau de mult acest moment. Acum guvernul S.U.A. primea de la șeful guvernului sovietic comunicarea oficială asupra unei probleme atât de importante pentru Washington, desigur, într-un mod strict confidențial.

O lună mai târziu, Stalin a anunțat acest lucru în prezența unui auditoriu mai larg, la Conferința de la Teheran, în timpul întâlnirii dintre conducătorii celor trei mari puteri. Apoi, a repetat obligația luată, la Conferința de la Ialta, din februarie 1945. Dar la dîneul de la Kremlin, din 30 octombrie 1943, s-a vorbit pentru prima dată despre hotărîrea părții sovietice de a intra în război împotriva Japoniei, după obținerea victoriei asupra Germaniei. Această veste l-a transfigurat, pur și simplu, pe Hull.

Auzind declarația lui Stalin la dîneul din salonul Ekaterininsk din Kremlin, Hull și-a stăpînit cu greu tulburarea. Fața sa slabă, de culoarea pergamentului, s-a acoperit cu pete roz, mături, aprofunde sale emoții.

— Transmiteți-l marelui Stalin, — a spus el adresîndu-mi-se și coborînd vocea — că guvernul

S.U.A. îi este sincer recunoscător pentru această veste. Personal, acord o înaltă apreciere încrederei ce mi s-a acordat și rog să fiți convingi că vom păstra cel mai strict secret asupra acestor importante hotărîri. Se înțelege că o voi transmite imediat președintelui Roosevelt... Poporul american își va aminti întotdeauna cu recunoștință că Uniunea Sovietică a fost gata să-l ajute în dificila luptă. Recunoștința noastră față de promptitudinea guvernului sovietic este deosebită, cunoscînd bine ce eforturi depune armata roșie, pentru victoria Alianților în Europa. Încă o dată vă mulțumesc, mareașale Stalin, și prin dumneavoastră tuturor colegilor dumneavoastră...

Drept răspuns Stalin a dat din cap, dar nu a spus nimic...

Dîneul se prelungea. I.V. Stalin a toastat pentru conducătorii militari, pentru cei din Marele Stat Major, pentru diferitele genuri de armă. De fiecare dată, rostind un scurt discurs, el pleca de la masă și se îndrepta către mareașalul ori generalul pe care-l amintise, ciocnea cu acesta, ținînd pîhărelul în mîna dreaptă, iar stînga o pune pe umărul celui în cinstea căruia toastase. Uneori, în drum, înțiriza lîngă oaspeții englezi sau americani și-i saluta. Urmîndu-l, eu traduceam scurtele dialoguri care se înfiripau.

Relatînd pe scurt cele comuni-

cate de Stalin, Hull scrie în memoriile sale:

„După ce m-am întors la ambasadă, am trimis președintelui două mesaje. Informația pe care Stalin mi-a dat-o cu privire la decizia sa referitoare la Japonia am considerat-o atât de secretă, încît am transmis-o jumătate prin cifrul marinei militare și jumătate prin cifrul armatei de uscat. Considerînd că Ministerul de externe britanic era mai înclinat să divulge informații importante decît consideram eu cîteodată că este înțelept, am lăsat în seama președintelui problema transmiterii informației numai pentru Churchill.

În ceea ce privește proiectata întîlnire Roosevelt-Stalin-Churchill, am informat pe președinte că Stalin a acționat și a vorbit, în mod vădit, sută la sută în favoarea noli tendințe în direcția cooperării internaționale în toate sensurile proclamate de Declarația celor patru state — dar, în același timp, el este în momentul de față neînduplecat cu privire la participarea sa la o întîlnire cu președintele și primul ministru în altă parte în afară de Teheran. Deoarece impasul între președinte și Stalin continua, am căutat să influențez gîndirea domnului Roosevelt într-un sens mai favorabil Teheranului, deoarece am devenit convins că Stalin nu va merge la Basra. La timpul potrivit, președintele a fost de acord”.

oricăror deosebiri, divergențe și ciocniri de interese.

Se spune că, în timpul războiului, coaliția antihitleristă a fost posibilă și eficientă pentru că amplasarea primejdiilor la adresa independenței popoarelor și civilizației umane era limpede și nu se preta nici unui echivoc. Chiar dacă hitlerismul a fost cu desăvîrșire învins acum 40 ani iar blocul statelor fasciste nimicît prin victoria coaliției Națiunilor Unite în cel de-al doilea război mondial, primejdiile de altă natură care amenință astăzi civilizația umană, toate popoarele și fiecare popor, sînt oare mai mici? Primejdia principală căreia omenirea trebuie să-i facă față azi — cursa înarmărilor, în primul rînd a celor nucleare — era evocată de un fost diplomat american, George Ball: „Deschizînd cutia secretelor atomului, omul nu a dezlănțuit răul, ci numai a dobîndit posibilitatea de a-l declanșa. Aceasta l-a lăsat cu povara apăsătoare a unei alegeri libere — puterea de a decide dacă să arunce sau nu lumea în aer. Astfel destinul

pămîntului continuă să depîndă de răspunsul care nu a fost încă dat la o întrebare de dimensiuni potențiale tragice: Sînt oamenii, bărbați și femei, suficient de maturi, din punct de vedere psihologic și instituțional, să ia această decizie în mod rațional? Sau istoria va dovedi că Homo sapiens este un monstru biologic, cu facultățile științifice suprad dezvoltate în mod grotesc, în raport cu evoluția sa politică și morală?”

Răspunsul pozitiv definitiv la această întrebare nu a fost încă dat și nu poate fi dat decît de toate statele și popoarele, acționînd împreună strîns unite. Acest lucru este pe deplin posibil dacă oamenii de stat de pretutindeni vor manifesta înțelegere și responsabilitate pentru soarta omenirii și dacă popoarele vor ști să pună în valoare întreaga lor experiență, inclusiv a celei din anii făuririi victoriei în cel de-al doilea război mondial.

Subliniînd actualitatea învățămintelor luptei comune împotriva ciumii brune, președintele Nicolae Ceaușescu spune: „Victoria epocală

O CELEBRĂ COLECȚIE NUMISMATICĂ

La 14 aprilie 1984, în capitala Franței a avut loc un important eveniment în lumea numismaților: vânzarea, la licitație, a colecției de monede și medalii antice aparținând contesei de Béhague (1870-1939). Pentru omul zilelor noastre, numele menționat nu are o rezonanță deosebită, dar în primele decenii ale veacului era binecunoscut în Paris: palatul contesei din Rue Saint Dominique, fiind unul din cele mai frecventate, în care puteau fi întâlniți literați, oameni de artă, diplomați. „Casa sa, din strada Saint Dominique — scria reputatul numismat și critic de artă Jean Babelon, fost conservator-șef al Cabinetului de medalii — și-o amintesc numeroși săi amici: sala de muzică bizantină, grădina — unde un perete întreg de oglinzi prelungea cadența —, vestibulul palatului dominat de statuia ecvestră a unui «Condotier», cărțile prețioase în legăturile lor aurite, sufrageria palatului unde trona un «Boucher», micul salon de repaos ornat cu vitrine

pline de antichități egiptene; întregul Paris își amintește de aceste colecții fermecătoare...”.

Octave de Béhague, tatăl contesei (1827-1879), fusese unul dintre bibliofilii și iconofilii cei mai renumiți ai epocii sale. El adunase o valoroasă colecție de peste 3 000 stampe, diverse piese istorice, portrete și cărți rare. Prezentarea publică a colecției, petrecută în anul 1877, a stîrnit o adevărată senzație în lumea artistică franceză. Fiica sa i-a urmat exemplul. Împreună cu nepotul ei, Hubert, marchiz de Ganay, a culegerat multe țări ale lumii, adunînd piese de mare valoare: ivorii bizantine, monede grecești antice, bijuterii „barbare”. Valoarea acestor obiecte este ilustrată grăitor de prețurile la care s-au vîndut cîteva dintre numeroasele monede grecești sau traco-macedonene. Numai una dintre ele, de pildă, o decadrăhmă emisă de Atena în epoca Maratonului (490 î.e.n.) a atins, la licitație, impresionanta sumă de 450 000 franci.

Contesa de Béhague a fost și o constantă prietenă a României: printre caspeții ei se numărau adesea Nicolae Titulescu, Ana de Noailles, Elena Văcărescu ș.a. De altfel, amintirea acestor legături dăinuie și azi. În fostul palat din rue Saint Dominique — astăzi Ambasada Republicii Socialiste România — poți admira, odată cu originala concepție arhitecturală a construcției, și cîteva din piesele de artă care au făcut faimă colecției. Poți admira, de asemenea, celebra bibliotecă, sistematizată odinioară de poetul Paul Valéry, bibliotecă în care a lucrat și Nicolae Titulescu. La parter se află, o statuie de marmură reprezentînd pe Ganymede și splendide tapiserii pe pereți. În parcul palatului, alte antichități: un faun de bronz și două „capete duble”: Dionysos și Ariana, care străjuiesc, de-o parte și de alta, o Afrodită, la picioarele căreia se află o fințină arteziană.

Dr. Gabriel ILIESCU

asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a demonstrat încă o dată, la scara celei mai ample înclăștrări din cîte a cunoscut istoria, forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărîtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale, îl au masele populare, milioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricît de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii, oricît de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfrînge voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotări singure soarta”.

Aceste învățăminte sînt extrem de presante în etapa actuală a vieții internaționale. Cu spiritul de înaltă responsabilitate pentru apărarea dreptului fundamental al oamenilor și popoarelor la pace, la viață, pe care-l dovedește în întreaga activitate internațională a României socialiste, președintele Nicolae Ceaușescu definea urgența istorică a momentului de

față: „În situația actuală, nu există nici o altă alternativă decît aceea a înlăturării cu desăvîrșire a războiului, a promovării unei politici de pace și colaborare! Între politica de înarmare și război și politica de pace și colaborare nu există — și nu poate exista — o cale de mijloc! Toți cei care se pronunță împotriva războiului și pentru pace trebuie să acționeze într-o deplină unitate, pentru a răspunde năzuințelor popoarelor lor, ale întregii omeniri! Nimeni nu poate să rămînă în afară, în așteptare! A nu lua poziție hotărîtă împotriva înarmărilor înseamnă, de fapt, a sprijini fără să vrei cursa înarmărilor, politica de război! Considerăm, mai mult ca oricînd, că toate guvernele, toți șefii de state, toate forțele politice trebuie să acționeze — pînă nu este prea tîrziu — pentru a salva omenirea de la catastrofa nucleară!”

Prezentare științifică
Corneliu BOGDAN
Traducerea documentelor
Sergiu CELAC

bind: „Oh, numai jumătate din ei”.

Călătorind cu trenul, Albert Einstein (1879-1955) s-a hotărât să cineze în vagonul-restaurant. Așezându-se la o masă, marele fizician a vrut să consulte meniul, dar și-a dat seama că își uitase ochelarii. A chemat un chelner și l-a rugat să-i citească lista de bucate. Foarte jenat, acesta s-a scuzat: „Îmi pare rău, domnule, dar nici eu nu știu să citesc”.

Cu prilejul unei vizite în Mexic, președintele Statelor Unite, Harry Truman (1945-1953), a fost invitat să admire vulcanul Paricutin. Întrebat de Miguel Aléman Valdés (1946-1952), președintele țării gazdă, ce impresie i-a făcut acest monument al naturii, Truman i-a răspuns: „În comparație cu cel pe care stau eu, la Washington, nu este decît un biet vulcan!”

Un scriitor obscur, L'Ecluse, care era și stomatolog, povestea că, în tinerețe, debarcînd în orașul francez Lunéville, fără un sfînt în buzunar, a reușit să obțină slujba de dentist al regelui Stanislaw I Leszczyński (1704-1709), socrul lui Ludovic XV (1715-1774) al Franței, chiar în ziua în care monarhul polonez își pierduse ultimul dinte.

Aflînd că celebrul autor al *Cărților junglei*, Rudyard Kipling (1865-1936), primește de la editură, ca drepturi de autor, cite un shilling pentru fiecare cuvînt scris, un student de la Universitatea din Oxford, i-a trimis o monedă cu rugămîntea de a-i dedica un cuvînt. Și, într-adevăr, a primit de la literatul englez o foaie de hîrtie pe care era scris numai: „Mulțumesc!”

Întrebat de către un diplomat cam cîți oameni lucrează la Vatican, papa Ioan XXIII (1958-1963) a răspuns zîmb

Publiciștii William Hearst și John Eastman lucrau la un același ziar. După cîțva timp, cei doi s-au despărțit, Eastman devenind directorul unui alt cotidian. Au rămas însă buni prieteni. Cînd mama lui Hearst a murit, ziarul lui Hearst a publicat un extrem de scurt necrolog, ceea ce a fost interpretat de Eastman drept un afront personal.

Cîțiva ani mai tîrziu, cînd a murit și mama lui Hearst, la rubrica „decese” a publicației conduse de Eastman a apărut următorul anunț: „Azi a încetat din viață doamna Phoebe Hearst. A fost mama unui ziarist și cîntărea 95 de kg”.

La premiera unei piese de George Bernard Shaw (1856-1950), după căderea cortinei, autorul a fost chemat insistent, de către public, la rampă. În iureșul aplauzelor din sală, s-a auzit și un fluierat la galerie. Shaw a privit intr-acolo și, adresîndu-i-se celui în cauză, a spus:

— Domnule, sînt de acord cu dv. Dar ce putem face noi doi împotriva tuturor?

După ce, în bătălia de la Cheronea (338 î.e.n.), Filip II a obținut o strălucită victorie împotriva forțelor ateniene și tebane, el i-a scris pe un ton plin de aroganță regelui spartan Arhidamos III. La rîndul lui, acesta i-a răspuns: „Filip, măsoară-ți umbra și te vei convinge că nu ești mai mare decît înainte de izbîndă!”

Un tînăr cu ambiții de scriitor încercase, în fel și chip, să-i fie prezentat lui Gabriele d'Annunzio. În sfîrșit, aflat în prezența celebrului literat italian, îi spune:

— Maestre, am auzit vorbindu-se foarte mult despre dv., dar nu v-am văzut niciodată.

— Ei bine — răspunde d'Annunzio; eu te văd, dar nu am auzit niciodată vorbindu-se despre dumneata.

INSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU

(Urmare din p. 49)

...Firește, marele public aude cu mulțumire despre zăgazul ce se ridică în calea cuceririlor germane și despre înfrîngerea nesuferitei și primejdioasei tru-fii naziste. Jertfele consimțite de ruși și desnădăjduita apărare a unor armate, atât de crunt lovite și totuși neînfrînte, stîrnesc simfămintele firești de prețuire și de simpatie...

Evenimentele — cu adîncă înfrînturire asupra soartei României — se în lanț. Rușii, după ce au oprit pe nemți în fața Moscovei, după ce i-au aruncat înapoi la Rostov, îi resping și-i macină pe întregul front, de la Leningrad la Sevastopol.

Comunicatele germane aruncă vina asupra iernii sovietice. Ce se întîmplă? O neașteptată putere ofensivă a rezervelor sovietice? O sleire și o demoralizare a armatelor germane?

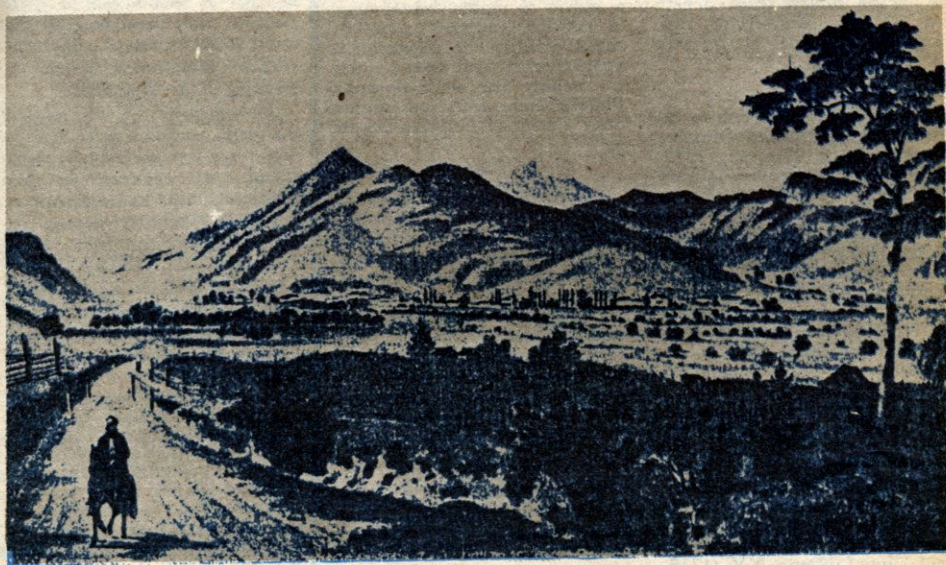
Fapt e că, „în așteptarea primăverii”, nemții dau înapoi. Amintirea pășaniilor lui Napoleon e tot mai vie...

Intervenția Japoniei — pe care americanii ar fi putut să o înlăture și care i-a găsit nepregătiți — prelungeste războiul. Niciodată diplomația anglo-saxonă nu a fost mai fătărnice, mai prost informată și mai prost inspirată. Îmi amintesc de convorbirile mele, la Moscova, cu Togo, Matsuka și cu Steinhardt. Eram convins că japonezii cădau un compromis, în China. Eram însă tot atât de convins că americanii, fuduli, siguri de superioritatea lor navală în Pacific, vor face tot pentru a compromite șansele unei înțelegeri cu Japonia...

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU
Selecția textelor și prezentarea științifică:
Ștefan LACHE

VATRA DORNEI — LA OBÎRȘIA LEGENDELOR

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

Băile Vatra Dornei la mijlocul secolului trecut (litografie de P.X. Knapp)

În 1789 apărea, la Viena, sub redacția dr. Richard Haquet, o lucrare care cuprindea cea dintâi analiză chimică făcută apelor minerale din Țara Dornei. Sărirea se numea *Neuste physikalische politische Reise in den Jahren 1788-1789, durch die Dacischen und Sarmatischen Oder nördlicher Karpaten* și atrăgea atenția pentru prima oară asupra deosebitei calități curative pe care izvoarele minerale din bogatul bazin al Dornelor le aveau în tratamentul diferitelor afecțiuni.

Localnicii cunoșteau însă și prețuiau aceste ape de multă vreme. Pornind în solie ca trimis al lui Francisc Rákóczy II pentru a se întâlni, la Tighina, cu serdarul de Babadag, Pál Ráday nu se încumeta să atace potecile de munte înainte de a se aproviziona cu o cantitate îndestulătoare de apă de la numeroasele izvoare minerale din zonă. „Ple-

cind dimineața la ora cinci — nota el în *Jurnalul călătoriei* — și urmînd mereu pe vale apa Vișeuului în sus, am mers trei ceasuri pînă la poalele muntelui; acolo am găsit trei izvoare de apă minerală din care mi-am umplut două ploști. Acolo, încep munții îngrozitor de înalți”.

Izvoare minerale la fel de numeroase se găseau și de partea cealaltă a muntelui, pe văile Bistriței și ale afluenților săi: Dorna, Dornișoara, Dorna Candrenilor, Țara Dornei, Neagra Țarului, Poiana Negrii — locuri pline de pitoresc și încărcate de legende. Numele localității înseși — Vatra Dornei — ar fi fost dat de Dragoș Vodă în amintirea unei frumoase păstorițe pe care a întâlnit-o la o vînătoare, în acele ținuturi. Tot de amintirea unei frumoase fete, omorâtă într-o luptă de

dușmanii țării, este legat și un alt toponim din zonă — Poiana Negrii.

De la folosirea lor empirică de către oamenii locului, până la atestarea oficială ca „ape tămăduitoare de băut” au trebuit însă să treacă secole. Analizate chimic — cum am arătat în 1788, abia în 1805 apele minerale de la Vatra Dornei au fost declarate „ape cu efecte curative”, dându-se și primele indicații terapeutice privind folosirea lor atât în cura internă, cât și externă, sub formă de băi. Primele amenajări balneare au apărut însă după câteva decenii, în 1845; până atunci apa era transportată de localnici de la izvoare la casele lor, unde pacienții le puteau utiliza în chip de „băi tămăduitoare”. Procedul prezenta unele neajunsuri, căci prin transport, apa pierdea o mare cantitate de acid carbonic.

Odată cu apariția primelor așezăminte balneare, faima stațiunii a crescut cu repeziciune. Analizele chimice făcute în 1862 de farmacistul Toroscvicz au impus-o în circuitul internațional. Incluse într-o amplă lucrare, publicată la Berlin, în anii următori, aceste analize au arătat că apele minerale de la Vatra Dornei erau comparabile cu surse hidrominerale din cele mai vestite stațiuni balneare din Europa.

În 1895 s-au efectuat noi captări de izvoare și au fost construite instalații moderne — firește pentru acele timpuri. În funcțiune și astăzi, multe dintre ele dau stațiunii o înfățișare aparte, în care stilul arhitectonic modern al noilor hoteluri „Căliman” și „Bradul” cu 600 locuri de cazare și al amenajărilor balneare din ultimele decenii se îmbină armonios cu vilele cochete (cca. 1 000 locuri) de la început de secol. La ele se adaugă două restaurante și un telescaun, care întregesc zestrea acestei stațiuni.

Prospectările și cercetările multidisciplinare efectuate în anii din urmă la Vatra Dornei au pus bazele unei activități terapeutice cu adevărat științifice. Principalele izvoare minerale carbogazoase: Unirea, Petru, Arcadie, Nectarie, Silvestru, 23 August, Izvorul de Est și Izvorul de Vest, bazele de tratament moderne amenajate în incinta și în apropierea hotelurilor asigură cadrul unui tratament eficient în afecțiuni ale aparatului cardiovascular, în reumatisme degenerative, articulare, precum și într-o serie de boli asociate: respiratorii, endocrine, ginecologice.

În afara izvoarelor minerale, Vatra Dornei mai oferă vizitatorilor un „medicament” deosebit de eficient — nămolul de turbă. (Cel obținut la punctul numit Colăcel, conținând 75% substanțe eterice, constituie, în această privință, un unicat mondial!)

La toate acestea trebuie adăugată frumusețea peisajului. Un pitoresc de o factură cu totul aparte, pe care l-au elogiat toți cei ce au trecut prin nordul Moldovei, încă în urmă cu sute de ani. De pildă, Johann Wendel Bardilli, ofițer în armata regelui Suediei, Carol XII, admira pe la 1712 frumusețea priveliștilor montane: „Am ajuns la o stîină de oi, care atunci era cu totul goală și... am aflat de la moldovenii noștri [care îi serveau

de călăuze] că locuitorii de la o depărtare de multe mii de munți își mină oile aici la pășune pentru o vară întreagă, fiindcă în unele locuri de pe munte iarba este minunată... Noi am suit cițiva munți de aceștia și mi se părea întotdeauna că unul este mai înalt ca celălalt, până cînd pe la amiază iarăși am ajuns într-o vale fermecătoare, prin care curgea un pîrîiaș frumos. Ne-am așezat sub umbra copacilor, ca să ne bucurăm de odihnă și să ne mai înviorăm puțin și, în această privință, pîrîiașul a făcut minuni. Regiunea aceasta era atât de plăcută, încît am stat aici două ore și apoi cu părere de rău am părăsit acest loc încîntător”.

Munții evocați de Bardilli, vestitele obcine (Mare, a Feredeului și a Mestecănișului), continuate cu Munții Suhardului — la ale căror poale se află stațiunea Vatra Dornei — constituie și astăzi un indemn la drumeție pentru vizitatorii stațiunii. Pe cele cinci șosele care converg spre Vatra Dornei și pe drumurile radiale ce se desprind din ele se pot organiza numeroase trasee turistice, după cum, din acest vază al drumeției, se pot „ataca”, în modul cel mai lesnic, toate masivele muntoase din județ. Cabana-motel Runc (amenajată chiar în localitate), cabana Mestecăniș, casele de vînătoare Barnar, Valul Putnei, Prinusul Mare și alte amenajări din zonă asigură locuri de popas amatorilor de excursii în locuri cu minunate perspective. Nu numai vara, cînd verdele îmbracă întreaga natură, ci și în timpul iernii, Vatra Dornei înscrind-se — prin amenajările pentru schi și săniș — în circuitul stațiunilor de iarnă.

Am lăsat la urmă cea mai de seamă — poate — atracție turistică din Vatra Dornei: Valea Bistriței. Chiar dacă plutele nu mai coboară pe spinarea înspumată a rîului și a afluenților săi — așa cum ne-o imaginăm din *România pitorească* a lui Vlahuță, ori din scrierile sadoveniene — defileul Bistriței oferă peisaje de o frumusețe unică, începînd cu „Cheia Zugrenilor”, cu pereți abrupti, înalți de peste 600 m, cu forme de relief ciudate, evocînd nume de legendă: Piatra lui Osman, Coiful, Grinda Pușcatei, Moara Dracului. Dincolo de aceste „chei” apar vestitele Toance, evocate în *România pitorească*; în apropierea lor s-a ridicat o cabană: Valea Bistriței. Spre sud-est de Vatra Dornei alte atracții montane: culmile domoale ale Munților Stînișoarei, acoperite de largi poiene, cu locuri de popas — Suha, Sabasa — evocate de Mihail Sadoveanu în romanul *Baltagul*.

Spre sud, Valea Bistriței coboară la Broșteni și Creangă pentru a trece mai apoi pe lîngă „cetatea de stîncă ce simbolizează acest trecut copleșitor, cu mișcări și rituri din adîncimea vieții” — cum descria Ceahlăul Mihail Sadoveanu.

Și mai înseamnă Vatra Dornei — o caldă și binevoitoare ospitalitate, așa cum de veacuri știu s-o ofere acele „neamuri de oameni curați și frumoși” (l-am citat tot pe Mihail Sadoveanu) din Țara de Sus a Moldovei.

Între 1-5 aprilie 1985 s-a desfășurat la Montpellier, în sudul Franței cel de-al 110-lea Congres național al societăților savante. Prestigioasă reuniune științifică anuală, organizată sub egida Ministerului educației naționale de către Comitetul des Travaux Historiques et-Scientifiques, congresul s-a bucurat de o participare numeroasă, de prezența unor personalități ale vieții politice și culturale franceze, alături de alte cadre universitare și din învățământul secundar, de cercetători, studenți, de specialiști, dar și amatori entuziaști, domeniul cu toții de a-și aduce contribuția la cunoașterea tradițiilor istorice, a evoluției societății și științelor umaniste, a științei și tehnicii, la întărirea spiritului critice la dezvoltarea legăturilor și schimburilor culturale etc. De asemenea, la congres au participat o serie de invitați din străinătate, printre care și o delegație română. Ministrul educației naționale al Franței, care a deschis în sala „Rencontres” a Primăriei lucrările Congresului, a subliniat însemnătatea acestei manifestări arătând că „o țară nu va merge cu fermitate spre viitor dacă nu își va cunoaște trecutul”. Evenimentul a coincis în mod fericit cu aniversarea mileniului capitalei Languedocului, care s-a dovedit o gazdă excelentă pentru toți participanții.

Congresul, la care s-au prezentat în jur de 800 comunicări științifice, a avut ca temă principală Corpul și sănătatea și a cuprins pe lângă secțiunile de istorie medievală și filologie, istorie modernă și contemporană, istorie a Revoluției franceze, arheologie și istoria artei, de pre și protoistorie, de istorie și arheologie a Africii de Nord, geografie fizică și umană, istorie a științelor și tehnicilor, antropologie și etnologie franceză, un număr de șapte coloquii, printre care și coloquiul Forțelor armate și societatea. Organizat în foarte bune condiții, în legătură cu Centrul de istorie militară și de Studii de apărare națională al Universității „Paul Valéry”, coloquiul a avut loc în sălile Facultății de drept. Cercetătorii români au prezentat, cu acest prilej, următoarele comunicări: Serviciul sanitar român în războiul din 1877-1878 (colonel dr. Al. Gh. Savu) și Serviciul sanitar al armatei române și raporturile sale cu misiunea franceză 1916-1918 (Dumitru Preda). Prezența delegației române ca și comunicările susținute au fost apreciate, participanții la coloquiul (printre care profesorul Andrei Martel, directorul Centrului de istorie militară al Universității din Montpellier, profesorul André Corvisier, președintele Comisiei Internaționale de istorie militară, Jacques Voelckel, medic-general inspector din cadrul Serviciului sanitar al armatei franceze și alții) adresând cuvinte deosebite la adresa activității Comisiei române de istorie militară, prezidată de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, a eforturilor cercetătorilor români de largire a investigației istorice, de aprofundare a legăturilor tradiționale de prietenie între cele două popoare, român și francez.

D. P.

EROICA

Aniversarea a patru decenii de la marea victorie a popoarelor asupra fascismului a fost marcată în paginile revistei noastre prin numeroase articole de sinteză, evocări, memorii etc. Serindu-ne despre interesul cu care au urmărit articolele consacrate acestei aniversări, mulți dintre cititorii noștri, unii dintre ei participanți la evenimentele de acum 40 ani, ne-au trimis și emoționante relatări despre evenimente la care au fost martori în acele memorabile zile, relatări despre fapte de arme de pe frontul hitlest, despre eroismul și abnegația cu care ostașii români au marcat drumul spre victorie.

Prof. OVIDIU PETRI, din com. Nimigea, jud. Bistrița-Năsăud, ne-a scris despre eroul George Scridon, căpitan, comandantul batalionului 1 din Regimentul 2 infanterie. La 13 ianuarie 1945, în bătălia pentru eliberarea orașului cehoslovac Roznova, a fost grav rănit (55 rani de la un proiectil inamic). A fost pensionat și trecut în rezervă ca invalid de război și avansat la gradul de maior.

GAVRIL BÎRLEA, din Sighetu-Marmației, ne-a relatat despre participarea veteranilor din zona Sighetu-Marmației la victoria asupra fascismului, la Revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă.

ION D. ANGHEL, din Galați, sergent-major (r) veteran și invalid de război ne-a scris că a participat la luptele antihitleriste ca navigant în cadrul Flotei 2 bombardament greu din escadrila 82, grupul 1 bombardament al corpului aerian român. În scrisoarea sa, el evocă, de asemenea, eroismul comandantului său, căpitanul comandor av. (r) Lucian Gheorghiu care, la 21 aprilie 1945, a reușit, deși avionul în care luptau a fost grav avariat, să salveze victimele întregului echipaj.

IOAN DRĂGHICI, din Craiova, fost sergent TR în Regimentul 18 infanterie, ne-a relatat, la rîndul său, cîteva momente din luptele purtate în zilele de 7 și 8 mai 1945 pentru eliberarea orașului cehoslovac Grupșe, în timpul cărora a căzut la datorie sublocotenentul Paul Boroias

I. HELIADE-RĂDULESCU — INEDIT

Ing. MIHAI BĂLĂIANU, din București, pasionat culegător de documente istorice și statornic colaborator al revistei noastre, ne trimite două scrisori incitate ale lui I. Heliade Rădulescu, din 1866, adresate lui N.R. Lăcusteanu, participant la Revoluția din 1848, stabilit în 1857 în com. Leu, jud. Romanai (acum Dolj) unde avea o mică proprietate.

Tată textul uneia dintre scrisori, transcrisă conform normelor ortografice actuale. În scrisoarea respectivă, datată „martie 1866”, Heliade

își mărturisește intenția de a scoate un ziar, Legalitatea.

„Amatul meu domn, Nu știu de ai primit răspunsul meu la scrisoarea domniei tale din urmă.

Cu aceasta îți fac cunoscut că circumstanțele de față ne obligă pe citiva a deschide un jurnal ad hoc pentru vreo trei luni, sau și mai mult de va fi nevoie, spre a lumina opinia publică asupra drepturilor națiunii.

Acest jurnal se va da sub numele de Legalitate, va dezvoltă și susține credințele și convicțiunile celor ce au adoptat și susținut Constituția de la 1848. De poți, vino să iei parte și domnia ta la redacție. Redactorii ce vor scrie în această foaie sînt d.C. Exarchu, d. Aurelian, directorul stabilimentului agricol de la Panteleimon, d. Hildeu, d. Răceanu, doctor în drepturi și în ale literaturii, d. C. Danielopolu, doctor în drepturi.

Alți mai mulți colaboratori și eu între redactori și poate și d. C. Marcovici.

La redacție este necesitate și de un redactor administrator și casier, care va avea și o plată fixă pe lună, afară de dividendul ce va ieși din foloase (de vor fi foloase). De poți să iei domnia ta această sarcină, telegrafiaz-mi un primesc și vin sau nu pot primi propunerile.

Apoi mai pe larg scrie-mi.

La revedere amatul meu domn,

I. Heliade R.”

Documentele originale corespondentul nostru le-a donat Muzeului Otteniei din Craiova, iar fotocoopiile Direcției generale a Arhivelor statului din București, în „Colecția de documente Ing. Mihai Bălăianu-Dolj”.

*La prima de la sfîrșit vîna de
24 martie 1866 de la
Heliade Rădulescu
Drept amic
M. Heliade R.*

În imagine semnătura lui I. Heliade Rădulescu de pe ceaaltă scrisoare din 17 februarie 1868.

ÎN SPIRIJINUL REVISTEI

JEAN GH. BRĂSLAȘU, din Predeal: Vă confirm că, datorită sprijinului dv., am primit nr. 10/1984 al revistei, care nu-mi sosise la timp. Vă transmit respectuoasele mele mulțumiri.

Și alți cititori ne-au scris despre unele deficiențe ivite în difuzarea revistei și care au fost înlăturate la intervenția redacției. În cazul în care mai apar astfel de stări de lucruri, cititorii sînt rugați să ni le semnaleze. Așteptăm, de asemenea, în continuare vești privind activitatea difuzorilor voluntari care se ocupă cu populariza-

POSTA MAGAZIN ISTORIC

rea și răspîndirea revistei în rîndurile masei de cititori, a prietenilor statornici ai Magazinului istoric care la locurile lor de muncă, în localitățile lor, se preocupă de difuzarea în bune condiții a revistei, de cîmpătarea unor noi abonați.

STUDENTUL COLECȚIONAR

Studentul IONITĂ DUMITRU-DARAC, din satul Frumosu, com. Farcaș, jud. Neamț, este, după cum ne scrie, un pasionat colecționar de piese istorice. Am cercetat o zonă de peste 100 km și am îndrămat și pe alții să-mi urmeze pasiunea și mă bucur cînd văd că unii mai mici decît mine mă urmează.

Colecția sa numără peste 1600 piese, descoperite toate în zona satului său natal. Printre rarități se află două paloșe din timpul lui Petru Rareș, precum și o matriță sigilărie domnească a lui Iliș Rareș. Matrița (în imagine) este din bronz fin și are greutate de 1,4 kg. În centrul sigilării se află stema Moldovei, iar în-

prejur inscripția în limba slavonă: Io Iliș voevoda gospodar zemli Moldavsko peceata.

Felicitări și urări de îmbogățire a colecției cu noi și valoroase piese.

PYTHEAS SI NU PITEI

Legendarul cîrmaci despre care se presupune că, în periplul său din anul 325 î.e.n., ar fi atins țărîmurile Is-

landei — ne scrie TUDOR DEMETRIU, din București, pe marginea articolului De la Pitei la Althing și veacul saga, (nr. 6/1985) — se numea de fapt, Pytheas și a fost un cunoscut geograf și navigator al antichității. Pytheas a formulat exact — cel din-
tîr în lume — teoria marelui și tot el a explorat coastele occidentale ale Spaniei și Arhipelagul britanic. Pitei reprezintă grația numelui său în limba rusă, limbă din care a fost tradus articolul respectiv, traducătoare preluîndu-l ea atare

POSTA CONCURSULUI

Serisurile sosite în ultimul timp pe adresa redacției ne-au adus și noi mărturie despre interesul cu care sînt primite concursurile organizate de revista noastră.

Prof. STATNIC GLEB, din București, a alăturat un bilanț al concursurilor organizate de revistă, constatînd că numărul acestor manifestări a ajuns la 20. Printre premianți, ne scrie cititorul nostru, remarcăm un număr de 22 cercuri de istorie școlare, ceea ce atestă o îmbucurătoare pasiune a tot mai numeroși elevi pentru istorie, pentru concursurile organizate. De asemenea, între cîștigători s-au aflat cititori din R.P. Bulgaria, Grecia, Elveția, R.F. Germania, Franța, S.U.A., R.S.F. Iugoslavia.

PETRONELA VACARIU, elevă, din Pașcani: Această scrisoare o trimit cu dorința de a felicită întreg colectivul de redacție al revistei pentru articolele interesante care apar în revistă. Îmi place foarte mult istoria și am să încerc să particip la următorul concurs pe care-l organizați. Aștept cu nerăbdare să apară următorul număr (în care vom publica și prima serie de întrebări a noului concurs — n.r.).

ANDREI PETRESCU, din Cluj-Napoca: Am aflat cu mare bucurie de organizarea noului concurs, ale cărui întrebări le aștept cu mare curiozitate.

STELUȚA PĂUN, elevă, din Constanța: Am format de pe acum un „colectiv de lucru” în vederea noului concurs, antrenînd mai mulți colegi de clasă și procurîndu-ne toate numerele din 1975 și pînă la zi.

ION ȘTEFĂNESCU, din Iași: Aștept cu interes noul concurs anunțat, care-mi va prileji — sînt sigur — rememorarea unor înălțătoare momente din drumul parcurs de armata română pentru zdrobirea fascismului.

CERERI ȘI OFERTE

GHEORGHE IOSIF, com. Gherăesti, jud. Neamț, solictă: nr. 1-12/1984, 1-4/1985.

DAVID VASILE, str. Stejarului, bl. 7, ap. 5, Cîsnădie, jud. Sibiu, solictă: nr. 1-8, 10, 12/1971; 1-5, 7, 9-12/1972; 1, 4, 5, 10/1973; 1-4, 7, 8, 12/1974; 1-7, 10, 12/1975; 2-8, 10, 12/1976; 1-8, 7, 8, 10, 12/1977; 1-4, 6, 7, 8/1978; 12/1979; 11, 12/1981; 10/1982; 11/1983.

LUNGU TOMA, com. Ciulnița, jud. Ialomița, solictă nr. 1-3, 5/1967; 5, 7/1970; 1, 7/1971; 8, 12/1973; 7/1974; oferă nr.: 7-9, 1989; 6/1972; 1-6/1974; 7, 11/1981.

STEVAN SIMICI, Moldova Veche, nr. 314, jud. Caraș-Severin, solictă: nr. 2, 3/1967; 5, 7, 8/1968.

P. GHELESIANU, str. Horca, nr. 9, Lugoj, jud. Timiș, solictă nr. 3/1985.

ILIE ȘTEFAN, str. 8 mai, bl. 3 (H1) ap. 14, Tirgu Jiu, solictă: nr. 12/1975; 4-6/1980; 8, 9/1982.

GABRIELA ZĂVOIANU, sat Călina, com. Prundeni, jud. Vâlcea, solictă: colecția 1967-1970.

PAVEL RAMOCEA, str. Pata, nr. 11-15, ap. 37, Cluj-Napoca, oferă: nr. 10/1972; 12/1973; 9/1974; 8/1977; 8/1978; 5/1981; 8, 5/1982; 5/1984.

LUPU IOAN, com. Nepos, jud. Bistrița-Năsăud, oferă colecția completă.

IOSIF BĂCILĂ, com. Anina, Brădet bl. 12, ap. 6, jud. Caraș-Severin, oferă: colecția completă.

IMPORTANTI

În numărul viitor, prima serie de întrebări a noului concurs Magazin istoric, ediția 1985, organizat la sugestiile și propunerile numeroșilor noștri cititori.

Concursul este dedicat celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra hitlerismului, participării eroice a armatei și poporului român la războiul antihitlerist, contribuției la înfrîngerea Germaniei naziste.

După cum am precizat și în numerele anterioare ale revistei, întrebările vor fi formulate pe baza articolelor publicate de Magazin istoric în anii 1975-1985.

Deci, nu uitați! Asigurați-vă din timp colecția 1975-1985 a revistei.

ÎN NR. 9/1985, PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI A NOULUI CONCURS MAGAZIN ISTORIC, PREVĂZUT CU NUMEROASE PREMII.

CONTENTS (Romanian History) Ștefan Ștefănescu A Moment of glory for Romanian Science and Culture ● Șt. Pascu, V. Căndea, R. Theodorescu, H. Ahnweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin The XVI-th International Congress of Historical Sciences ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia 23 August 1944: Significances, Facts, Testimonies ● M. Mușat, M. Manolescu The Hateful Vienna Dictate ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puțuri Retracing the Footsteps of Our Ancestors (II) ● Șt.S. Gorovei Foundation of the Romanian Lands: the History of a Historical Concept (III) ● R. Popa Continuity and Peculiarity at the Dawn of Romanian Middle Ages — Tara Bistrei ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● In Bucharest, 50 Years Ago ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — Legend and History

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Ștefan Ștefănescu Un moment de gloire de la science et de la culture roumaines ● Șt. Pascu, V. Căndea, R. Theodorescu, H. Ahnweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin Le XVIIe Congrès international des sciences historiques ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia Le 23 Août 1944 — significations, faits, témoignages ● M. Mușat, M. Manolescu L'odieux Diktat de Vienne ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puțuri Sur les traces de nos ancêtres (II) ● Șt.S. Gorovei La fondation des Pays Roumains — l'histoire d'un concept historique (III) ● R. Popa Continuité et spécificité à l'aube du Moyen Âge roumain — Tara Bistrei ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● A. Bucarest, il y a 50 ans ● V. Smărăndescu Vatra Dornel — légende et histoire

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Штефан Штефанеску Блестящий момент в жизни румынской науки и культуры. ● Ш. Паску, В. Кындя, Р. Теодореску, Г. Арнейлер, С.Л. Тихвинский, Ф.В. Дикин XVI-й Международный Конгресс исторических наук ● И. Думитраке, С. Ласку, Н. Кослински, Г. Захария 23 Августа 1944 — итоги, факты, свидетельства ● М. Мушат, М. Манолеску Позорный Венский диктат ● М.Д. Влад, Николае Маврокордат (1709-1730) ● Ион Попеску-Пуцур По следам предков (II) ● Ш.С. Горовой Основание румынских княжеств — история исторического понятия (III) ● Р. Попа Преемственность и специфика в раннем румынском средневековье — Цара Бистрей ● К. Мурджеску, Ш. Лакс Григоре Гяфенку (1892-1957) Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● В. Смарандеску Ватра Дорней — легенда и история

INHALT (Rumänische Geschichte) Ștefan Ștefănescu Augenblick des Ruhmes der rumänischen Wissenschaft und Kultur ● Șt. Pascu, V. Căndea, R. Theodorescu, H. Ahnweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin Der XVI. Internationale Kongress für Geschichtswissenschaften ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia: 23. August 1944 — Bedeutung, Tatsachen, Zeugenberichte ● M. Mușat, M. Manolescu: Der schändliche Wiener Diktat ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puțuri: Auf den Spuren der Vorfahren (II) ● Șt.S. Gorovei: Die Gründung der Rumänischen Länder — die Geschichte eines Geschichtskonzepts (III) ● R. Popa: Kontinuität und Besonderheit zu Beginn des rumänischen Mittelalters — Tara Bistrei ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — Legende und Geschichte

SUMARIO (Historia romana) Ștefan Ștefănescu Un momento de gloria de la ciencia y de la cultura rumanas ● Șt. Pascu, V. Căndea, R. Theodorescu, H. Ahnweiler, S.L. Tihvinski, F.W. Deakin El XVIº Congreso internacional de ciencias historicas ● I. Dumitrache, S. Lascu, N. Koslinski, Gh. Zaharia El 23 de Agosto de 1944 — significaciones, hechos, testimonios ● M. Mușat, M. Manolescu El odioso Diktat de Viena ● M.D. Vlad Nicolae Mavrocordat (1709-1730) ● Ion Popescu-Puțuri Por las huellas de los antepasados (II) ● Șt. S. Gorovei La fundación de los países rumanos — la historia de un concepto histórico (III) ● R. Popa Lo continuo y lo específico en los albores del Medioevo rumano — Tara Bistrei ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● En Bucarest, hace 50 años ● V. Smărăndescu Vatra Dornei — leyenda e historia

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

